

**OVALIK KİLİKYA (KİLİKİA PEDİAS) BÖLGESİ
KAPSAMINDA ADANA VE OSMANİYE İLLERİNDE
YER ALAN HÖYÜKLER**

(Yüksek Lisans Tezi)

Mehmet ÇERİ

Kütahya – 2018

T.C.
DUMLUPINAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
Arkeoloji Anabilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

**OVALIK KİLİKYA (KİLİKİA PEDİAS) BÖLGESİ KAPSAMINDA
ADANA VE OSMANİYE İLLERİNDE YER ALAN HÖYÜKLER**

Danışman:
Dr. Öğr. Üyesi Fikret ÖZBAY

Hazırlayan:
Mehmet ÇERİ

Kütahya – 2018

Kabul ve Onay

Mehmet ÇERİ'nin hazırladığı "Ovalık Kilikya (Kilikia Pedias) Bölgesi Kapsamında Adana ve Osmaniye İllerinde Yer Alan Höyükler" başlıklı Yüksek Lisans tez çalışması, jüri tarafından lisansüstü yönetmeliğinin ilgili maddelerine göre değerlendirilip oybirliği ile kabul edilmiştir.

.././2018

Tez Jürisi	İmza	
	Kabul	Red
Prof. Dr. A. Nejat BİLGİN		
Doç. Dr. Ali Umut TÜRKCAN		
Dr. Öğr. Üyesi Fikret ÖZBAY (Danışman)		

Doç. Dr. Ayhan KAHRAMAN
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

Yemin Metni

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Ovalık Kilikya (Kilikia Pedias) Bölgesi Kapsamında Adana ve Osmaniye İllerinde Yer Alan Höyükler” adlı çalışmamın, tarafımdan bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım kaynakların kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

...../...../2018

Mehmet ÇERİ

Özgeçmiş

Mehmet ÇERİ 17.06.1988 tarihinde Kütahya ilinin Emet ilçesinde doğdu. İlk ve orta öğrenimini tamamladıktan sonra 2008 yılında Dumlupınar Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü'nde lisans eğitimine başladı. 2012 yılında Dumlupınar Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Arkeoloji Ana Bilim Dalı'nda Yüksek Lisans eğitimine başladı. 2010-2012 kazı sezonlarında Prof. Dr. A. Nejat BİLGİN başkanlığında yürütülen Seyitömer Höyük kazısında görev aldı.

“Ovalık Kilikya (Kilikia Pedias) Bölgesi Kapsamında Adana ve Osmaniye İllerinde Yer Alan Höyükler” adlı çalışmayı yapmamda yardımlarını esirgemeyen ve yol gösteren değerli danışman hocam sayın Dr. Öğr. Üyesi Fikret ÖZBAY'a teşekkürü bir borç bilirim.

Ayrıca, Ankara İngiliz Arkeoloji Enstitüsü Kütüphanesi çalışanlarına, Mersin Üniversitesi Arkeoloji Bölümü hocalarına ve her zaman yanımda olan ve desteklerini esirgemeyen canım aileme sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

ÖZET

OVAKLIK KİLİKYA (KİLİKİA PEDİAS) BÖLGESİ KAPSAMINDA ADANA VE OSMANİYE İLLERİNDE YER ALAN HÖYÜKLER

ÇERİ, Mehmet
Yüksek Lisans Tezi, Arkeoloji Ana Bilim Dalı
Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Fikret ÖZBAY
Mart, 2018, 141 sayfa

Kilikya olarak adlandırılan bölge, Anadolu'nun güneyinde yer almaktadır. Bu bölge Ovalık ve Dağlık olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır. Dağlık Kilikya Korakeison'dan (Alanya) başlayıp, Soloi/Pompeiopolis'e (Viranşehir) kadar olan kesimi, Ovalık Kilikya ise Soloi/Pompeiopolis'ten başlayıp doğuda Alexandria Kat Isson'a (İskenderun Körfezi) kadar olan bölgeyi kapsamaktadır. Ovalık Kilikya olarak bilinen bölge düz ovalık olduğu için Çukurova olarak nitelendirilmiştir.

Kilikya gerek konumu itibariyle gerekse de coğrafi şartları nedeniyle tarih çağları boyunca iskân görmüştür. Bölgenin iskân edilmesinde hem Akdeniz'e kıyısı olması hem de özellikle Ovalık Kilikya kesiminin düz, ovalık ve yerleşime elverişli olması bunun nedenlerinin başında gelmektedir. Ovalık Kilikya olarak adlandırılan Çukurova, genel itibariyle kapalı bir havza görünümünde olup, kuzeyi dağlarla çevrili kapalı bir havza görünümündedir. Ancak, Orta Anadolu'yu Doğu Akdeniz ve Suriye-Mezopotamya'ya, Mezopotamya'yı da Orta Anadolu, Batı Anadolu ve Ege dünyasına bağlayan yollar üzerinde yer alması sebebiyle de aslında dışarıya açık bir bölge konumundadır. Bu nedenle Çukurova, kendine özgü konumu itibariyle çeşitli kavimlerin akınına, Orta Anadolu, Mezopotamya ya da deniz yönünden gelen siyasi güçlerin kolayca hâkimiyetleri altına alındığı merkezi bir konum olmuştur.

Söz konusu çalışma kapsamında Ovalık Kilikya (Kilikia Pedias) bölgesindeki Adana ve Osmaniye illerinde yer alan konuya dahil edilmiş höyük yerleşimleri hakkında bilgiler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kilikya, Ovalık Kilikya, Dağlık Kilikya, Çukurova.

ABSTRACT**MOUNDS LOCATED IN ADANA AND OSMANIYE PROVINCES IN THE
CONTEXT OF PLAINS OF CILICIA (KILIKIA PEDIAS) REGION****ÇERİ, Mehmet****Master Thesis, Department of Archaeology****Thesis Advisor: Dr. Lecturer Fikret ÖZBAY****March, 2018, 118 pages**

The region named as Cilicia is located in the South of Anatolia. This region consists of two parts which are Plain and Rough. Rough Cilicia includes the region starting from Korakeison (Alanya) to Soloi/Pompeiopolis (Viranşehir), while Plain Cilicia extends from Soloi/Pompeiopolis to Alexandria Kat Isson (İskenderun Gulf) in the east. Because the region known as Plain Cilicia is a flat plain, it is named as Çukurova.

Cilicia was settled along the history ages because of both its location and geographical conditions. The main reasons of the settlement of the region are both it has a coast on Mediterranean Sea and especially Plain Cilicia region is flat, has plains and is convenient for settlement. Çukurova named as Plain Cilicia is in the appearance of a closed basin in general whose north is surrounded by mountains. However, because it is located on the routes connecting Middle Anatolia to East Mediterranean and Syria-Mesopotamia, and connecting Mesopotamia to Middle Anatolia, West Anatolia and Aegean world, in fact it is an open area. Thus, Çukurova was influxed by various tribes. Moreover it was a central location to dominate the political forces coming from Middle Anatolia, Mesopotamia or sea.

In the context of the aforementioned study, information about the mound settlements included in the topic, located in Adana and Osmaniye provinces in Plains of Cilicia (Kilikia Pedias) region has been presented.

Keywords: Cilicia, Plain Cilicia, Rough Cilicia, Çukurova

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
LEVHALAR LİSTESİ	xi
TABLolar LİSTESİ.....	xvii
KISALTMALAR	xviii
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

KİLİKİA PEDİAS'IN FİZİKİ VE TARİHİ COĞRAFYASI

1.1. KİLİKİA PEDİAS'IN FİZİKİ COĞRAFYASI.....	4
1.1.1. Bölgenin Coğrafi Konumu	4
1.1.2. İklim ve Bitki Örtüsü	6
1.1.3. Akarsular	7
1.2. KİLİKİA PEDİAS'IN TARİHİ COĞRAFYASI.....	9
1.2.1. Kilikia Adı ve Sınırları.....	9
1.2.2. Kilikia Pedias'ın Kazı ve Araştırma Tarihi.....	12

İKİNCİ BÖLÜM

PREHİSTORİK ÇAĞLARDA KİLİKİA PADİAS (OVALIK KİLİKİA)

2.1. PALEOLİTİK DÖNEM	16
2.2. NEOLİTİK DÖNEM	16
2.3. KALKOLİTİK DÖNEM	17
2.4. TUNÇ ÇAĞINDA KİLİKİYA	18

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TARİH ÇAĞLARI'NDA KİLİKİA PEDİAS (OVALIK KİLİKİYA)

3.1. YENİ ASUR ÇAĞI'NDA KİLİKİYA'DA QUE VE HİLLAKKU KRALLIKLARI.....	27
--	----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
OVALIK KİLİKYA (KİLİKIA PEDİAS) BÖLGESİ YERLEŞİMLERİ

4.1. HÖYÜKLER	31
4.1.1. Kastel Höyük.....	31
4.1.2. Dikili Höyük.....	31
4.1.3. Gölbaşı Höyük.....	32
4.1.4. Paşa Höyük	32
4.1.5. Höyük	32
4.1.6. Dervişler Höyük	32
4.1.7. Çiftlik Höyük.....	33
4.1.8. Tepebağ Höyük	33
4.1.9. İncirlik Höyük	34
4.1.10. Camili Höyük	34
4.1.11. Kürkçüler Höyük	34
4.1.12. Koca Höyük.....	35
4.1.13. Höyük.....	35
4.1.14. Yarımca Höyük	35
4.1.15. Yerdelen Höyük.....	35
4.1.16. Çiriş Tepe	36
4.1.17. Buruk Höyük	36
4.1.18. Misis Höyük	36
4.1.19. Yarım Höyük.....	36
4.1.20. Adatepe II (Balağıl Höyük)	37
4.1.21. Boyalı Höyük	37
4.1.22. Molla Ahmet Höyüğü	37
4.1.23. Sirkeli Höyüğü.....	38
4.1.24. Zincirli Höyük	39
4.1.25. Pascu Höyüğü/Pasgüden Höyüğü.....	39
4.1.26. Mercin-Boz Höyük	40
4.1.27. Tülek Höyük.....	40
4.1.28. Tatarlı Höyük (Tazılı Tepe)	40

4.1.29. Hacılar Höyük	41
4.1.30. Topraktepe Höyüğü	42
4.1.31. Eski Höyük Tepesi.....	42
4.1.32. Kara Höyük	42
4.1.33. Ayvalı Höyük	43
4.1.34. Hamam Höyük.....	43
4.1.35. Faydalı Höyük	43
4.1.36. Tırmıl Höyük	43
4.1.37. Tilan Höyük.....	44
4.1.38. Alapınar Höyük	44
4.1.39. Yeniköy Höyük	45
4.1.40. Zeytinbeli Höyük	45
4.1.41. Gölovası Höyük.....	45
4.1.42. Kemeroğlu Höyük	45
4.1.43. Kaldırım Höyük.....	46
4.1.44. Domuztepe Höyük	46
4.1.45. Karataşlı Höyük.....	46
4.1.46. Kırmıtlı Höyük	47
4.1.47. Telkovan Höyük	47
4.1.48. Şemsi Höyük	47
4.1.49. Akçasaz Höyük.....	47
4.1.50. Aygır Höyük.....	47
4.1.51. Azaplı Höyük	48
4.1.52. Çıyanlı Höyük	48
4.1.53. Devletsiz Höyük	48
4.1.54. Hindaplı Höyük	48
4.1.55. Hünnaplı Höyük	49
4.1.56. Karahöyük	49
4.1.57. Kızılhöyük.....	49
4.1.58. Kızılömerli Höyüğü	49
4.1.59. Mustafalı Höyüğü	49
4.1.60. Nal Höyük	50

4.1.61. Narlı Höyük.....	50
4.1.62. Taşçıkan Höyük.....	50
4.1.63. Tepesidelik Höyük.....	50
4.1.64. Yolaşan Höyük.....	50
4.1.65. Amberinarkı Höyük.....	51
4.1.66. Mağaralı Höyük.....	51
4.1.67. Yamalık Höyük.....	51
4.1.68. Yapılıpınar Höyük.....	52
4.1.69. Yusuf İzettin Höyük.....	52
4.1.70. Yanıkçiftlik Höyük.....	52
DEĞERLENDİRME.....	53
SONUÇ.....	62
LEVHALAR.....	65
TABLolar.....	107
KAYNAKÇA.....	111
DİZİN.....	120

LEVHALAR LİSTESİ

- LEVHA I** Harita 1: Kilikya Sınırları
(Aytül Kaplan, 2015, Harita.5, s.362)
Harita 2: Ovalık ve Dağlık Kilikya
(Mustafa H. Sayar, 1999, Lev.63)
- LEVHA II** Harita 3: Ovalık Kilikya Bölgesini Sulayan Nehirler
(Mustafa H. Sayar, 2014, s.223)
Harita 4: Asur Kaynaklarında Adı Geçen Hilakku ve Que
(A. Hoffmann vd., 2011, Abb.1, s.2)
- LEVHA III** Harita 5: Neolitik Dönem Yerleşim Merkezleri
(Mehmet Çeri)
Harita 6: Kalkolitik Dönem Yerleşim Merkezleri
(Mehmet Çeri)
- LEVHA IV** Harita 7: Erken Tunç Çağı Yerleşim Merkezleri
(Mehmet Çeri)
Harita 8: Orta Tunç Çağı Yerleşim Merkezleri
(Mehmet Çeri)
- LEVHA V** Harita 9: Geç Tunç Çağı Yerleşim Merkezleri
(Mehmet Çeri)
Harita 10: Demir Çağ Yerleşim Merkezleri
(Mehmet Çeri)
- LEVHA VI** Harita 11: Hellenistik Dönem Yerleşim Merkezleri
(Mehmet Çeri)
Harita 12: Roma Dönemi Yerleşim Merkezleri
(Mehmet Çeri)
- LEVHA VII** Resim 1: Kastel Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.32)
Resim 2: Dikili Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.34)
- LEVHA VIII** Resim 3: Gölbaşı Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.36)

- Resim 4: Paşa Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.38)
- LEVHA IX** Resim 5: Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.39)
- Resim 6: Dervişler Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.40)
- LEVHA X** Resim 7: Çiftlik Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.34)
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.42)
- Resim 8: Tepebağ Höyük
(Fatma Şahin, 2017a, Res.2, s.3)
- LEVHA XI** Resim 9: İncirli Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.46)
- Resim 10: Camili Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.48)
- LEVHA XII** Resim 11: Kürkçüler Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.59)
- Resim 12: Koca Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.62)
- LEVHA XIII** Resim 13: Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.64)
- Resim 14: Yarımca Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.66)
- LEVHA XIV** Resim 15: Yerdelen Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.74)
- Resim 16: Çiriştepe Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.100)
- LEVHA XV** Resim 17: Buruk Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.107)
- Resim 18: Misis Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.118)

- LEVHA XVI** Resim 19: Yarım Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.142)
Resim 20: Adatepe II (Balağıl Höyük)
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.146)
Resim 21: Boyalı Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.147)
- LEVHA XVII** Resim 22: Molla Ahmet Höyüğü
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.152)
Resim 23: Sirkeli Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.156)
- LEVHA XVIII** Resim 24: Zincirli Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.158)
Resim 25: Pascu Höyüğü/Pasgüden Höyüğü
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.159)
- LEVHA XIX** Resim 26: Mercin-Boz Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.160)
Resim 27: Tülek Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.161)
- LEVHA XX** Resim 28: Tatarlı Höyük (Tazılı Tepe)
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.180)
Resim 29: Hacılar Höyük
(Tay Project)
- LEVHA XXI** Resim 30: Topraktepe Höyüğü
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.260)
Resim 31: Eski Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.262)
- LEVHA XXII** Resim 32: Kara Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.264)
Resim 33: Ayvalı Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.266)
- LEVHA XXIII** Resim 34: Hamam Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.414)

- Resim 35: Faydalı Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.416)
- LEVHA XXIV** Resim 36: Tırmıl Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.417)
- Resim 37: Tilan Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.418)
- LEVHA XXV** Resim 38: Alapınar Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.420)
- Resim 39: Yeniköy Höyük
(Mustafa H. Sayar ve Erkan Konyar, 2006, Lev.1, Res.1, s.29)
- LEVHA XXVI** Resim 40: Zeytinbeli Höyük
(Mustafa H. Sayar ve Erkan Konyar, 2006, Lev.2, Res.4, s.30)
- Resim 41: Gölovası Höyük
(Mustafa H. Sayar ve Erkan Konyar, 2006, Lev.3, Res.7, s.31)
- LEVHA XXVII** Resim 42: Kemeroğlu Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.526)
- Resim 43: Kaldırım Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.528)
- LEVHA XXVIII** Resim 44: Domuztepe Höyük
(İsmail Salman ve M. Evren Kaya, 2008, s.537)
- Resim 45: Karataşlı Höyük
(Fusun Tülek, 2007a, Lev.3, Res.11, s.57)
- LEVHA XXIX** Resim 46: Kırmıtlı Höyük
(Fusun Tülek, 2007a, Lev.5, Res.21, s.59)
- Resim 47: Telkovan Höyük
(Fusun Tülek, 2007a, Lev.5, Res.22, s.59)
- LEVHA XXX** Resim 48: Şemsi Höyük
(Fusun Tülek, 2007a, Lev.5, Res.23, s.59)
- Resim 49: Akçasaz Höyük
(Fusun Tülek, 2007b, Lev.1, Res.2, s.72)
- LEVHA XXXI** Resim 50: Aygır Höyük
(Fusun Tülek, 2007b, Lev.1, Res.4, s.72)

- Resim 51: Azaplı Höyük
(Fusun Tülek, 2007b, Lev.1, Res.5, s.72)
- LEVHA XXXII** Resim 52: Çıyanlı Höyük
(Fusun Tülek, 2007b, Lev.1, Res.1, s.72)
- Resim 53: Devletsiz Höyük
(Fusun Tülek, 2007b, Lev.1, Res.6, s.72)
- LEVHA XXXIII** Resim 54: Hindaplı Höyük
(Fusun Tülek, 2007b, Lev.1, Res.7, s.72)
- Resim 55: Hünnaplı Höyük
(Fusun Tülek, 2007b, Lev.2, Res.9, s.73)
- LEVHA XXXIV** Resim 56: Karahöyük
(Fusun Tülek, 2007b, Lev.2, Res.13, s.73)
- Resim 57: Kızılhöyük
(Fusun Tülek, 2007b, Lev.3, Res.16, s.74)
- LEVHA XXXV** Resim 58: Kızılömerli Höyüğü
(Fusun Tülek, 2007b, Lev.2, Res.15, s.73)
- Resim 59: Mustafalı Höyüğü
(Fusun Tülek, 2007b, Lev.3, Res.19, s.74)
- LEVHA XXXVI** Resim 60: Nal Höyük
(Fusun Tülek, 2007b, Lev.3, Res.18, s.74)
- Resim 61: Narlı Höyük
(Fusun Tülek, 2007b, Lev.3, Res.20, s.74)
- LEVHA XXXVII** Resim 62: Taşçıkan Höyük
(Fusun Tülek, 2007b, Lev.4, Res.23, s.75)
- Resim 63: Tepesidelik Höyük
(Fusun Tülek, 2007b, Lev.4, Res.28, s.75)
- LEVHA XXXVIII** Resim 64: Yolaşan Höyük
(Fusun Tülek, 2007b, Lev.4, Res.30, s.75)
- Resim 65: Amberarkı Höyük
(Fusun Tülek, 2009, Res.1, s.16)
- LEVHA XXXIX** Resim 66: Mağaralı Höyük
(Fusun Tülek, 2009, Res.2, s.16)

- LEVHA XL**
- Resim 67: Yamalık Höyük
(Fusun Tülek, 2009, Res.5, s.16)
- Resim 68: Yapılıpınar Höyük
(Fusun Tülek, 2009, Res.6a, s.16)
- Resim 69: Yusuf İzettin Höyük
(Fusun Tülek, 2010, Res.1a, s.54)
- LEVHA XLI**
- Resim 70: Yanıkçiftlik Höyük
(Fusun Tülek, 2010, Res.2a, s.54)

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1: Yerleşim Yerlerinin Dönemlere Göre Dağılımı

Tablo 2: Dönemlere Göre Yerleşim Grafiği

Tablo 3: Adana ve Osmaniye İl ve İlçe Yerleşim Yerleri Grafiği

KISALTMALAR LİSTESİ

a.g.e.	Adı geçen eser
AJA	American Journal of Archaeology
ANMED	Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü
Çev.	Çeviren
ed.	Editör
ETÇ	Erken Tunç Çağı
GTÇ	Geç Tunç Çağı
Haz.	Hazırlayan
Km	Kilometre
Lev.	Levha
m	Metre
M.Ö.	Milattan Önce
OTÇ	Orta Tunç Çağı
RA	Revue Archéologique
RE	Real Encyclopadie
s.	Sayfa
ss.	Sayfa sırası
TAD	Türk Arkeoloji Dergisi
TÜBA	Türkiye Bilimler Akademisi
vd.	Ve devamı

TEZ METNİ

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusu Kilikia Pedias (Ovalık Kilikya) olarak adlandırılan Çukurova bölgesi içinde yer alan Adana ve Osmaniye illerindeki söz konusu höyükleri “Ovalık Kilikya (Kilikia Pedias) Bölgesi Kapsamında Adana ve Osmaniye İllerinde Yer Alan Höyükler” başlığı altında ele alarak değerlendirmek olmuştur.

Bilindiği üzere ovalık alanlar her zaman her dönemde uygarlık tarihinde insanlar için önemli yerleşim yerlerinden biri olmuştur. İnsanlar, yerleşim için öncelikle su kaynaklarının ve önemli ticaret yollarının kesiştiği yerleri seçmişlerdir. Tarım ve hayvancılık için önemli olan su kaynakları, ticaret için ise, önemli kavşak noktaları ve yol güzergâhları dikkati çekmektedir. Bölge arkeolojisine baktığımızda ise daha çok çalışmanın Dağlık Kilikya kesiminde yoğunlaşmış olduğu ve Çukurova olarak adlandırılan Ovalık Kilikya kesiminin ise yakın zaman içinde çalışılmaya başlanmış olduğunu yapılan çalışmalardan görmekteyiz. Akdeniz Bölgesinin doğusunda yer alan Ovalık Kilikya kesimi hemen her dönemde yerleşim noktalarından biri olmuştur. Coğrafi konumu itibariyle ovalık ve sulak bir alan olması yanında, Suriye, Mezopotamya ve Anadolu'nun kuzeyi ile komşu olması bölgenin önemini arttırmıştır. Ovalık Kilikya olarak adlandırılan günümüzde Çukurova olarak bilinen Adana, Osmaniye, Mersin ile Hatay (Antakya) ilinin kuzey kesimini kapsamaktadır. Ancak asıl yerleşimin olduğu iller ise Adana ve Osmaniye illerini kapsamaktadır. Sulak alanlar tarih çağları boyunca her zaman önemli bir yer teşkil etmektedir. Ceyhan ve Seyhan Nehirleri bölgenin su kaynaklarını sağlayarak tarım ve hayvancılık açısından yerleşime daha çok etki etmektedir.

Ovalık Kilikya (Kilikia Pedias) Bölgesi Kapsamında Adana ve Osmaniye İllerinde Yer Alan Höyükler başlığı altında ki tez konumuz içinde Akdeniz Bölgesi'nin doğusunda yer alan Ovalık Kilikya içinde ki Adana ve Osmaniye il ve ilçelerinde yer alan 70 adet höyük yerleşimi çalışma konumuzu oluşturmaktadır.

Kilikya Bölgesi antik dönemlerde ikiye ayrılmaktadır. Batısı Dağlık Kilikya, doğusunu Ovalık Kilikya oluşturmaktadır. Bölge arkeolojisi antik dönemlerden itibaren gezginler, araştırmacılar ve arkeologlar tarafından gezilmiş ve keşfedilmiş bir bölgedir. Prehistorik dönemlerden itibaren yerleşimlerin daha çok ovalık kesimde yoğunlaştığını

görmekteyiz. Günümüz de bu bölge arkeolojisi son yıllarda yüzey araştırmaları ile tekrardan önem kazanmaya başlamıştır.

Tez konumuzun belirlenmesinde Ovalık Kilikya'da yer alan Adana ve Osmaniye illerini kapsayan prehistorik dönem höyüklerini veriler ışığında ortaya koyarak bölge arkeolojisini ve tarihini ortaya çıkartmak olmuştur. Antik dönemde Ovalık Kilikya (Kilikia Pedias) olarak bilinen günümüz Çukurova'sı verimli ovası, iklimi ve akarsuları sayesinde her zaman için yerleşime müsait olmuştur. Konu kapsamında bölgede yer alan höyüklerin en erken hangi dönemden itibaren yerleşime sahne olduğu, hangi dönemlerden itibaren yerleşim sayılarının giderek artmaya başladığı ve bölgenin konumu itibariyle Suriye, Mezopotamya, Kıbrıs ile olan yakınlığının bölgeye olan kültürel etkisi araştırılarak sonuçları ortaya çıkartmak olmuştur. Kilikya'nın Dağlık ve Ovalık olmak üzere ikiye ayrılması, bölgenin verimli akarsuları, komşuları harita üzerinde belirtilmiş olup, höyükler Google Earth harita üzerinde Adana ve Osmaniye illerini kapsayacak bir şekilde yerleşimlerin dönemlerine işaretlenerek belirtilmesi ve böylece yerleşimlerin bölge içinde ki dağılımları ortaya çıkartılmıştır.

Tez konusu içinde yer alan höyükler; 1954 yılında Seton Williams'ın yapmış olduğu yüzey araştırmalarını kapsayan *Cilician Survey*, Kocaeli Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Doç. Dr. Füsün Tülek, Çukurova Üniversitesi Arkeoloji Bölümü öğretim üyesi Dr. Öğr. Üyesi K. Serdar Girginer, İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü, Eskiçağ Tarihi Anabilim Dalı öğretim üyeleri Prof. Dr. Mustafa Hamdi Sayar ve Doç. Dr. Erkan Konyar ile Adana Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu'nun yapmış oldukları araştırma ve yayınlarından yola çıkılarak 70 adet höyük tez konumuz içinde yer almıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM
KİLİKİA PEDİAS'IN FİZİKİ VE TARİHİ COĞRAFYASI

1.1. KİLİKİA PEDİAS'IN FİZİKİ COĞRAFYASI

1.1.1. Bölgenin Coğrafi Konumu

Ovalık Kilikya olarak bilinen Kilikia Pedias, Anadolu'nun güneyinde yer alan Akdeniz Bölgesinin doğusunda ki Adana ve çevresi, Mersin (İçel), Osmaniye ve Antakya (Hatay) ilinin kuzeyini kapsayan günümüz coğrafyasında Çukurova olarak bilinen bölgenin adı olarak kullanılmıştır. Çukurova, adından da anlaşıldığı gibi genel olarak düz ve ovalık değildir, yer yer engebeli alanları da vardır. Coğrafi yapısı düz olduğu için "Çukurova" olarak nitelendirilmiştir. Çukurova, 80x160 km²'lik bir alanı kaplamaktadır¹.

Çukurova'nın kara, deniz ve ırmaklar üzerindeki ulaşımı elverişli olmasından dolayı Anadolu ile Mezopotamya arasında bir köprü ve buna bağlı olarak da tarıma elverişli alanlara sahip olmasından dolayı da bu topraklar yerleşime elverişli bir alan olmuştur. Bu bölge akarsular, maden zenginliği, elverişli iklimi nedeniyle ilk çağlardan beri insanlar için yaşam alanı olmuştur².

Çukurova bölgesinde yer alan Bolkar (3337 m.), Tahtalı Dağları (2419 m), Aladağ (3756 m) ve Toros Dağları bölgeyi Orta Anadolu kesiminden ayırmaktadır. Bölgenin doğusunda yer alan Kahramanmaraş-Antakya arasında ki 175 km uzunluğunda, 15-30 km genişliğinde ve 2240 m yüksekliğinde Amanos Dağları, batısında Tarsus Ovası ve Mersin civarı, eski dönemde Kilikya Denizi (Κιλίχια θαλάσση) olarak adlandırdıkları Akdeniz ile çevrilidir³.

Bölgenin kuzeyinde ki Toros sıra dağları üzerinde Bolkar, Aladağ ve Tahtalı Dağları üzerinde yer alan geçitler ile Çukurova, hem içeriden hem de dışarıya bağlanmaktadır. Bu geçitler Aladağ üzerinde Gülek, Bolkar Dağları üzerinde Sertavul, Tahtalı Dağları üzerinde Mazgaç, Gezbel, Bağdaş Beli, Kiraz Bel, Almadere (Elmedere), Üsküyen ve Meryemçil Beli'dir. Bu yol güzergâhlarının ortaya çıkmasında

¹ Ahmet Ünal ve K. Serdar Girginer, (2007), *Kilikya-Çukurova İlkçağlardan Osmanlılar Dönemine Kadar Kilikya'da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji*, Homer Kitabevi, İstanbul: s.21.

² Ahmet Ünal ve K. Serdar Girginer, a.g.e., s.22.

³ Ahmet Ünal ve K. Serdar Girginer, a.g.e., s.23.

ovalık kesimde yer alan Tarsos, Adana ve Ceyhan Ovalarının jeomorfolojik oluşumu ve buna bağlı olarak Seyhan, Ceyhan ve Berdan Irmaklarının rolü büyüktür⁴.

Kilikya Bölgesinin coğrafi sınırları, MÖ I. yüzyılda yaşamış ünlü coğrafyacı Strabon tarafından çizilerek belirtilmiştir⁵. Kilikya'nın kuzeyinde Kapadokia, kuzeybatısında Lykaonia, batısında Pisidia ve Pamphilia yer almaktadır⁶ (**Lev. I, Harita 1**).

Coğrafyacı Strabon, Kilikya'nın Trakheia (Dağlık Kilikia) ve Pedias (Ovalık Kilikia) olarak iki kesimden oluştuğunu belirtmiştir. Kilikia, Trakheia dağlık bir bölge, Kilikia Pedias ise verimli ovalardan oluşan elverişli toprakları olan bir bölgeyi oluşturduğundan bahsetmiştir⁷. Trakheia'nın (Dağlık Kilikia), kapsadığı alanı Korakeison'dan (Alanya) başlayıp, Soloi/Pompeiopolis'e (Viranşehir) kadar olan kesimi kapsamaktadır. Pedias (Ovalık Kilikia) ise, Soloi/Pompeiopolis'ten başlayıp doğuda Alexandreia Kat Isson'a (İskenderun Körfezi) kadar olan bölgeyi kapsamaktadır⁸. Bu nedenle Kilikia'nın doğusu ovalık olduğu için Çukurova olarak adlandırılmıştır (**Lev. I, Harita 2**).

Anadolu'nun güneyinde yer alan Kilikia; Ovalık Kilikia ve Dağlık Kilikia olarak iki kesimden oluşması, coğrafi yapısı ve konumu ile yakından ilgilidir. Ovalık Kilikia'nın kuzeyi Toros Dağları ile hilal şeklinde çevrili olup, dağların güney kesimi geniş ve özellikle de sulak ve verimli düz ovadan oluşmaktadır. Dağlık Kilikia ise adından da anlaşıldığı üzere büyük sıra dağların denize doğru uzandığı ve içinden ırmağın geçtiği bölge olarak tanımlanmıştır⁹. Strabon, Dağlık Kilikia bölümünü tanımlarken oldukça dar ve düz bir toprak parçasına rastlanılmadığından bahseder.

⁴ Aytül Kaplan, (2015), *Hellenistik ve Roma Döneminde Kilikia Pedias (Çukurova) Yerleşimleri*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya: s.3.

⁵ Serra Durugönül, (2004), *Krallar, Rahipler ve Korsanlar, Başlangıcından Roma Dönemi Sonuna Kadar Eski Çağ'da Mersin Bölgesi*, Filiz, Özdem (Ed.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: s.27.

⁶ Niyazi Akşit, (1984), *A'dan Z'ye Tarih Ansiklopedisi*, Serhat Dağıtım Yayınevi, İstanbul: s.621.

⁷ Strabon, (2000), *Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII, XIII, XIV)*, Pekman, Adnan (Çev.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, s.230.

⁸ Serra Durugönül, a.g.e., s.27.

⁹ Esra Topdal, (2007), *Kilikia Eyaleti: Kentler Ve Roma Yönetimi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir: s.3.

Strabon, Dağlık Kilikia kesimine Trakheiotis, bu bölgede yaşayan halklara ise Trakheiotlar denildiğinden bahsetmiştir¹⁰.

1.1.2. İklim ve Bitki Örtüsü

Çukurova, Akdeniz ikliminin en iyi görüldüğü elverişli bir iklime sahip bir bölgedir. Yazın, denizden ve bölgedeki barajlardan dolayı çok nemli ve bunaltıcı bir kuraklık yaşanır. Kışın ise, biraz daha yağışlı ve sulu bir hava görülür. Toroslar'ın yüksek kesimlerinde ve zirvelerinde kar yağışları etkili olmaktadır. Toros Dağları, kalkerli bir yapıya sahip olduğu için, kar yağışları süzülerek, daha aşağılara kaynak su olarak iner. Bölge İlkbaharla birlikte, eriyen karlar sayesinde oldukça sulak bir yapıya sahiptir.

Çukurova ikliminin en önemli özelliği sıcak, rutubetli ve bol yağışlı olmasıdır. Bu durum daha çok ovalık kesimde böyledir. Tropikal iklim sadece ırmak vadileri boyunca iç kısımlara girebilmektedir¹¹.

Çukurova çevresindeki bitki örtüsü, Akdeniz iklim koşullarına bağlı olarak görülmektedir. Bölgenin bitki örtüsünü daha önceden, meşe ve kızılçam ormanları oluştururken, Akdeniz Bölgesinde zamanla ormanların yok olmasına bağlı olarak maki bitki örtüsü ortaya çıkmıştır. Ormanların yok olmadığı kıyı kesiminin gerisinden itibaren 800 m'ye kadar çıkan maki bitki topluluklarının içinde kızılçam ormanlarına rastlanılmaktadır. Maki bitki örtüsü içinde meşe, sandal, kocayemiş, mersin, zeytin, karaçalı, sakız, keçiboynuzu, defne, zakkum, erguvan, akçakesme ve tesbih ağaçları gibi birçok ağaç çeşidine rastlanılmaktadır. Kıyıda 800 m yükseklikte yer alan ağaç toplulukları içinde genellikle boyları kısa ve alçak meşe ağaçları, yüksek kesimlerde iğne ve sedir ağaçları görülmektedir. Yaklaşık 3000 m'den sonra ise iğne ve sedir ormanları yerini çayırlara bırakır¹².

¹⁰ Strabon, a.g.e., s.231.

¹¹ Ahmet Ünal ve K. Serdar Girginer, a.g.e., s.30.

¹² Aytül Kaplan, a.g.e., s.5.

1.1.3. Akarsular

Çukurova Bölgesine fiziki harita üzerinden bakıldığında bölgenin doğusu düz ve ovalık (Çukurova), batısı ise dağlık ve engebeli alanları kapsamaktadır. Buna bağlı olarak da yerleşim alanları erken dönemlerde ve tarihi çağlarda daha çok bölgenin doğusu yani ovalık alanlar yerleşime açık hale gelmiştir.

Kilikya'nın doğusunda yer alan Çukurova olarak belirtilen Ovalık Kilikya (Kilikia Pedias) Mersin'deki düz alanla başlar ve batı-doğu yönünde 200 km kadar uzunluğundadır. Bu ova günümüzde nasıl verimli ise, eski dönemlerde de Anadolu'nun en verimli ovasını oluşturmaktadır. Ovalık Kilikya'nın verimli ovalardan ve tarım alanlarından oluşmasını sağlayan nedenlerin başında Tarsus Çayı (Kydnos), Seyhan (Saros), Ceyhan (Pyramos) ve Deliçay (Pinaros) Nehirlerinin bölgenin önemli akarsuları olması ve bölgeyi sulamasıdır¹³. Bu nehirler ikliminde etkisiyle Çukurova'yı yani Ovalık Kilikya'yı oldukça verimli ve önemli kılmaktadır (**Lev. II, Harita 3**). Seyhan ve Tarsus Çayı kaynağını Toros Dağları'ndan alırken, Ceyhan Nehri ise kaynağını Anti-Toroslardan (Binboğa Dağı) almaktadır. Bu nehirlerin zamanla eski çağlardan itibaren yatak ve akış yönlerinin değiştiği bilinmektedir¹⁴.

Ceyhan Nehri, Anti-Toroslardan (Binboğa Dağı) itibaren Çukurova'ya doğru akmakta ve Misis Dağları boyunca aktıktan sonra Karataş ile Yumurtalık arasında yer alan Hurma Boğazı'ndan denize doğru dökülmektedir. Ceyhan Nehri'nin en eski yatağı Karataş'ın batısında ki Akyatan Lagün Gölü'nün batısından denize doğru döküldüğü alan olarak bilinmektedir. Daha sonraları Ceyhan Nehri, Misis Dağları'ndaki erozyon nedeniyle dolmaya maruz kalmış ve akış yönü günümüzdeki halini almıştır. Bu yükselim doğu kesimine doğru akmaya başladığında önce bir delta oluşturmuş, sonra Yumurtalık Körfezi'ne doğru, daha sonra da tekrar yön değiştirerek güneye doğru akmıştır. Seyhan (Samri/Saros) Nehri de zamanla Ceyhan Nehri gibi su yatağında değişimlere sahne olmuştur. Seyhan Nehri'nin en eski nehir yatağının Karataş ile Tarsus arasında ki Tuzla civarında olduğu bilinmektedir. Seyhan Nehri'nin oluşturduğu delta,

¹³ Özlem Oyman Girginer, (2006), Orta Ve Geç Tunç Çağlarında Çukurova ve Batı Anadolu'ya Genel Bir Bakış, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 3 (Arkeoloji Özel Sayısı), Adana: ss.104-105.

¹⁴ Marjory Veronica Seton-Williams, (1954), Cilician Survey, *Anatolian Studies*, Vol: IV, London: p. 121.

günümüz coğrafyasında kıyı çizgisinin ilerinde kalmaktadır ve zamanla da nehrin yatağı değişime uğrayarak batıya doğru akmaya başlamış, böylece günümüzdeki halini almıştır¹⁵.

¹⁵ Kemal Gürbüz, (1997), Seyhan ve Ceyhan Delta'larının Kronolojik Evrimi ve Bunların Kıyı Değişimine Etkileri, *Yerbilimleri* 30, Adana: ss. 178-182.; Özlem Oyman Girginer, a.g.e., s.105.

1.2. KİLİKİA PEDİAS'IN TARİHİ COĞRAFYASI

1.2.1. Kilikia Adı ve Sınırları

Kilikia, Anadolu'nun Akdeniz kıyısında yer almakta ve önemli bölgelerden bir tanesini oluşturmaktadır. Kilikia, M.Ö. II. bin yıl ile M.Ö. I. bin yılda belgelere göre, bölgenin adı ve sınırları farklılık göstermekte ve Kilikia adı ilk olarak Hitit metinlerinde geçmiştir. Kilikia adı, M.Ö II. bin yıl Hitit metinlerinde Kizzuwatna, Eski Babilliler döneminde ise Ursu kentinin Kilikia bölgesine, Arami yazıtlarında ve Eski Ahit'te Quweh (Que, Qwh) (=Ovalık Kilikia) olarak adlandırılmıştır¹⁶.

Asur yazılı kaynaklarında bölge Que ve Hilakku adında iki bölgeden bahsedilmiştir (**Lev. II, Harita 4**). Asurlular ve antik dönem yazarlar Lamos Çayı'ndan (Limonlu Çayı) İssos'a (Kinet Höyük) kadar uzanan Kilikia Pedias (Ovalık/Düz Kilikya) bölümüne yani Çukurova'ya Que, Tarsus'un batı ve kuzey kesimlerini oluşturan bölgeye ise Hilakku adını vermişler ancak bu bölge Que ile birlikte anılmıştır. Sonuç olarak Aramice HLK/KLK şeklinde yazılmış ismin, Hellen dilinde Kilikya, Demir Çağı'nda Hilakku olarak geçen bölgeyi ifade etmektedir¹⁷. Yeni Babil Devleti döneminde ise, Kilikia'nın doğuda yer alan ovalık kesimine Hume, batıda yer alan dağlık bölümüne Pirindu denilmiştir¹⁸.

Strabon tarafından, Kilikalılar'ın sami kökenli olduğunu ifade etmiştir¹⁹. Kilikia adının geçtiği mitosa göre; Io ve Zeus'tan olan Epophos'un Libya adında bir kızı vardı. Libya, Poseidon ile birleşerek ikiz çocukları olan Agenor ve Belos dünyaya gelmiştir. Belos Mısır'a, Agenor da Syria'ya yerleşmiştir. Agenor Telophasa ile evlenerek çocuk sahibi olmuştur. Çocuklarından kızı Europa, erkek çocukları ise Kadmos, Phoinix ve Kilix'tir. Zeus boğa kılığına girerek kızı Europa'yı kaçırmış ve Agenor, oğullarından kız kardeşlerini bulmalarını söylemiş ve bulmadan geri dönmeleri için emretmiştir. Ancak Agenor'un üç oğlu, kız kardeşlerini tüm aramalarına rağmen bulamamışlardır²⁰. Bunun üzerine Kilix, adını vereceği coğrafyada

¹⁶ Esra Topdal, a.g.e., s.1.

¹⁷ Mehmet Kurt, (2009a), Kilikya'da Yeni Asur Egemenliği ve Yerel Güçler, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl: 2009, Sayı: 21, Konya: s.328.

¹⁸ Mehmet Kurt, (2009b), Kronikler Işığında Ovalık Kilikya'nın Yeni Babil Devleti İçin Stratejik ve Ekonomik Önemi, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, Yıl: 2009, Sayı: 22, Konya: s.185.

¹⁹ Strabon, a.g.e., xiii.6.1.

²⁰ Walther Ruge, (1921), Kilix, *RE VII/I*, Stuttgart: pp. 390–391.

(Kilikia'da) kalmış, Kadmos Yunanistan'da Thebai kentine, Phoinix'de Fenike'ye yerleşmişler ve buralara adlarını vermişlerdir²¹.

Antik dönem kaynaklarında Kilikia coğrafyası; Ovalık Kilikia (Hellenice Cilicia Pedias veya Idios Kilikia; Latince Cilicia Compestris) ve Dağlık Kilikia (Hellenice Cilicia veya Oreine Kilikia; Latince Cilicia Aspera) olmak üzere iki bölümden oluşmaktadır²². Dağlık Kilikia; Korakesion (Coracesium/Alanya)'dan Soloi-Pompeiopolis'e (Mersin-Viranşehir)'e kadar olan engebeli ve dağlık bölgeyi, Ovalık Kilikia ise; Soloi-Pompeiopolis'den Alexandria Kat Isson (İskenderun)'a kadar olan düzlük alanı kapsamaktadır²³.

Kilikia'nın fiziki coğrafyasına baktığımızda Ovalık Kilikya yani Çukurova, Anadolu ve Yakınoğu'nun önemli ve verimli ovalarını oluşturmaktadır. Ovalık Kilikia'nın kuzeyini etrafı hilal şeklinde çevrili Toros Dağları, doğusunu Kahramanmaraş'tan Antakya'ya doğru uzanan Amanos Dağları ve güneyi ise Akdeniz ile çevrilidir. Böylece ovalık alan geniş düzlüklerden ve son derece verimli ve sulak ovadan oluşmaktadır. Dağlık Kilikya ise, adından anlaşıldığı gibi dağlık olup, denize doğru inen büyük bir dağ sırasından meydana gelmektedir²⁴. Strabon, Dağlık Kilikia bölümünü tanımlarken oldukça dar ve dağlık bir yapısı olduğundan, düz bir toprak parçasına rastlanılmadığına değinmiştir. Coğrafyacı yazar Strabon bu bölüme Trakheiotis, burada yaşayan halka ise Trakheiotlar denildiğinden bahseder²⁵.

Ovalık Kilikia'nın içinde kalan Çukurova kendi içinde Yukarı ve Aşağı Ova olarak iki kısımdan oluşmaktadır²⁶. Yukarı Ova, kalker platoların aşınıp çözülmesiyle meydana gelmiştir ve denizden yüksekliği 80 m'dir. Aşağı Ova'nın denizden yüksekliği 25 m'dir. Aşağı Ova ile Yukarı Ova arasındaki bölüm, Yılankale'den başlamakta ve Ceyhan Irmağı üzerinden paralel olarak Nur Dağları (Cebel-i Nur, antik adı Parion, Pagrion) veya Misis Dağları ile çevrililmektedir. Bu dağ sıraları, jeolojik dönem içinde Toros Dağları'ndan kırılarak kopmuş ve denize kayarak ovada kalmışlardır. Bir rivayete

²¹ Herodotos, vii.91.

²² Herodotos, 1.72; Strabon, a.g.e., xiv.5.I; H. Fahri Özdemir, (2008a), *Yukarı Ova (Ceyhan Ovası) Hellenistik Dönem Seramiği*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana: s.11; Ahmet Ünal ve K. Serdar Girginer, a.g.e., s.51.

²³ Serra Durugönül, a.g.e., s.27; H. Fahri Özdemir, (2008a), a.g.e., s.11.

²⁴ Esra Topdal, a.g.e., s.3.

²⁵ Strabon, a.g.e., v.5.1.

²⁶ Aytül Kaplan, a.g.e., s.12

göre, Çukurova'nın olduğu bölümde yer alan Adana ovaları çöküntü ovaları olup, pliosen dönemden itibaren ovanın çökmesi, dağların yükselmesi ile oluşmuştur. Erdemli'nin doğusundan başlayarak Toros Dağları'nın kuzeydoğusuna doğru uzanan Tarsus (Kydnos, Tarsi flumen, Hierax), Seyhan (Saros) ve Ceyhan (Pyramos) Nehirleri yüzyıllar boyunca alüvyon taşımakta, bu durum da bölgenin bereketli ve verimli olmasını ortaya çıkarmıştır²⁷.

Çukurova genel görünümü itibariyle kapalı bir havza konumunda görülmektedir. Ancak Çukurova kapalı havza gibi görünse de, İç Anadolu'yu Akdeniz üzerinden Suriye ve Mezopotamya'ya, Mezopotamya'yı da İç Anadolu, Batı Anadolu ve Ege'ye bağlayan yollar üzerinde yer almakta ve bu sebeple de dışarıya açık bir bölge konumundadır²⁸. Buna bağlı olarak da, Çukurova'nın kendine özgü jeopolitik konumu sayesinde çeşitli kavimlerin akınına, Anadolu, Mezopotamya ve deniz üzerinden gelen siyasi güçlerin etkisi altına girmiştir²⁹.

Jeolojik yapısı Kilikia'yı, Dağlık ve Ovalık olmak üzere ikiye ayırmakta ve bu da kentleşmeyi ve yerleşmeyi doğrudan etkilemiştir. Bu nedenle de dağlık ve ovalık bölge arasında kentleşme farklılıkları vardır. Dağlık bölgenin, Doğu Akdeniz'de sahip olduğu stratejik önemi, Ovalık Kilikia'da görülen siyasi egemenlik mücadelesi dağlık kesimde görülmüştür. Bölgenin kuzeyinde yer alan Toros Dağları'nın kıyıya paralel uzanması bölgede yerleşimin ve uygarlığın gelişemediğinin kanıtı niteliğindedir. Buna rağmen Ovalık Kilikia, kentleşme olarak elverişli bir coğrafyaya sahiptir. Bundan dolayı da iki bölüm arasında kültürel bir farklılık gözlenmektedir³⁰.

²⁷ Ahmet Ünal ve K. Serdar Girginer, a.g.e., s.24.

²⁸ Ahmet Ünal ve K. Serdar Girginer, a.g.e., s.50.

²⁹ Éric Jean, (2001), La Cilicie: Pluralité et unité, *Le Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux Actes de la Table Ronde Internationale/ Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler (M.Ö. II. bin yıl –M.S. 4. yüzyıl)*, Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirileri, Varia Anatolica XII, 2-5 Kasım 1999, Eric, Jean, Ali M. Dinçol, Serra Durugönül, (Eds.), İstanbul: pp.5.

³⁰ Ümit Aydınoglu, (2005), *Kilikia'da Hellenistik Dönem Kentleri: Hellenistik Dönem Kentleşmesi, Kentler ve Kurucuları*, Tarih İçinde Mersin Kolokyum ve Sergisi II, Mersin Üniversitesi Yayınları: No.14, Mersin: s.13.

1.2.2. Kilikia Pedias'ın Kazı ve Araştırma Tarihi

Kilikia Bölgesi araştırmalarında birçok gezgin bu bölgeye gelmiştir. Bölgeye gelen gezginler, çeşitli konularda incelemeler ve araştırmacılar yaparak bölge coğrafyası hakkında bilgiler ortaya koymuşlardır.

Adana ve çevresinde yapılan araştırmalar 13. yüzyılda bölgeye gelen batılı gezginler tarafından araştırmalar gerçekleştirilmiştir. Bunlar; 17. yüzyılda Adana ile ilgili önemli bilgiler veren Evliya elebi ile birlikte W. von Oldenburg (1212), M. Polo (1270), B. Dela Broquiere (1432), P. Lucas (1706), C.F. Beaufort (1811-1812), J. Kinner (1813), Ch. L. Irby ve J. Mangles (1817-1818), W.M. Leake (1824), L.E.S.J. de Laborde (1826), V. Langlois (1852), T. Kotschy (1856), J. Th. Bent (1890), L.M. Alishan (1899), F.X. Schaffer (1900), G.L. Bell (1906), A.H.M. Jones (19. yüzyıl), J.E. Davis'i (19. yüzyıl), W.H. Barlett'i (19. yüzyılın başları) ve 19. yüzyılda bölgeyi gezen araştırmacı gezgin C. Taxier'i görmekteyiz³¹.

1920'li yıllarda H. von der Osten, Ereğli, Ulukışla, Pozantı güzergâhından Gülek Boğazını geçerek Tarsus ve Adana'ya gelerek prehistorik çalışmalar gerçekleştirmiş ve bu çalışmalar sonucunda birçok höyük tespit etmiřtir³².

İsveçli arkeolog E. Gjerstad 1930 yılında Kilikya'ya gelmiştir. Adana Yakapınar'dan, Mersin Anamur'a kadar olan alanlarda incelemelerini yapmıştır. Bu incelemelerinde 21 yerleşim yeri tespit etmiştir. Bu çalışmasıyla bölgenin en eski yüzey arařtırmacısıdır³³.

H. Goldman 1934 yılında Kilikya bölgesine gelmiştir. Kabarsa, Domuztepe ve Zeytinli bölgelerinde araştırmalar yapmış ve 41 yerleşim tespit etmiřtir³⁴.

1935 yılında H. Goldman bölgeye gelmiş ve başkanlığında yürütmüş olduğu Tarsus-Gözlü Kule'de kazı çalışmalarına başlamıştır. 1939 yılında ilk dönem kazıları, 1947-1948 yıllarında ikinci dönem kazılarını gerekleřtirmiřtir³⁵.

³¹ Ahmet Ünal ve K. Serdar Girginer, a.g.e., s.305.

³² Hans Henning von der Osten, (1930), *Explorations in Hittite Asia Minor 1929*, Oriental Institute Communications. Univ. de Chicago 8, Chicago: pp.39-59.

³³ Einar Gjerstad, (1934), *Cilician Studies, RA 6/III*, Paris: pp.155-203.

³⁴ Hetty Goldman, (1935), *Preliminary Expedition to Cilicia, 1934, and Excavations at Gözlü Kule, Tarsos, 1935, AJA XXXIX*, Archaeological Institute of America: pp.526-549.

J. Garstang, Wacchter ve Seton-Williams 1937-1938 yıllarında bölgeye gelmişlerdir. Bölge üzerinde yapmış oldukları araştırmalardan sonra Mersin ili sınırlarında yer alan Çavuşlu ve Kazanlı Höyük'leri ile Adana Misis yakınlarındaki Sirkeli Höyük'te sondaj çalışmaları yapmıştır³⁶.

Polonyalı filolog J. Gelb, 1939 yılında Gülek Boğazı'ndan geçerek Tarsus ile Adana arasında ki höyükleri tespit etmiştir³⁷.

J. Garstang, 1937 yılında Mersin'in kuzeybatısında tespit edilen Yumuktepe'de kazı çalışmalarına başlamıştır. Kazılara 1939 yılında kazılara ara verilmiş daha sonra 1946-1947 yıllarında kazı çalışmaları tekrardan başlamıştır. Yumuktepe kazısı İstanbul ve Roma Üniversiteleri'nin ortak projesiyle 1993 yılından itibaren devam etmektedir. Kazı başkanlığını Veli Sevin ve Isabella Caneva gerçekleştirmektedir³⁸.

1951 yılında P. Taylor, Seton-Williams, Taylor ve M. Rankin tarafından bölge arkeolojisi açısından kapsamlı yüzey araştırmaları gerçekleştirilmiştir. Yüzey araştırmalarında klasik dönemden geç dönemlere ait olabilecek 149 yerleşim yeri tespit edilmiştir³⁹.

1991 yılında İ. Özgen ve M. H. Gates tarafından Yumurtalık ve Dört Yol arasında kalan bölgelerde yüzey araştırması gerçekleştirilmiş, bu çalışmada 23 yerleşim yeri tespit edilmiştir⁴⁰.

A. Yener 1995 yılından itibaren Amik Ovası'nda yüzey araştırmalarını gerçekleştirmiştir. Bu çalışmalarda Amik Ovası'nda 258 höyük, Asi Nehri Deltası'nda 56 yerleşme tespit edilmiştir⁴¹.

³⁵ Hetty Goldman, (1937), Excavations at Gözlü Kule, Tarsos, 1936, *AJA XLI/2*, Archaeological Institute of America: pp.262-286.; Hetty Goldman, (1938), Excavations at Gözlü Kule, Tarsos, 1937, *AJA XLII/1*, Archaeological Institute of America: pp.30-54.

³⁶John Garstang, (1937a), Explorations in Cilicia: The Neilson Expedition, Preliminary Report, *LAAA XXIV/1*, Liverpool: p.54.; John Garstang, (1938), Exploration in Cilicia: The Neilson Expedition, Preliminary Report II, *LAAA XXV/2*, Liverpool: pp.12-23.

³⁷ Ahmet Ünal ve K. Serdar Girginer, a.g.e., s.307.

³⁸Özlem Oyman, (2003), *Çukurova ve Çevre Kültür Bölgelerinin M.Ö. II. binde Ege ile olan Bağlantıları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara: s.9.

³⁹ Ahmet Ünal ve K. Serdar Girginer, a.g.e., s.307.

⁴⁰ Ahmet Ünal ve K. Serdar Girginer, a.g.e., s.308.

⁴¹ Zeynep Yılmaz, (2008), *Seramik Buluntuların Işığında M.Ö. III. Binde Çukurova Bölgesi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Adana: s.13.

Adana ve çevresinde K. Serdar Girginer tarafından 2002 yılında yüzey araştırmalarına başlanmıştır. Yüzey araştırmalarıyla daha önce araştırılmamış Çukurova ve çevresinin arkeolojik envanterinin çıkartılması ve bölgenin prehistorik ve özellikle de MÖ II. bin yerleşimlerini tespit etmek olmuştur. Böylece, 2002 yılında Adana-Tufanbeyli, 2003 yılında Adana-Saimbeyli; Antik Çukurova’da ise, 2004 yılından itibaren M. H. Sayar ile birlikte Adana-Kozan, Ceyhan, Yumurtalık, Yüreğir, Seyhan ve Osmaniye’de gerekli çalışmaları gerçekteřtirmişlerdir⁴².

⁴² Zeynep Yılmaz, a.g.e., s.13; ayrıca bkz. K. Serdar Girginer, (2003), *Adana ve Çevresi Kizzuwatna Araştırmaları Projesi: M.Ö. 2.Binde Develi ve Tufanbeyli'nin Arkeolojik Önemi*, Bütün Yönleriyle Develi, Develi: s.231 vd.; K. Serdar Girginer, (2004a), *Adana Yüzey Araştırmaları 2003 Tufanbeyli-Saimbeyli*, ANMED 2, Antalya: s.63.; K. Serdar Girginer, (2004b), *2002 Yılı Adana İli ve Çevresi Yüzey Araştırmaları (Tufanbeyli) ve Kizzuwatna Araştırmaları I, 21. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara: s.311 vd.; K. Serdar Girginer, (2005a), *2003 Yılı Adana İli ve Çevresi Yüzey Araştırmaları (Saimbeyli), 22. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara: s.159 vd.; K. Serdar Girginer, (2005b), *Kizzuwatna Araştırmaları Projesi: 2002 Yılı Adana ve Çevresi Arkeolojik Yüzey Araştırmaları ve Kummanni- Comana İlişkileri, V. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri*, Çorum 02- 08 Eylül 2002, Aygöl, Süel (Ed.), Nokta Ofset, Ankara: s.337 vd.

İKİNCİ BÖLÜM
PREHİSTORİK ÇAĞLARDA KİLİKİA PADİAS (OVALIK KİLİKİA)

2.1. PALEOLİTİK DÖNEM

Ovalık Kilikya, ovalık bir bölge olması nedeniyle ilk yerleşmelerin Neolitik Dönem'den itibaren başladığı görülmektedir. Ancak Ovalık Kilikya'nın batısında Dağlık Kilikya içinde yer alan mağaralarda Paleolitik yaşama ait izlere ve buluntulara da rastlamak mümkündür. Mersin ili, Silifke ilçesi, Taşucu beldesinin yer alan Sırtlanini Mağarası, Ovalık Kilikya'nın Paleolitik Çağ yerleşmesi içinde yer almakta ve burada insanlar yaşamaktaydı⁴³. Silifke'nin 10 km batısında bulunan Sırtlanini Mağarası'nın bulunduğu Taşucu ve çevresi, bölgenin jeolojik yapısının karstik olması sebebiyle sayısız mağaralarla doludur. Yapılan araştırmalar, Sırtlanini tabii mağarasının diplek bir mağara olduğu ve sekilerden oluştuğu tespit edilmiştir. Denizden yüksekliği 20-30 m olan bu mağara, Orinyasiyen'e ya da Üst Paleolitik Devre ait sleksten yapılmış uç ve aletler ele geçmiştir. Sırtlanini Mağarası günümüzde dinamitlenerek tahrip edilmiş ve üstü betonla kapatılarak fosseptik çukuru olarak kullanılmaktadır⁴⁴.

2.2. NEOLİTİK DÖNEM

Kilikya en eski dönemlerden itibaren Mezopotamya, Ege, Doğu Akdeniz, Kıbrıs, Mısır gibi önemli noktalarda köprü görevi görmüş ve farklı kültürlerle ev sahipliği yapmıştır⁴⁵. Kilikya, eski çağlardan itibaren kara yoluyla Anadolu, Mezopotamya ve Suriye'ye, deniz yolu ile de Akdeniz'e ulaşımı sağlayan bölge konumunda olmuştur.

Ovalık Kilikya'nın elverişli konumda olması sebebiyle ve en önemli ovalık bir alan olması ilk yerleşimlerin Neolitik Dönem'den itibaren yerleşimin görülmeye başladığı anlaşılmaktadır. Bu dönemin insanları köy tipi yerleşim yerleri kurmuşlar, çiftçilik ve hayvancılıkla uğraşmaya başlamışlardır⁴⁶. Kilikya, Adana Ovaları, tarıma elverişli toprakların çokluğu, su kaynaklarının bolluğu ile Anadolu'da ki diğer bölgelere

⁴³ İ. Kılıç Kökten, (1958), Tarsus-Antalya Arası Sahil Şeriti Üzerinde ve Antalya Bölgesinde Yapılan Tarih Öncesi Araştırmaları, *TAD VIII/2*, Ankara: ss.10-16.; Ahmet Ünal ve K. Serdar Girginer, a.g.e., s.109.

⁴⁴ Ahmet Ünal ve K. Serdar Girginer, a.g.e., ss.109-110.

⁴⁵ Mehmet Kurt, (2006), MÖ. I. Binyıl Asur Anadolu İlişkilerinde Kilikya Bölgesi, *Bellekten LXX*, Sayı: 257, Ankara: s.2.

⁴⁶ Ahmet Ünal ve K. Serdar Girginer, a.g.e., s.111.

göre ender bölgelerden biri haline gelmiştir. Böylece Neolitik Çağ'dan itibaren tarım topluluklarının yerleşim alanlarından biri olmuştur⁴⁷.

Ovalık Kilikya'da Neolitik Dönem'e tarihlenen merkezlerin en başında, Mersin Yumuktepe⁴⁸, Tarsus Gözlükule⁴⁹ bölgenin en eski ve ayrıntılı şekilde araştırılmış höyüklerinin başında gelmektedir. Bu höyüklerin dışında Mersin Viranşehir'de Soli Höyük⁵⁰, Osmaniye'de Domuztepe⁵¹, Adana-Ceyhan'da Tatarlı Höyük⁵², Hatay-Dört Yol'da Kinet Höyük⁵³ Neolitik Dönem'e ait malzemelerin ele geçtiği merkezler olarak karşımıza çıkmaktadır. Mersin ile İskenderun arasında yapılan yüzey araştırmalarında, Tarmil⁵⁴, Şamsı⁵⁵, Tömük⁵⁶, Kabarsa⁵⁷ ve Çavuşlu⁵⁸ höyüklerinde Neolitik Dönem'e tarihlendirilen seramikler ele geçmiştir.

2.3. KALKOLİTİK DÖNEM

Ovalık Kilikya, Anadolu'da olduğu gibi Kalkolitik Dönem'de de yerleşim görmüştür. Bu dönem insanları Neolitik Dönem insanları gibi tarım hayvancılık ve koy yaşantısına devam etmiştir. Evler çok odalı olarak inşa edilmiştir⁵⁹.

Adana Kozan'da yapılan araştırmalar neticesinde, Alapınar Höyük⁶⁰, Faydalı köyünde yer alan Çukur Köprü Höyük⁶¹, İdem köyünde ki Tırmıl Höyük⁶², Hamam

⁴⁷ Mehmet Kurt, (2006), a.g.e., s.3.

⁴⁸ John Garstang, (1937b), The First Imperial Hittite Sculpture Found South of the Taurus, *The Illustrated London News* 191/5129, London: pp.210-211.; Isabella Caneva, (2003), Mersin-Yumuktepe 2002, *ANMED 1*, Antalya: s.39.

⁴⁹ Aslı Özyar vd., (2005), Tarsus-Gözlükule 2003 Yılı Disiplinler Arası Araştırmalar, 22. *Araştırma Sonuçları Toplantıları 2*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara: ss.87-88.; W. Mitchell Ramsay, (2000), *Tarsus Aziz Pavlus'un Kenti*, Zoroğlu, Levent (Çev.), Türk Tarih Kurumu, Ankara: ss.9-10.

⁵⁰ Remzi Yağcı, (2002), Soli/Pompeiopolis 2001 Kazıları, 24. *Kazı Sonuçları Toplantısı 1*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara: s.285.

⁵¹ Halet Çambel ve Mehmet Özdoğan, (1985), 1983 Yılı Domuztepe Çalımları, 6. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara: s.265.

⁵² Marjory Veronica Seton-Williams, a.g.e., ss.127-128, 170.; Erkan Konyar, (2007), Kizzuvatna'nın Doğu Sınırları: Adana, Osmaniye ve Kahramanmaraş Höyükleri'nde 2006 Yılı Araştırmaları, *ANMED 5*, Antalya: s.89.

⁵³ M. Henriette Gates, (2003), Kinet Höyük 2002, *ANMED 1*, Antalya: s.18.; M. Henriette Gates, (2004), 2002 Season at Kinet Höyük (Yeşil-Dört Yol, Hatay), 25. *Kazı Sonuçları Toplantısı 1*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara: s.405.

⁵⁴ Ahmet Ünal ve K. Serdar Girginer, a.g.e., s.521.

⁵⁵ Marjory Veronica Seton-Williams, a.g.e., s.128.

⁵⁶ Ahmet Ünal ve K. Serdar Girginer, a.g.e., s.528.

⁵⁷ Marjory Veronica Seton-Williams, a.g.e., s.130.

⁵⁸ Ahmet Ünal ve K. Serdar Girginer, a.g.e., s.439.; Einar Gjerstad, a.g.e., ss.158-159.; Marjory Veronica Seton-Williams, a.g.e., s.152.

⁵⁹ Bkz. Yumuktepe XVI. Tabakası; Ahmet Ünal ve K. Serdar Girginer, a.g.e., s.114.

köyünde yer alan Tılan Höyük⁶³ üzerinde ele geçen seramikler neticesinde bu yerleşimler Kalkolitik Dönem'e tarihlendirilmiştir. Bu yerleşimlerin dışında; Kozan ilçesinde Ferhatlı⁶⁴, Ceyhan ilçesinde Hacılar Höyük⁶⁵, Yarımhöyük⁶⁶, Adatepe II (Balağıl Höyüğü)⁶⁷, Bakırlı-Çiftlik Höyük, İkiz Höyük⁶⁸, Mercin Bozhöyük⁶⁹, Hikmet Höyük-Ertekinbey Höyüğü⁷⁰, Yarımhöyük-Ömer Ağa Höyüğü ve Pasgüden Höyük⁷¹ olmak üzere, bu höyük yerleşimlerinde de Kalkolitik Dönem'e ait bulgular veren seramik parçalarına rastlanılmıştır.

2.4. TUNÇ ÇAĞINDA KİLİKYA

Kilikya Bölgesi Kalkolitik Dönem sonrasında, Erken Tunç Dönemi'nde de yoğun yerleşime sahne olmuştur⁷². Bölgede Erken Tunç Dönem'i Tarsus-Gözlükule yerleşiminden bilinmektedir. Tarsus'ta ETÇ stratigrafisi I, II ve III olmak üzere üç büyük evreden oluşmaktadır⁷³.

Özellikle İlk Tunç Çağı içinde Akdeniz'e çok yakın konumda olan Tarsus-Gözlükule verimli Çukurova'nın çeşitli gıdalarının, Toros Dağları'nda yer alan

⁶⁰ K. Serdar Girginer vd., (2006), 2004 Yılı Adana ve Kayseri Yüze Araştırmaları (Sarız ve Kozan), 23. *Araştırma Sonuçları Toplantısı 2*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara: s.299.; Ahmet Ünal ve K. Serdar Girginer, a.g.e., s.421.; K. Serdar Girginer vd., (2008), 2002-2006 Yılları Kapadokya ve Kilikya Yüze Araştırmaları: Genel Bir Değerlendirme, Doğudan Yükselen Işık, Arkeoloji Yazıları, Birol Can, Mehmet Işıklı (Haz.), İstanbul: s.242.

⁶¹ K. Serdar Girginer vd., a.g.e., s.299.; H. Fahri Özdemir, a.g.e., s.17.; K. Serdar Girginer vd., a.g.e., s.242.

⁶² K. Serdar Girginer vd., a.g.e., s. 299.; Ahmet Ünal ve K. Serdar Girginer, a.g.e., s.521.; K. Serdar Girginer vd., a.g.e., s.243.

⁶³ K. Serdar Girginer vd., a.g.e., s.299.; K. Serdar Girginer vd., a.g.e., s.242.

⁶⁴ K. Serdar Girginer ve Fatih Erhan, (2005), Adana Yüze Araştırmaları 2004: Kozan, *ANMED 3*, Antalya: s.93 vd.

⁶⁵ H. Fahri Özdemir, (2008a), a.g.e., s.18-19.; K. Serdar Girginer, (2007), 2005 yılı Adana (Ceyhan) ve Kayseri (Develi) Yüze Araştırmaları, 24. *Araştırma Sonuçları Toplantısı 2*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara: s.174.; Marjory Veronica Seton-Williams, a.g.e., s.128 vd. no.68.

⁶⁶ K. Serdar Girginer, a.g.e., s.174-175.; Marjory Veronica Seton-Williams, a.g.e., s.172.; Ahmet Ünal ve K. Serdar Girginer, a.g.e., s.313.

⁶⁷ Marjory Veronica Seton-Williams, a.g.e., s.147.; K. Serdar Girginer, a.g.e., s.176.; H. Fahri Özdemir, a.g.e., s.20.

⁶⁸ K. Serdar Girginer, a.g.e., s.178.; H. Fahri Özdemir, a.g.e., s.20.

⁶⁹ K. Serdar Girginer, a.g.e., s.178.; Erkan Konyar, a.g.e., s.89.; H. Fahri Özdemir, a.g.e., s.21.

⁷⁰ K. Serdar Girginer, a.g.e., s.178.; H. Fahri Özdemir, a.g.e., s.21.

⁷¹ K. Serdar Girginer, a.g.e., s.179-180.; Marjory Veronica Seton-Williams, a.g.e., s.166.; H. Fahri Özdemir, a.g.e., ss.22-23.

⁷² Ahmet Ünal, (2006), Eski Çağlarda Çukurova'nın Tarihi Coğrafyası ve Kizzuwatna (Adana) Krallığı'nın Siyasi Tarihi, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 15, Sayı: 3 (Arkeoloji Özel Sayısı), Adana: s.22.

⁷³ Fatma Şahin, (2015), Erken Tunç Çağı'nda Doğudan Batıya Köprü: Çukurova, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 24, Sayı: 1, Adana: s.288.

madenlerinin Akdeniz ve Ege dünyasına açılan kapısı konumunda olmuştur. Gözlükule’de yapılan kazılar sonrasında ETÇ I-III tabakasından ele geçen bulgular neticesinde, Anadolu tipi malzeme ile Suriye ve Yakınoğu ile olan yakın ilişkileri kanıtlar nitelikte olmuştur. Kilikya’nın Çukurova kesimindeki ETÇ I evresinin diğer bölgelerle olan ilişkileri çanak-çömlek, mühür, maden, mimari gibi özelliklerle benzeşmektedir. Bu evrede saman katkılı devetüyü mal özelliği gösteren Son Kalkolitik Çağ malzemeleri az da olsa devam etmektedir. Kilikya’nın ETÇ I safhası, Son Kalkolitik-ETÇ I evresine geçiş özelliği göstermektedir. Bu bölgede Anadolu tipi olan el yapımı gaga ağızlı testiler, bölgenin ETÇ I başlangıcı olarak kabul görmektedir⁷⁴. Bölgede çanak-çömlekte iki farklı seramik karşımıza çıkmaktadır. Bunlar; “Red Gritty Ware” olarak adlandırılan “Anadolu tipi kırmızı seramik” ile “Suriye tipi açık renkli seramik” tipleri⁷⁵.

Tarsus-Gözlükule’de ETÇ II de görülen çanak çömlek grupları, yerel ve karakteristik stil özelliklerine bakıldığında başka hiçbir tabakada rastlanılmamıştır. Bu tabakada Kırmızı taşçıklı Anadolu seramiği (Red Gritty Ware) öne çıkmaktadır⁷⁶. Tarsus’ta ETÇ II’de ele geçen bu ithal malzeme grubu, Gözlükule’nin İç Anadolu ve Amanoslar’ın doğusundaki Zincirli ve Gedikli Höyükleri ile etkileşim halinde olduğunu ortaya koymuştur. Amanoslar’ın güneyi boyunca ilişkiler ve ithal malzemeler devam etmektedir⁷⁷. Buradan ele geçen malzeme gruplarının Gedikli, Amuk ve Filistin Bölgesi ile ilişkili olduğunu bize göstermektedir⁷⁸.

Tarsus-Gözlükule’de ETÇ III’de çanak çömlekte gruplarında büyük bir değişim görülmektedir. Bu dönemde tipik kırmızı seramik grubu yer alır ve ETÇ III bu seramiğin başlamasıyla karakterize olmuştur⁷⁹. Tarsus’ta ETÇ III’de çanak çömlek formlarında belirgin bir çeşitlilik göze çarpmaktadır. Bu formların çoğu Batı Anadolu’ya özgü formlar olup, Suriye ve İç Anadolu ile ilişkili form çeşitliliğine sahip mal grupları da ortaya çıkmaktadır. Bu çanak çömlekler grupları; Troya tabağı (A2),

⁷⁴ Savaş Harmanakaya, (2002), *Türkiye İlk Tunç Çağı Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme*, TAY-Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri-4a/4b, İstanbul: s.18.

⁷⁵ Hetty Goldman, (1956), *Excavations at Gözli Kule, Tarsus, From the Neolithic through the Bronze Age*, Vol: II (Text-Plates), Princeton: s.72.

⁷⁶ Hetty Goldman, a.g.e., s.108.

⁷⁷ Remzi Yağcı, (1999), MÖ. III-II. Binde Kilikia’da Ticaret, *OLBA II*, Mersin: ss.17-18.

⁷⁸ Hetty Goldman, a.g.e., s.115, fig.245, 348, no.178.

⁷⁹ Hetty Goldman, a.g.e., s.131.

tankard, depas, çift kulplu fincan, testi, matara, çaydanlık, şişe ve kompozit kap gibi formlardan oluşmaktadır⁸⁰.

Bu dönemde Tarsus'ta literatüre "Suriye Şişeleri" olarak girmiş şişelerde ele geçmiştir. ETÇ II'de spiral perdahlı metalik seramikler ETÇ III'de karşımıza alabastron tipli, uzun boylu gri şişeler olarak karşımıza çıkmaktadır⁸¹.

Erken Tunç Dönemi'nden sonra M.Ö. 2300'lerde Balkan yarımadasından Batı Anadolu'ya giriş yapan Hint Avrupa kökenli kavimler (Luwiler?), Güneybatı Anadolu'dan Çukurova'ya kadar yayılım göstermişlerdir. Bu yayılımcı hareket, Batı, Güney Anadolu ve Konya ovasında büyük yıkıma neden olmuştur⁸². Fakat Kilikia'ya gelene kadar bu hareket gücünü yitirmiş, M.Ö. II. bine; Kuzey Suriye'de Hurrilerle birlikte ortaya çıkan renkli seramiğin Kilikia'ya da girmesine kadar bu bölgede önemli bir kültürel değişimin olmadığı görülmektedir. Bununla birlikte Anadolu'nun Kuzey Suriye ve Filistin'e en yakın bölgesi olan Kilikia'nın Erken Tunç Çağı sonları ve Orta Tunç Çağı başlarında (Geçiş Dönemi); Ege, Kıbrıs ve Suriye'nin de bulunduğu etkin bir ticaret ağı içinde olduğuna dair bulgulara rastlanılmıştır⁸³.

M.Ö. 19. yüzyılda (Orta Tunç Çağı) Assurlu tüccarlar Anadolu'da çok aktif ticari ilişkiler kurarlar. Assurlu tüccarlar *Karum* adı verilen ticaret kolonilerini Kaniş (Kültepe)'de lokalize edip, Anadolu'ya kalay ve dokuma eşyalarını getirip; karşılığında yerli bakır ithal etmişlerdir. Bu ticari alışverişte bakır da gümüş gibi hem ticarete para hem de ana maden işlevi görmektedir⁸⁴.

Assurlu tüccarların bu ticari ilişkileri için Kilikya önemli bir bölge haline gelmiştir. Bölge Kuzey Suriye'den Anadolu'nun merkezine giden en uygun yolun geçmesi nedeniyle önemli bir yere sahip olmuştur. Tüccarların yolculuk programları hakkında yapılan araştırmalar, Kilikya ovasının doğusu ve kuzeyinin ilerisini Assurlu tüccarların rotası olarak gösterir⁸⁵.

⁸⁰ Fatma Şahin, a.g.e., s.290.

⁸¹ Hetty Goldman, a.g.e., s.154, fig.268, 361, no.616-617.

⁸² J. Daniel Bing, (1968), *A History of Cilicia During the Assyrian Period*, Indiana University Microfilms, Michigan: s.10

⁸³ J. Daniel Bing, a.g.e., s.15.

⁸⁴ Remzi Yağcı, a.g.e., s.20.

⁸⁵ J. Daniel Bing, a.g.e., s.17.

Assur ile Anadolu arasındaki ticaretin yol güzergâhını *Kilikia Kapıları* oluşturmaktadır (Gülek Boğazı)⁸⁶. Bu yol güzergâhı Koloni Dönemi'nde etkin bir rol oynamıştır. Bu etkin rol Ovalık Kilikia'da M.Ö. 19. yüzyıla ilişkin buluntu veren otuz dört yerleşim merkezinin saptanmasıyla açıklanabilmektedir. Bu yerleşim yerleri içinde Misis ve Sirkeli önemli stratejik noktalardan birisidir⁸⁷.

Bu dönemde Kilikia'da Suriye tipi boyalı kaplar karşımıza çıkmaktadır. Bu kaplar açık zemin üzerine koyu renklidir. Bu kaplar Tarsus'ta "geçiş dönemi" seramiği olarak bilinmektedir⁸⁸. Bu seramik tipleri Mersin Yumuktepe'de ise M.Ö. II. binin başlarında görülmektedir ve Suriye Orta Tunç seramiği olarak bilinmektedir. Bu seramikler Kilikia'nın geçiş döneminde Kuzey Suriye ile olan yoğun ticari ilişkisini yansıtmaktadır⁸⁹.

Bölge merkezlerinde ki OTÇ tabakalarından ele geçen seramik ve küçük buluntular bölgenin Suriye ve Orta Anadolu ile olan bağlantısını ortaya koymaktadır⁹⁰.

Tarsus-Gözlükule buluntuları OTÇ sonu GTÇ I'in başında değişiklik söz konusu olmamış, sadece Orta Anadolu tipi malzeme gruplarının sayıca üstünlüğü artmıştır⁹¹.

Ticaret Kolonileri'nin Kültepe'de M.Ö. 1840'ta yangın geçiren II. katından sonra yeniden kurulan Ib katı, 1740'larda yıkıma uğratılmış, bu zamana kadar barış içinde yaşayan Hattili yerli kavimler ile M.Ö. III. binin sonlarında göç sonucu, Anadolu'ya giren Hititler, toplumsal anlaşmazlığa düşmüşler ve çok sayıda kent, karumları ile birlikte Hititler tarafından ortadan kaldırılmış ya da yerli beylerin iç hesaplaşmaları sonucu yıkılmıştır⁹².

Kuzey Mezopotamya'da Eski Babil Krallığının yıkılması sonucu Hurriler, Mitanni Krallığını kurmuşlardır (M.Ö. 1700-1600). Mısır'da önemli bir siyasi güç

⁸⁶ Veysel Donbaz, (1997), Eski Anadolu Koloni Çağında Anadolu'da Ticaret Hayatı, *Palmet I*, Sadberk Hanım Müzesi Yıllığı, İstanbul: s.62.

⁸⁷ J. Daniel Bing, a.g.e., s.18.

⁸⁸ Hetty Goldman, a.g.e., s.62.

⁸⁹ Remzi Yağcı, a.g.e., s.20.

⁹⁰ Hetty Goldman, a.g.e., s.165, 282-283, 234, 242.

⁹¹ Hetty Goldman, a.g.e., s.349.

⁹² Veli Sevin, (1997), *Anadolu Arkeolojisi*, Der Yayınları, İstanbul: s.103.

haline gelirler. Karışık geçen dönemden sonra Anadolu’da da M.Ö. 1750’lerde kurulan Hitit Devleti de önemli bir güç haline gelmektedir⁹³.

Böylece M.Ö. II. bin ortalarında Mitanni, Mısır ve Hitit Krallıkları arasında siyasi güç yarışı başlamış olur. Bu dönemde ticaret uluslararası bir hal almış, arkeolojik buluntular yoğun ticari ilişkilerin, Doğu Akdeniz etrafında döndüğünü göstermektedir. Bu dinamik politik ilişkiler ve yoğun ticaret döneminde Kilikya ovası üç krallığın ortak ilgi alanı haline gelmiştir⁹⁴.

Anadolu’nun ortasında güçlü bir krallık ve siyasi birlik kuran Hititler, uyarlığın ana merkezinin Mezopotamya topraklarında olduğunu kısa sürede fark etmişlerdir⁹⁵. Kuruluş evresini tamamladıktan sonra ise zengin bölgelere doğru genişleme politikası izlerler. Hurrilerce kesilmiş olan Kuzey Suriye topraklarına giden yolları Hititler yararına açma girişiminde bulunan ilk kral I. Hattuşili’dir⁹⁶.

Mısırlıların Kilikya’ya olan ilgisi de devam etmiştir. Mısır’ın güçleştiği bu dönemde Hitit Kralı I. Suppiluliuma (M.Ö.1380-1345) Kuzey Suriye’de ki Mittani gücünü yıkar ve bu gelişme ile Mısır’ın müttefiki konumuna geçer

I. Suppiluliuma Kuzey Suriye’yi vasal krallıkların yönetmesine izin verir. Bu vasal krallıkların en önemlilerinden biri Kilikya ovasının kuzeydoğu dağlarında yer alan Kizzuwatna Krallığı’dır⁹⁷.

Çukurova Bölgesi, MÖ II. binde Kizzuwatna olarak karşımıza çıkmaktadır⁹⁸. Kizzuwatna, Hititler için çok önemli bir krallıktır. Mezopotamya ve Kuzey Suriye topraklarına giden yolların üzerinde olması nedeniyle stratejik öneme sahip bir krallıktır. Kizzuwatna Orta Hitit devrinin sonlarına kadar yani I. Suppiluliuma’ya (M.Ö. 1400 veya M.Ö. 1380) kadar bağımsız bir devlet olarak yaşamıştır. Bu dönem Hitit kralları Kizzuwatna krallarıyla eşitlik anlayışına dayalı antlaşmalar imzalarlar.

⁹³ J. Daniel Bing, a.g.e., s.19.

⁹⁴ J. Daniel Bing, a.g.e., s.20.

⁹⁵ Ahmet Ünal, a.g.e., s.23

⁹⁶ Remzi Yağcı, a.g.e., s.21.

⁹⁷ J. Daniel Bing, a.g.e., s.25-26.

⁹⁸ Albrecht Gotze, (1940), *Kizzuwatna and the Problem of Hittite Geography*, London: s.4.

Kizzuwatna krallarıyla yapılan bu antlaşmaların çoğu Boğazköy arşivinde yer almaktadır⁹⁹.

Kizzuwatna Krallığı ile yapılan eşitlik ilkesine dayanan son antlaşma eskiden I. Suppiluliuma (M.Ö. 1380-1345) devrine tarihlenen, son yıllarda ise orta Hitit devrine II/III. Tuthaliya (M.Ö. 1440) devrine tarihlenen Kizzuwatna kralı II. Sunassura ile olan antlaşmadır. Bu politik ilişkileri ve sınırlar konusunu kapsayan bir dostluk antlaşmasıdır¹⁰⁰.

II. Sunassura Antlaşması Akadca ve Hititçe yapılan çevirileriyle Boğazköy arşivinde yerini almıştır. Antlaşma sonucunda Kizzuwatna Devleti'nin sınırlarından bahsedilmiş ve bu antlaşma tarihi coğrafya açısından önemli bir yer tutmaktadır. Bu antlaşmanın içeriği aşağıda belirtilmiştir¹⁰¹;

“Lamiya Pitura’ya aittir. Pitura Sunaşşura’nındır. Birlikte toprakları ölçecekler ve bölüşeceklerdir. Hitit Kralı Lamiya’yı güçlendirmeyecektir. Aruna Güneş’e aittir. Güneş Aruna’yı güçlendiremeyecektir. Saliya Güneş’e aittir. Zinziluwa (ve) Erimma Sunaşşura’ya aittir. Birlikte toprakları ölçecek ve bölüşeceklerdir. Güneş Saliya’yı güçlendirebilir. Anamusta Güneş’indir. Zabarasma Dağı Sunaşşurra’nındır. Birlikte toprakları ölçecekler ve bölüşeceklerdir. Güneş Anamusta’yı güçlendirebilir. Eski çağlardan beri iki devlet arasında ki sınır şöyle olmuştur: Turutna tarafında ne varsa Güneş’indir. Adaniye tarafı ise Sunaşşurra’nındır. Luwana’ya doğru Durpina sınırdır. Hatti Ülkesi tarafında olan her yer büyük kralındır, Adaniya tarafı ise Sunaşşurra’nındır. Serigga Güneş’e aittir. Luwana Sunaşşurra’nındır. Samri Nehri (Seyhan) sınır olsun. Büyük kral Samri Nehriyi sınır kabul edecek ve Adaniya ülkesi tarafına geçemeyecek. Zilappuna’ya doğru Samri Nehri sınırdır. Sunaşşura da Samri Nehri’ni geçemeyecek ve Hatti ülkesi tarafına ilerleyemeyecek...”

II. Sunassura Antlaşması’ndan sonra Hitit Krallığının çöküşüne kadar olan dönemde Kizzuwatna Hitit askeri hâkimiyeti altına girmiştir.

⁹⁹ Özlem Oyman Girginer, a.g.e., s.109.

¹⁰⁰ Ahmet Ünal, a.g.e., s.26.

¹⁰¹ Ahmet Ünal, (2002), *Hititler Devrinde Anadolu I*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul: ss.133-134; Rukiye Akdoğan, (2017), Hititler Döneminde URU Adaniya, *Archivum Anatolicum*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Yayınları, Cilt: 11, Sayı: 1, No: 381, Ankara, ss.11-12.

Hitit Kralı Tuthaliya'dan sonra tahta oğlu I. Arnuwanda (M.Ö. 1400-1370) geçmiştir. Tahta geçen kral Kizzuwatna ülkesinin en önemli liman kenti ve Anadolu'nun Doğu Akdeniz ile olan bağlantısını sağlayan Ura kenti ile ilgilenmiştir. Burada ki tüccar ve göçebe halkı kendisine bağlamıştır. Önemli bir liman kenti olan Ura'nın yeri tam olarak bilinmemektedir. Araştırmacılar, Ura kentinin yerinin Aydıncık (Gilindire, Kelenderis) ile İskenderun Körfezi arasında kalan bir bölgede olduğunu düşünmektedirler¹⁰². Hititlerin son dönemleri olan M.Ö. 1350-1200 arasına tarihlenen arşivlerde yazanlardan Hititlerin Kilikya egemenliği ile Ugaritlerle olan ticari ilişkilerin birbirine yakın olduğu anlaşılmıştır.

Bu döneme ait (M.Ö. 14.-13. yüzyıllar) Ugarit metinlerinden öğrenilenlere göre Ura'lı tüccarlar, Ugarit'te Hitit kralının koruması altındadır ve burada yaptıkları ticareti Hitit kralı adına yaparlar. Ugarit'te Hattili tüccarlar denilince Ura'lı tüccarlar anlaşılır¹⁰³.

Bu nedenle yeri tam olarak tespit edilemese de Kilikya'nın batı tarafında olduğu düşünülen Ura limanı, Ugarit'in deniz ticaretindeki ana limanlarından biri olduğu için çok önemli bir konuma sahiptir¹⁰⁴.

Ura ile ilgili ele geçen çok sayıda yazılı belge Ura'nın, Akdeniz'deki uluslararası ticarete ne kadar önemli olduğunu gösterir. Geç Tunç Çağı'nda bölge tam anlamıyla bir Hitit kontrolündedir¹⁰⁵.

Bölgedeki Hitit kontrolünün yoğun olduğu süreç, işgalciler tarafından çıkarılan yangınlar ve tahribatlar M.Ö. 13. yüzyılın son çeyreğinde sona ermiştir. Hitit İmparatorluğu'nun yıkılmasına da katkısı olan ve *Deniz İnsanları* denen Akdeniz'den gelen kavimlerin göçleri, Hitit hâkimiyeti ile beraber yerli Kizzuwatna Krallığı'nın çökmesinde etkili olmuştur.

Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yapılan kazılar, *Deniz İnsanları* adı verilen istilacıların Hattuşa'da içinde olmak üzere bu dönemde yaptıkları büyük tahribatlar

¹⁰² Ahmet Ünal, a.g.e., s.27; Remzi Yağcı, a.g.e., s.23.

¹⁰³ Ahmet Ünal, (2003), Hititler, Akdeniz ve Liman Kenti Ura, *OLBA VI*, Mersin, s.20.

¹⁰⁴ J. Daniel Bing, a.g.e., s.29.

¹⁰⁵ Remzi Yağcı, a.g.e., s.23-24.

kazılar sonucu ortaya çıkmaktadır. İstilacıların yaptıkları tahribat, Tarsus-Gözlükule'nin Hitit tabakasında ki zarardan da belli olmaktadır¹⁰⁶.

Hitit ve Kizzuwatna hâkimiyetinin çöküşünden sonra bölgeye gelip yerleşenler hakkında tam bir netlik yoktur¹⁰⁷. Ancak *Deniz İnsanları* adı verilen istilacıların beraberinde gelen Myken tipi çanak çömlekler Tarsus-Gözlükule, Yumuktepe, Kilisetepe, Kinet Höyük ve Kazanlı Höyük yerleşmelerinde ele geçmiştir¹⁰⁸.

Yaşanan göçler ve kargaşalarla beraber Hitit ve Mısır imparatorluklarının çökmesi Yakındoğu'da yeni politik biçimin oluşmasına zemin hazırlamıştır. Tabi ki bu zemin göçlere bağlı değildir.

Ekonomik güçlükler, kurulu dengeleri değiştiren uluslararası kaynaşmalar, kuvvetlenen yeni devletler, kurulan yeni dengelere uymamak gibi birçok farklı neden vardır. Hitit İmparatorluğu'nun çöküşünde tüm bu nedenlerin payı vardır.

Yıkılan devletlerden sonra uluslar hemen tarihten silinmez. Hititlerle akraba olan Luwiler bu kargaşa nedeniyle Kuzey Suriye'ye çekilir ve orada Aramilerle kaynaşarak küçük beylikler oluşturmuşlardır. M.Ö. 1200'lerden sonra güney Anadolu, Suriye ve Kuzey Mezopotamya'da Geç Hitit Krallıkları denen küçük krallıklar ortaya çıkmıştır. Bu Krallıklardan biri olan Asur Krallığı, yükselerek M.Ö. I. binde doğunun yeni gücü konumuna geçer¹⁰⁹.

¹⁰⁶ Özlem Oyman Girginer, a.g.e., s.111-112.

¹⁰⁷ Ahmet Ünal, (2005), *Doğu Akdeniz, Kilikya ve Güney Anadolu Sahillerinde Grek Varlığı Sorunu, Ramazan Özgan'a Armağan*, İstanbul, s.466.

¹⁰⁸ Özlem Oyman Girginer, a.g.e., s.112.

¹⁰⁹ J. Daniel Bing, a.g.e., s.32.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
TARİH ÇAĞLARI'NDA KİLİKİA PEDİAS (OVALIK KİLİKYA)

3.1. YENİ ASUR ÇAĞI'NDA KİLİKYA'DA QUE VE HİLLAKKU KRALLIKLARI

Eski Asur Devleti, MÖ 1960 yıllarında, Anadolu ile ticaret ağı kurmuştur. Bu dönemde feodal şehir krallıkları yer almaktadır. Bu şehir krallıkları içinde Hattiler de yer almaktadır. Akkad Dönemi'nde Anadolu'nun zenginliği farkına varan Mezopotamyalılar, Asur'un liderliğinde ticaret ilişkilerine başlamışlardır. Bu ticaretle birlikte Anadolu'ya dillerini, çivi yazılarını, silindir mühürlerini getirmişlerdir. Bu ticaret ağı ile birlikte Anadolu M.Ö. 1950 yıllarından itibaren tarih çağlarına girmiş bulunmaktadır¹¹⁰.

Asur kaynaklarında, Kilikya'da iki bölgeden bahsedilmiştir. Kilikya'nın doğusu olan Adana ve çevresine *Que*, batısındaki Tarsus'un batı ve kuzey kesimini kaplayan dağlık bölgeye ise *Hilakku* adı verilmiştir¹¹¹.

Ancak, Hilakku'nun tam olarak nerede olduğu, sınırları ve genişliği hakkında net bilgi yoktur. Aramice HLK/KLK olarak yazılan ismin, Hellence'ye Kilikya olarak çevrilmiş, bir başka ifade ise Kilikya adının Hilakku'dan geldiği kabul görmektedir¹¹².

Kilikya'nın, jeopolitik konumu ve doğal kaynakları Asurluların önemli siyasi politikalarından biri olmuştur. Kral III. Salmanassar (M.Ö. 858-824), Asur ülkesinin geleceğinin ülkenin kuzey ve kuzeybatısında olduğunu ön gören ilk Asur kralı olmuştur. Asur kralının hâkimiyetinin geçtiği M.Ö. 9. yüzyılında Que ve Hilakku'ya dair bilgiler, adının geçtiği sefere dayanmaktadır. III. Salmanassar Asur kralı olduğunda ülkede otorite boşluğu yaşanmıştır. III. Salmanassar, Siyah Obelisk'te Amanos Dağları eteklerine zafer anıtı diktirdiği, ancak kralın Amanosları aştıktan sonra koalisyon üyelerinden Hilakku'lu Pihirim ve Que'li Kate'ye yenildiği sanılmaktadır¹¹³.

Kilikya, en eski devirlerden itibaren, İran, Mezopotamya, Mısır, Ege, Kıbrıs, Doğu Akdeniz ve Anadolu için önemli stratejik konumu nedeniyle imparatorlukların ve

¹¹⁰ Aytül Kaplan, a.g.e., s.31.

¹¹¹ Mehmet Kurt, a.g.e., s.327.

¹¹² Mehmet Kurt, (2008), Que Ülkesi ve Yeni Asur Devleti'nin Anadolu Politikası Bakımından Önemi, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Yıl: 2008, Sayı: 3, Afyon: s.119.

¹¹³ Hasan Bahar, (1999), *Demirçağında Konya ve Çevresi*, Selçuk Üniversitesi Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, Konya: s.8.

kültürlerin cazibe merkezi olmuş ve bu nedenle de sık sık istilâlara uğramış ve değişik milletlerin hâkimiyeti altında kalmıştır¹¹⁴.

Kilikya, MÖ 12. yüzyıldan itibaren, devletlerarası ilişkilerde ekonomik öneme sahip olmuştur. Öyle ki, Asurluların Que olarak bahsetmiş olduğu Ovalık Kilikya'ya mobilya ihraç etmekte, Dağlık Kilikya'nın ise, sadece insan kaynağı olduğu, buradan götürülen genç kölelerden anlaşılmaktadır¹¹⁵.

Kilikya, batı ile doğu arasındaki jeopolitik konum itibariyle; doğal limanları ve gerekse de gemi yapımı için ormanları bölgeyi cazibe merkezi haline getirmiş ve yabancı güçlerin odak noktası haline gelmiştir. Kilikya'nın kuzeyinde yer alan Amanos Dağlarının Anadolu içlerine geçit sağlayan konumda olması, Mezapotamya halklarını buraya sefer yapmaya yöneltmiştir. Asur krallarının bu bölge üzerinde yaptıkları seferlerinin başında sedir ağaçları olduğu anlaşılmıştır¹¹⁶. Sanherip hükümdarlığı döneminde, Amanos bölgesinden bahseden, çok sayıdaki belgelerden biri olan "Rakipsiz Saray" başlıklı kitabede, Amanos Dağlarındaki dağ servilerinden söz etmektedir¹¹⁷. Asur kralları, tapınak yapımında kullanılan keresteleri Kilikya'dan tedarik etmişlerdir

III. Salmanassar, Kilikya'nın önemini fark etmiş ve buranın kontrolünün Asur Devleti'nde olması gerektiğini düşünmüş ve böylece Yakın Doğu'nun en önemli siyasi ve ekonomik gücünü elinde bulunduracağına inanmıştır. M.Ö. 9. yüzyıldan itibaren, Asurluların, Çukurova'yı kontrol altında tutmaları siyasi yönden çok ekonomik sebeplere dayandığını göstermektedir¹¹⁸.

Ne yazık ki Ovalık Kilikya'nın batısında olduğu düşünülen Hillakku olarak adlandırılan bölge ile ilgili kaynaklar Que bölgesi kadar fazla zengin değildir. Antik Kilikya'nın, Demir Çağı'nda Hillakku olarak geçen bölgeyi ifade ettiği görüşü, ispat

¹¹⁴ Éric Jean, a.g.e., s.5.

¹¹⁵ Friedrich Hild ve Hansgerd Hellenkemper, (1990), *Kilikien und Isaurien, Tabula Imperii Byzantini*, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien: s.30.

¹¹⁶ André Lemaire, (1991), *Recherches De Topographie Historique sur Le Pays De Qué (IXe-VIIIe siècleav. J. C.)*, *Anatolia Antiqua I*, Paris, s.270.

¹¹⁷ U. Bahadır Alkım, (1965), *The Road from Sam'al to Asitawandawa*, Contributions to the Historical Geography of the Amanus Region, *Anadolu Araştırmaları*, Cilt:II, Sayı: 1-2, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul: s.17.

¹¹⁸ Mehmet Kurt, a.g.e., s.4.

edilemediği için, hâlâ geçerliliğini korumaktadır. Bununla birlikte, Hillakku'nun kesin sınırları, Que'nin kuzey ve kuzeybatı bölgesi için kullanılmasına rağmen, dönem coğrafyası açısından tartışmalı konulardan birisi olmuştur

Demir Çağı'nda, Que bölgesinde gelişen olaylar doğusunda yer alan Hillakku'yu da etkilemiştir. Hillakku, M.Ö. 9.-7. yüzyıllar arasında, Asur orduları tarafından birçok kez istilaya sahne olmuştur. Ancak arazi yapısı ve ulaşımdaki zorluklar buna fırsat vermemiştir. Bu bölge Asurlu krallar ya da beyler tarafından özerk bir bölge konumunda olmuřtur¹¹⁹.

¹¹⁹ Mehmet Kurt, a.g.e., s.5.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
OVALIK KİLİKYA (KİLİKİA PEDİAS) BÖLGESİ YERLEŞİMLERİ

Tez konusu içinde yer Ovalık Kilikya (Kilikia Pedias) yani günümüz Çukurova Bölgesi içinde yer alan Adana ve Osmaniye il ve ilçelerinde yer alan höyükler prehistorik dönemlere göre veriler dâhilinde incelenmiş ve yüzey araştırmaları ile elde edilen bulgulara göre bölgenin arkeoloji tarihine ışık tutulmaya çalışılmıştır.

4.1. HÖYÜKLER

Ovalık Kilikya Bölgesi sınırlarının Soloi-Pompeiopolis'den Alexandria Kat Isson (İskenderun)'a kadar olan kısmen düzlük kesimi kapsadığından bahsetmiştik. Bu sınırlar içinde yer alan höyükler prehistorik dönemden itibaren yerleşime sahne olmuştur. Höyükler başlığı altında Adana ve Osmaniye il ve ilçelerinde yer alan 70 adet höyük tez konusu içinde ele alınmıştır. Ele alınan bu höyüklerin bir kısmı tarım alanları yüzünden tahrip edilmiş ve neredeyse yok olmuş bir kısmı ise doğal halini korumuş ve belgelenmiştir. Höyükler dönemlerine göre Google Earth haritası üzerinde işaretlenerek yerleşim konumları (**Lev. III-VI, Harita 5-12**) belirtilmiştir.

4.1.1. Kastel Höyük

Adana-Mersin karayolu üzerinde, Adana merkez ilçesi Seyhan'a bağlı Zeytinli köyünün güneyinde yer almaktadır (**Lev. VII, Resim 1**). Höyük yüzeyi tamamıyla tarımsal amaçlı olarak kullanılmaktadır. Güney tarafı oldukça zarar görmüş olan höyük, 17 m yüksekliğinde, kuzey-güney doğrultusunda ki çapı 150 m, doğu-batı uzantısı 183 m'dir. Höyüğün tepe noktasının yanı sıra çeperinde, höyük toprağının düzleştirilmesi ve tepeden akan seramik buluntunun akmasıyla oluşmuş daha düşük kodda bir kültür katmanı yer almaktadır. Höyük üzerinde yapılan incelemede oldukça yoğun, ETÇ seramik parçalarına rastlanılmıştır¹²⁰.

4.1.2. Dikili Höyük

Adana-Mersin demiryolunun hemen kuzeyinde, Adana merkez ilçesi Seyhan'a bağlı Büyükdikili Mahallesinde, Karaisalı yol ayrımının doğusunda yer almaktadır (**Lev. VII, Resim 2**). Tarımsal faaliyetlerden ve kaçak kazılardan ötürü oldukça zarar gören höyüğün, yüksekliği 7 m, çapı kuzey-güney doğrultusunda 161m, doğu-batı doğrultusunda 176 m'dir. Höyük üzerinde Roma ve daha geç dönemlere

¹²⁰ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, (2008), *Adana İlçeler Kültür Envanteri II*, Ulusoy Ofset, Adana: ss.32-33.

tarihlendirilebilecek seramik ağız, gövde ve kulp parçalarına rastlanılmıştır. Höyük merkezi itibariyle kültür katmanlarını koruduğu görülmektedir¹²¹.

4.1.3. Gölbaşı Höyük

Adana merkez ilçelerinden Seyhan'a bağlı Gölbaşı köyü sınırlarında yer almaktadır (**Lev. VIII, Resim 3**). Tarımsal faaliyetler nedeniyle yayvanlaşmıştır. Höyüğün yüksekliği 6 m'dir. Güneyinde ve doğusunda tarla sulama arkları yer almaktadır. Höyük üzerinde yoğun kaçak kazı çukurları yer almaktadır. Yapılan yüzey araştırmasında Roma Dönemi'ne ait seramik parçalarına rastlanılmıştır¹²².

4.1.4. Paşa Höyük

Adana merkez ilçelerinden Seyhan'a bağlı Dörtağaç köyü sınırlarındadır (**Lev. VIII, Resim 4**). Höyük yüksekliği 10 m'dir. Doğu tarafı sürüme dayalı tarımsal faaliyetler ve toprak alımından dolayı ciddi şekilde tahrip olmuştur ve buna bağlı olarak kültür katmanları zarar görmüştür. Höyük üzerinde Tunç Çağı, Hellenistik, Roma ve Bizans Dönem'lerine tarihlenen çanak çömlek parçaları ele geçmiştir¹²³.

4.1.5. Höyük

Adana Seyhan ilçesi, Küçükıldırım köyü sınırları içerisinde yer almaktadır (**Lev. IX, Resim 5**). Höyük tamamen tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. Yaklaşık yüksekliği 4 m civarındadır. Yapılan yüzey araştırmalarında çok sayıda Roma ve Bizans Dönem'lerine ait çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır¹²⁴.

4.1.6. Dervişler Höyük

Seyhan ilçesi, Dervişler köyünün güneybatısında yer almaktadır (**Lev. IX, Resim 6**). Batısında stabilize köy yolu geçmektedir. Höyük yüksekliği yaklaşık 10 m'dir. Üzerinde narenciye bahçeleri vardır. Batı yönünde toprak alımı ve kaçak

¹²¹ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., s.34.

¹²² İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., s.36-37.

¹²³ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., s.38.

¹²⁴ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., s.39.

kazılardan dolayı ciddi bir tahribat görülmektedir. Yüzeyde yoğun olarak Roma ve Bizans Dönem'lerine ait seramik gövde, kulp ve kaide parçaları bulunmaktadır¹²⁵.

4.1.7. Çiftlik Höyük

Seyhan ilçesinin Mürseloğlu köyü sınırlarındadır (**Lev. X, Resim 7**). Höyük, yaklaşık 6 m yüksekliğindedir. Höyük üzerinde köy yerleşimine ait günümüz mezarlığı bulunmaktadır. Etrafı tel çit ile çevrilidir. Üzerinde tarımsal faaliyet olmamasından dolayı kültür katmanları korunmuştur. Höyük yüzeyinden Roma ve Bizans Dönemi'ne ait seramik gövde, kulp ve kaide parçalarına rastlanılmıştır¹²⁶.

4.1.8. Tepebağ Höyük

Adana ili, merkez Seyhan ilçesi, Tepebağ ve Kayalık Mahallelerinde, Seyhan Nehrine sınır konumda yer almaktadır (**Lev. X, Resim 8**). Höyük, ova seviyesinden 14.5 m, tepe noktasının denizden yüksekliği ise 40 m'dir. Kuzey-güney doğrultuda 360 m, doğu-batı doğrultuda 620 m uzunluğundadır. Yaklaşık 20 hektarlık bir alanı kaplamaktadır. Bölge üzerindeki en büyük höyüklerden biri olup, günümüze kadar iskân görmüş ve önemini hiçbir zaman kaybetmemiştir¹²⁷.

Tepebağ Höyük, 26.08.1967 tarih ve 3637 sayılı karar ve 11.01.1977 tarih ve 15816 sayılı kararla onaylanarak tescil edilmiştir. Tepebağ Höyüğünde ilk çalışma 1936 yılında Adana Arkeoloji Müzesi müdürü A.R. Yalgın tarafından sondaj çalışmasıyla 4 m. derinliğe kadar inilmiştir. Höyükte, 1882 yılında misyoner evinin inşaatı sırasında siyah granitten yapılmış, üzeri yazıtlı Mısır kökenli bir heykel ele geçmiştir. Heykel Mısır Orta Krallık Dönemi'nin 12. Hanedanlığına yani yaklaşık M.Ö. 1800'lere tarihlendirilmiştir. Bu heykel bölge ve Tepebağ tarihi için oldukça önem taşımaktadır. Ancak heykel kaçak yollarla New York The Metropolitan Museum of Art'a götürülmüştür. Heykel dönemi itibariyle Anadolu ve Mısır arasındaki ilişkiyi göstermesi açısından önem arz etmektedir¹²⁸.

¹²⁵ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., s.40-41.

¹²⁶ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., s.42-43.

¹²⁷ Fatma Şahin, (2017a), Akdeniz Bölgesi'nde Yeni Bir Kazı: Adana-Tepebağ Höyük, *ANMED 15*, Antalya, s.1.

¹²⁸ Fatma Şahin, (2016), Tepebağ Höyük 2014-2105 Yılı Kazı Çalışmaları, *37. Kazı Sonuçları Toplantısı 2*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, ss.193-194

Höyükte gerçekleştirilen kazı çalışmalarında Hellenistik Dönem duvarlar, çöp çukurları, Hellenistik Dönem kültür dolgusu altında Demir Çağ tabakası tespit edilmiştir. Demir Çağı'na ait mimari yapı kalıntıları, duvarlar, ocak yapısı açığa çıkartılmıştır. Geç Tunç Çağı'na ait çanak çömlek parçaları ele geçmiştir. Höyükte ele geçen bulgular neticesinde Geç Tunç Çağı'ndan Cumhuriyet Dönemi'ne kadar kesintisiz iskân görüldüğü düşünülmektedir¹²⁹.

4.1.9. İncirlik Höyük

Adana-Gaziantep karayolunun 20. km'sinde yer almaktadır (**Lev. XI, Resim 9**). Yüreğir ilçesine bağlı İncirlik köyünde yer almaktadır. Höyük, 35 m yüksekliğinde, 60 m çapındadır. Orta büyüklükte bir höyüktür. Höyük üzerinde Roma ve Bizans Dönemi'ne ait seramik parçalarına rastlanılmıştır. Kalkolitik, Geç Tunç, Demir Çağı ve Hellenistik Dönem'de iskân edilmiştir.¹³⁰

4.1.10. Camili Höyük

Yüreğir ilçesi, Camili köyü sınırları içindedir (**Lev. XI, Resim 10**). Yaklaşık 15 m yüksekliğinde, 10 dönümlük bir alanı kaplamaktadır. Höyüğün bulunduğu alan üzerinde köyün mezarlık alanı yer almaktadır. Höyük üzerinde kalker taştan üzeri çizgisel mezar taşları ve Roma çanak çömlek parçaları yer almaktadır. Mezar taşları ve höyük defineciler tarafından tahrip edilmiştir. Höyüğün güneyinde tavuk çiftliği binaları bulunmakta, doğu ve güneydoğu tarafında da sazlık ve sulak alanlar yer almaktadır. Höyüğün diğer yönleri tarım arazisi olarak kullanılmaktadır¹³¹.

4.1.11. Kürkcüler Höyük

Yüreğir ilçesi, Kürkcüler beldesinde, Adana-Ceyhan yolunun güneyindedir (**Lev. XII, Resim 11**). Höyüğün yüksekliği yaklaşık 20 m'dir. Batı yönünde kademeleşme vardır. Höyüğün eteklerinde tarımsal faaliyetler devam etmektedir. Höyük üzeri bitkileşme nedeniyle çok iyi korunmuştur. Höyüğün güneyinde yer alan Ceyhan

¹²⁹ Fatma Şahin, (2017b), Adana/Tepebağ Höyük 2105 Yılı Sonuçları, 38. Kazı Sonuçları Toplantısı 3, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, ss.151-172

¹³⁰ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., s.46-47.

¹³¹ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., s.48-49.

Nehri su kaynağını oluşturmaktadır. Höyük yüzeyinde Roma ve Bizans Dönemi'ne ait seramik gövde, kulp ve kaide parçalarına rastlanılmıştır¹³².

4.1.12. Koca Höyük

Yüreğir ilçesine bağlı Çotlu köyü Kocahöyük mevkiindedir (**Lev. XII, Resim 12**). Çotlu köyünün 1 km güneydoğusunda yer almaktadır. Höyük kuzey-güney doğrultulu olup, yaklaşık 9 m yüksekliğindedir. Oturum alanı olarak geniş bir höyüktür. Höyüğün tepe noktası, toprak alımına bağlı olarak tahrip olmuştur. Höyük üzerinde ve çevresinde yoğun seramik buluntularına rastlanılmıştır. Höyüğün üzerinde yapılan yüzey araştırmasında Orta Tunç Çağı ve Geç Tunç Çağı özellikleri gösteren seramik buluntusu ele geçmiştir¹³³.

4.1.13. Höyük

Yüreğir İlçesi, Şeyhmurat köyünün kuzey kesiminde yer almaktadır (**Lev. XIII, Resim 13**). Höyük doğu-batı doğrultulu, yaklaşık 5 m yüksekliğindedir. Tepe noktasında kaçakçılar tarafından açılmış iki adet kaçak kazı çukuru mevcuttur. Höyük üzeri halen tarım arazisi olarak kullanılmaktadır. Yapılan yüzey araştırmasında seramik gövde, kulp ve kaide parçalarına rastlanmıştır¹³⁴.

4.1.14. Yarımca Höyük

Yüreğir ilçesi, Yarımca köyünün kuzeyindedir (**Lev. XIII, Resim 14**). Yaklaşık 23 m yüksekliğindedir. Höyüğün kuzey tarafı kayalık üzerine oturmuştur. Höyük üzerinde ayçiçeği tarlaları yer almaktadır. Höyüğün kuzey tarafında yer alan kayalık bölgede kaya mezarlarına ait izler mevcuttur. Yapılan araştırmalarda Roma Dönemi'ne ait çanak çömlek parçalarına, gövde, kulp ve kaide parçalarına, antik mimari yapı taşlarına rastlanılmıştır¹³⁵.

4.1.15. Yerdelen Höyük

Yüreğir ilçesi, Yerdelen köyü sınırları içindedir. Havutlu yolunun doğusunda yer almaktadır (**Lev. XIV, Resim 15**). Höyük çevresinde bitişik durumda çiftlik

¹³² İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., s.59.

¹³³ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., s.62-63.

¹³⁴ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., s.64.

¹³⁵ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., s.66-67.

evleri yer almaktadır. Höyük üzerinde köye ait günümüz köy mezarlığı yer almaktadır. Köyün eski yolu höyüğün eteklerinden geçtiği için tahribat söz konusudur. Höyük çevresinde yapılan araştırmalarda çok sayıda Roma ve Bizans Dönem'lerine çanak çömlek parçalarına rastlanılmıştır¹³⁶.

4.1.16. Çiriş Tepe

Yüreğir ilçesi, Misis-Çatalpınar köyü yolu üzerindedir (**Lev. XIV, Resim 16**). Doğusundan Ceyhan Irmağı geçmektedir. Yüksekliği yaklaşık 31 m'dir. Höyük, kayalık zemin üzerinde yer almaktadır. Yüzeyde Roma Dönemi'ne ait seramik parçalarına rastlanılmıştır¹³⁷.

4.1.17. Buruk Höyük

Adana ili, Yüreğir ilçesi, Buruk beldesi, Buruk mezarlığının güneyindedir (**Lev. XV, Resim 17**). Doğusunda Sarıçam Deresi akmakta, batısı Mehmet Akif Ersoy Caddesine bakmaktadır. Yüksekliği 10-12 m civarındadır. Höyük çapı ortalama 150 m'dir. Höyük üzerinde Erken Tunç Çağı'ndan Bizans Dönemi'ne kadar tarihlendirilen seramik parçalarına rastlanılmıştır¹³⁸.

4.1.18. Misis Höyük

Misis, Adana-Ceyhan (eski) yolu üzerine kurulmuştur (**Lev. XV, Resim 18**). Höyük, Yakapınar Nahiye Müdürlüğü binasının karşısında yer almaktadır. Höyüğün batı yamaçları çam ağaçları ile çevrilidir. Höyük üzerinde Grek, Roma, Bizans ve İslami seramikler bulunmaktadır. Bir dönem Prof. Dr. Bossert ve Dr. Budde tarafından kazı çalışmaları yapılmış ancak yarım kalmıştır. Kazı çalışmalarında kesme taştan yapılmış mimari yapı kalıntıları tespit edilmiştir. Ayrıca, sarnıçlar, sütunlar ve başlıklar höyük yüzeyinde görülebilmektedir¹³⁹.

4.1.19. Yarım Höyük

Ceyhan ilçesinin yaklaşık 13 km kuzeyinde, Adapınar köyünün 1.7 km kuzeybatısında ve Ceyhan Nehri'nin doğu kıyısında yer almaktadır (**Lev. XVI, Resim**

¹³⁶ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., s.74-75.

¹³⁷ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., s.100-101.

¹³⁸ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., s.107.

¹³⁹ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., s.118-119.

19). 30 m yüksekliğinde, 50x100 m boyutlarındadır. Höyüğün batı ve kuzeybatısı, Ceyhan Nehri'nin aşındırmasıyla tahrip olmuş vaziyettedir. Höyükten ele geçen seramiklere göre Kalkolitik Dönem, ETÇ, OTÇ, Demir Çağ, Hellenistik ve Roma Dönem'leri tespit edilmiştir¹⁴⁰.

4.1.20. Adatepe II (Balağıl Höyük)

Ceyhan ilçesi, Değirmendere köyüne bağlı Yörükler Mahallesiinde yer almaktadır (**Lev. XVI, Resim 20**). Höyük, 20 m yüksekliğinde (tepe rakım: 56 m.), geniş konik biçimli bir tepeden oluşmaktadır. Höyük ana kaya üzerine konumlanmıştır. Ayrıca konumu itibarıyla de Kurtkulağı yönünden Yumurtalık (Aigeia)'a doğru geçit veren bölge üzerindedir. Seton Williams, 1951 yılında ilk araştırmaları gerçekleştirmiş ve höyük Erken Tunç Çağı dışında Kalkolitik ve Bizans Dönem'lerine sahne olmuştur. K. Serdar Girginer tarafından 2005 yılında araştırmalar tekrardan gerçekleştirilmiş ve höyük üzerinde M.Ö II. bin yıl, Roma ve Bizans seramiklerinin varlığı belirtilmiştir¹⁴¹.

4.1.21. Boyalı Höyük

Ceyhan ilçesi, Kurtkulağı beldesinde yer almaktadır (**Lev. XVI, Resim 21**). Höyük yüksekliği 20 m'dir. Doğu-batı uzantılı şekilde büyük bir höyüktür. Devam eden tarımsal faaliyetler nedeniyle kuzey tarafı tahrip görmüştür. Höyük üzerinde Kalkolitik, Orta Tunç, Geç Tunç, Demir, Hellenistik, Roma ve Bizans Dönem'lerine ait seramik parçalarına rastlanılmıştır¹⁴².

4.1.22. Molla Ahmet Höyüğü

Ceyhan ilçesinin 5.4 km kuzeydoğusunda, Adana-Osmaniye karayolunun 200 m kuzeyinde yer almaktadır (**Lev. XVII, Resim 22**). Yüksekliği 5 m, boyutları 100x200 m ölçülerindedir. Höyüğün güney tarafında büyük küp parçaları ve insan kemikleri tespit edilmiştir. Höyük üzerinde Kalkolitik Dönem'e ait seramik parçalarına rastlanılmıştır¹⁴³.

¹⁴⁰ K. Serdar Girginer, (2007), a.g.e., s.174-175.

¹⁴¹ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., s.146.; H. Fahri Özdemir, (2008a), a.g.e., s.20.

¹⁴² İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., s.147.

¹⁴³ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., s.152; K. Serdar Girginer, a.g.e., s.175; K. Serdar Girginer vd., a.g.e., s.244.

4.1.23. Sirkeli Höyüğü

Sirkeli Höyük, Adana ilinin 40 km doğusunda, Ceyhan ilçesi, Sirkeli köyünde, Yılkale'nin doğusunda yer almaktadır (**Lev. XVII, Resim 23**). Yılkale ile arasından Ceyhan Nehri geçmektedir. Sirkeli Höyük, Kuzey Suriye'den Kilikia Kapıları (Gülek Boğazı) üzerinden Orta Anadolu'ya geçiş sağlayan ve konumu itibariyle önemli bir höyüktür. Höyüğün hemen yakınından günümüze ait demiryolu geçmektedir. Yüksekliği 30 m, boyutları 400x300 m ölçülerindedir. Höyük, Ceyhan Nehri kıyısında olması sebebiyle yerleşim nehrin her iki yakasında da yerleşimin yayıldığı düşünülmektedir¹⁴⁴.

Höyüğün kuzey kesiminde ve Ceyhan Nehri'nin kenarında yer alan kaya kütlesi üzerinde Hitit Kralı Muvattalı Kabartması yer almaktadır. Hitit Kralı Muvattalı, Mısır Firavunu Ramses ile yapacağı savaş olan Kadeş Savaşı'na giderken buradan geçmiş ve Hititliler tarafından bu kabartma yapılmıştır¹⁴⁵.

J. Garstang tarafından gerçekleştirilen Sirkeli Höyük'te ki ilk kazı çalışmaları 1936 yılında gerçekleştirilmiştir¹⁴⁶. 1951 yılında ise Seton Williams yürüttüğü Kilikia yüzey araştırması kapsamında Sirkeli Höyüğe de uğramış ve incelemelerde bulunmuştur¹⁴⁷. Sirkeli Höyük'te yürütülen kazı çalışmaları Türk-İsviçre ortak projesi olarak Bern ve Çanakkale Üniversiteleri tarafından gerçekleştirilmektedir. Kazı çalışmaları Prof. Dr. Mirko Novak ve Yrd. Doç. Dr. Ekin Kozal başkanlığında bir heyet tarafından sürdürülmektedir¹⁴⁸.

Sirkeli Höyükte gerçekleştirilen kazı çalışmalarında, Geç Tunç Çağı'na ait taş temelli yapı kalıntıları ve bu yapı kalıntılarının Demir Çağı'nda yapılan eklemelerle kullanıldığı tespit edilmiştir. Hellenistik Dönem'de yerleşim mimarisi, önceki dönemlerin aksine tamamen bağımsız gelişmiştir. Geç Tunç Çağı yapısına ait olan taş temelli yapı kalıntısının höyüğün savunma-sur yapısı olabileceğini ortaya

¹⁴⁴ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., ss.156-157; M. Hadi Altay, (1965), *Adım Adım Çukurova*, Kemal Matbaası, Adana: s.42.

¹⁴⁵ M. Hadi Altay, a.g.e., s.43.

¹⁴⁶ John Garstang, a.g.e., s.52-68.

¹⁴⁷ Marjory Veronica Seton-Williams, a.g.e., s.168.

¹⁴⁸ Aytül Kaplan, a.g.e., s.122.

koymaktadır¹⁴⁹. Demir Çağı'nda küçük boyutlu yapı kalıntısı tespit edilmiş ve içinde kubbeli fırın açığa çıkarılmıştır. Açığa çıkartılan Son Tunç Çağı kalıntıları, Demir Çağı ve Hellenistik Dönem içinde tahribata maruz kalmıştır¹⁵⁰.

Höyükte gerçekleştirilen kazılar, Sirkeli'nin Kilikya Bölgesi kapsamında diğer bölgelerle olan önemini ortaya koymuştur. Höyük, Kalkolitik Dönem'den Hellenistik Dönem'e kadar yerleşim görmektedir. Yerleşim, Tunç ve Demir Çağ'larında, Suriye, Mezopotamya ve Kıbrıs ile etkileşim içinde olmuştur. Ele geçen buluntular Ovalık Kilikya içinde yer alan Mersin-Yumuktepe, Mersin-Soli, Tarsus-Gözlükule, Tatarlı Höyük ve Kinet Höyük yerleşimleriyle benzer kültür özelliklerini yansıtmaktadır¹⁵¹.

4.1.24. Zincirli Höyük

Mustafabeyli ilçesinin 2 km kuzeybatısında, Osmaniye-Adana karayolunun 1.5 km kuzeyinde yer almaktadır. Höyük, 3 m yüksekliğinde, 100x150 m boyutlarında yayvan bir höyüktür. Çevresinden su kanalı geçmektedir (**Lev. XVIII, Resim 24**). Höyük yüzeyinde kireçtaşı ve bazalt mimari parçalar ile Roma, Bizans, İslami Dönem seramik buluntulara rastlanılmıştır¹⁵².

4.1.25. Pascu Höyüğü/Pasgüden Höyüğü

Ceyhan ilçesi, Yalak köyü ile Bahriye köyü yolunun kesiştiği yerde yer almaktadır (**Lev. XVIII, Resim 25**). Höyüğün yüksekliği 30 m, 160x300 m boyutlarında olup elips şeklindedir. Höyüğün bir bölümü tarla olarak kullanılmakta ve ekilip biçilmektedir bu durum aşırı derecede tahribata yol açmaktadır¹⁵³. Seton Williams 1951 yılında ilk incelemelerini yapmış ve ele geçen seramikleri Kalkolitik, Erken ve Geç Tunç Çağı, Hellenistik ve Roma Dönem'i olarak tarihlendirmektedir¹⁵⁴.

¹⁴⁹ Mirko Novak, vd., (2009), 2006-2007 Yıllarında Sirkeli Höyük'te Yapılan Türk-Alman Kazıları, *30. Kazı Sonuçları Toplantısı 3*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, s.302.

¹⁵⁰ Mirko Novak ve Ekin Kozal, (2010), Sirkeli Höyük'te 2008 Yılı Çalışmaları, *31. Kazı Sonuçları Toplantısı 3*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, ss.479-480.

¹⁵¹ Mirko Novak ve Ekin Kozal, (2013), Sirkeli Höyük 2011 Yılı Çalışmaları, *34. Kazı Sonuçları Toplantısı 1*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, s.417.

¹⁵² İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., s.158.

¹⁵³ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., s.159; K. Serdar Girginer vd., a.g.e., s.247.

¹⁵⁴ Marjory Veronica Seton-Williams, a.g.e., s.166.

K. Serdar Girginer 2005 yılında höyüğü ziyaret etmiş ve Kalkolitik, Erken Tunç Çağı, Roma ve Bizans Dönem'lerine ait seramikleri tespit etmiştir¹⁵⁵.

4.1.26. Mercin-Boz Höyük

Ceyhan ilçesinin 3 km kuzeyinde, Adana-Osmaniye karayolunun üzerinde yer almaktadır (**Lev. XIX, Resim 26**). Höyük yüksekliği 40-50 m, 150x200 m ebatlarındadır. Höyüğün kuzey tarafı tarım nedeniyle tahribata uğramıştır. Höyük üzerinde Kalkolitik, ETÇ ile geç dönemlere ait seramik parçaları ele geçmiştir¹⁵⁶.

4.1.27. Tülek Höyük

Adana ili, Ceyhan ilçesi, Kurtkulağı köyü sınırları içerisinde ve köyün 5 km kuzeyinde yer almaktadır (**Lev. XIX, Resim 27**). Höyük 25 m yüksekliğinde, 60 m çapındadır. Höyük üzerinde Kalkolitik, ETÇ ve Demir Çağı'na ait seramik parçalarına ve mimari yapı kalıntılarına rastlanılmıştır¹⁵⁷.

4.1.28. Tatarlı Höyük (Tazılı Tepe)

Ceyhan ilçesinin 33 km kuzeydoğusunda, Tatarlı köyünün güney girişinde yer almaktadır (**Lev. XX, Resim 28**). Tatarlı Höyük (Tazılı Tepe), "Tatarlı Mesire Yeri veya Tatarlı Çamlığı" olarak bilinmektedir¹⁵⁸. Höyük yüksekliği ortalama 37 m, boyutları ise 250x360 m'dir. Höyük, Aşağı Şehir ile birlikte boyutları oldukça büyüktür¹⁵⁹. Tatarlı Höyük, Hitit krallarının bayramları ve törenlerini kutlamak için geldikleri Anadolu'nun bilinen en önemli kutsal kentlerinden birisidir. Ayrıca burası Hitit kraliçesi olan III. Hattusili'nin eşi olan Puduhepa'nın da yaşadığı şehir olarak bilinmektedir. Tatarlı, Hitit yazılı belgelerinde 7 Pınarlı Kent olarak adı geçmektedir¹⁶⁰.

¹⁵⁵ K. Serdar Girginer, a.g.e., s.179.

¹⁵⁶ Marjory Veronica Seton-Williams, a.g.e., s.160.; K. Serdar Girginer, a.g.e., s.178.; K. Serdar Girginer, a.g.e., s.246.

¹⁵⁷ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., s.161.

¹⁵⁸ H. Fahri Özdemir, (2008b), Ceyhan-Yukarı Ova Yüzey Araştırmalarında Bulunan Hellenistik Dönem Kalıp Yapımı Kaseler, *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 17, Sayı: 2, Adana: s.301.

¹⁵⁹ K. Serdar Girginer vd., (2017), 2015 Yılı Tatarlı Höyük Kazısı Sonuçları, 38. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, s.455.

¹⁶⁰ K. Serdar Girginer, (2016), Tatarlı Höyük Kazıları ve Kizzuwatna Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi, *Uluslararası "Tarihte Adana ve Çukurova" Sempozyumu Bildirileri Kitabı*, 17-19 Nisan 2015 Adana, Yılmaz, Kurt, M. Fatih Sansar (Eds), Adana: s.92.

Seton-Williams'ın 1951 yılında höyük üzerinde ve yakın çevresinde yapmış olduğu araştırmalarda, Neolitik Dönem, Kalkolitik Dönem (Tell Halaf), Geç Tunç Çağı, Hellenistik ve Bizans Dönem'lerine ait malzemeler saptanmış ve ayrıca Seton-Williams; özellikle Geç Neolitik Çağ'da, perdahlı seramiğin Tatarlı'da olduğundan bahsetmiştir¹⁶¹.

K. Serdar Girginer tarafından 2005 yılında Höyük ziyaret edilmiş ve burada Kalkolitik Dönem, Erken Tunç Çağı, M.Ö. II. bin yıl, Roma ve Bizans Dönem'lerine ait seramik parçaları ele geçmiştir¹⁶².

2007 yılında Çukurova Üniversitesi bünyesinde Yrd. Doç. Dr. K. Serdar Girginer bilimsel kazı çalışmalarına başlanılmış olan Tatarlı Höyükte; Neolitik Dönem'den Roma Dönemi'ne kadar uzanan kültür tabakası tespit edilmiştir¹⁶³.

Tatarlı Höyükte, höyüğün tepesinde 20x21 m boyutlarında 23 odalı bir Tapınak Kompleksi açığa çıkarılmıştır. Yapı OTÇ-GTÇ olarak iki dönem olarak kendi içinde tadilat evreleri tespit edilmiştir. Ayrıca höyüğün batısında kiklopien bazalt taşından yapılmış Orta Tunç Çağ sonu, Geç Tunç Çağ başlarına tarihlendirilen bir sur sistemi yer almaktadır. Tatarlı Höyükte, Demir Çağ mimarisi tahrip olmuş vaziyette açığa çıkarılmıştır ve bunun sebebi ise Hellenistik Dönem yapıları için açılan temeller ve çöp çukurlarıdır¹⁶⁴.

4.1.29. Hacılar Höyük

Ceyhan ilçesinin 2.4 km güneyinde, Ceyhan-Yumurtalık karayolunun 200 m doğusunda, Namık Kemal Mahallesiinde yer almaktadır (**Lev. XX, Resim 29**). Höyük, 10 m yüksekliğinde, 100x150 m ölçülerinde olup, batıdan doğuya doğru yükselmektedir¹⁶⁵.

¹⁶¹ Marjory Veronica Seton-Williams, a.g.e., s.128-129, 170.

¹⁶² H. Fahri Özdemir, a.g.e., s.27; K. Serdar Girginer, a.g.e., s.177.

¹⁶³ K. Serdar Girginer vd., (2017), 2015 Yılı Tatarlı Höyük Kazısı Sonuçları, 38. *Kazı Sonuçları Toplantısı 2*, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, s.447.

¹⁶⁴ K. Serdar Girginer, a.g.e., s.94.

¹⁶⁵ H. Fahri Özdemir, a.g.e., s.27;

K. Serdar Girginer höyüğü 2005 yılında ziyaret etmiş ve höyük üzerinde Kalkolitik Dönem, Erken Tunç Çağı, M.Ö. II. bin yıl, Roma ve Bizans Dönem'lerine ait seramikler tespit edilmiştir¹⁶⁶.

4.1.30. Topraktepe Höyüğü

İmamoğlu ilçesi, Alaybeyi köyü sınırlarında yer almaktadır (**Lev. XXI, Resim 30**). Yüksekliği 7-8 m, çapı 110 m'dir. Köyün 1.9 km doğusundadır. Höyük üzerinde günlük kullanım kaplarına ait seramik gövde, kulp ve ağız parçalarına rastlanılmıştır. Yapılan yüzey araştırmasında Tunç Çağı'nın ait devetüyü rengi astar üzerine kırmızı boya kullanılarak geometrik bezemelerle yapılmış ağız parçasına rastlanılmıştır. Höyüğün tepe noktasında kaçak kazı çukuru yer almaktadır¹⁶⁷.

4.1.31. Eski Höyük Tepesi

İmamoğlu ilçesi, Alaybeyi köyünün kuzeybatısında, engebeli bir yapıya sahip arazi üzerinde konumlanmıştır (**Lev. XXI, Resim 31**). Höyük tepesinde kaçak kazı çukurundan çıkarılmış yapı taşları kazı hafriyatı içinde durduğu şekilde tespit edilmiştir. Çok sayıda seramik gövde, ağız ve kulp parçaları, bunun yanı sıra pytos ağız ve gövde parçaları tespit edilmiştir¹⁶⁸.

4.1.32. Kara Höyük

İmamoğlu ilçe merkezinin kuzeydoğusunda, Ufacıkören köyünde yer almaktadır (**Lev. XXII, Resim 32**). Yaklaşık 8 m yüksekliğinde yayvan bir höyüktür. Höyüğün tepe noktasında elektrik direği ve su pompası bulunmaktadır. Höyüğün batı kesimi tahrip olmuştur. Höyük üzerinde halen tarım faaliyetleri devam etmektedir. Ele geçen seramikler kalın cidarlı günlük kullanım kapları ve çatı kiremitleri parçalarından oluşmaktadır. Geç Roma-Bizans Dönemi'ne ait bir adet sikke bulunmuştur.¹⁶⁹

¹⁶⁶ K. Serdar Girginer, a.g.e., s.174.

¹⁶⁷ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., ss.260-261.

¹⁶⁸ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., ss.262-263.

¹⁶⁹ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., ss.264-265.

4.1.33. Ayvalı Höyük

İmamoğlu ilçe merkezinin doğusunda, Ayvalı köyü sınırlarında yer almaktadır (**Lev. XXII, Resim 33**). Doğu-batı uzantılı bir höyüktür. Höyüğün batısı yol ile bölünmüş ve tarımsal faaliyetler nedeniyle tamamen düzleştirilmiştir. Höyük üzerinde iki adet ev ve ağıl yapıları yer almaktadır. Höyükte Roma ve Bizans Dönem'lerine ait seramik kulp, gövde ağız ve gövde parçalarına rastlanılmıştır¹⁷⁰.

4.1.34. Hamam Höyük

Kozan ilçesi, Yeniköy köyünün batısında yer almaktadır (**Lev. XXIII, Resim 34**). Yaklaşık 10 m yüksekliğindedir. Höyük üzerinde çok sayıda pişmiş toprak seramik gövde, kulp ve kaide parçalarına rastlanılmıştır. Bu alanda köylülerin ifadelerine göre höyüğe adını veren bir hamam yapısı olduğu belirtilmiştir¹⁷¹.

4.1.35. Faydalı Höyük

Kozan ilçesi, Faydalı köyü, Çukurköprü mevkinde yer almaktadır (**Lev. XXIII, Resim 35**). Yaklaşık 5 m yüksekliğinde, yayvan bir höyüktür. Doğusundan Sumbas Çayı geçmektedir. Güneyinden bakıldığında Anavarza Kalesi görülmektedir. Üzerinde halen tarım yapılmaktadır ve bu kültür katmanlarına zarar vermiştir. Yüzey araştırmasında Roma ve Bizans Dönem'lerine ait çanak çömlek parçalarına rastlanılmıştır¹⁷².

4.1.36. Tırmıl Höyük

Höyük, Kozan'ın yaklaşık 10 km güneybatısındaki İdem köyünün Ortaköy Mahallesi'nde, köyün 250 m kuzeyinde yer almaktadır (**Lev. XXIV, Resim 36**). İmamoğlu-Kozan karayolunun yaklaşık 12. km'sinde, yolun hemen batısındadır. Höyük 10 m yüksekliğinde, 150x250 m boyutlarındadır. Höyüğün doğu ve kuzeydoğu kısımları, özellikle doğusu yol çalışmaları nedeniyle tahrip olmuştur. Kuzeybatı kesimi ise tarımsal faaliyetler sonucu tahribata uğramıştır.

¹⁷⁰ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., ss.266-267.

¹⁷¹ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., ss.414-415.

¹⁷² İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., s.416.

Höyük üzerinde ve çevresinde yapılan incelemelerde Kalkolitik, ETC, OTÇ, Demir Çağı, Roma ve Bizans seramiklerine rastlanılmıştır¹⁷³.

4.1.37. Tılan Höyük

Kozan'ın yaklaşık olarak 14 km güneyinde, Hamam Köyünün 2.5 km güneyindeki Tılan Mahallesi'nin 650 m kuzeybatısındadır (**Lev. XXIV, Resim 37**). Tılan Höyük, 30 m yüksekliğinde, 150x300 m boyutlarında orta büyüklükte bir höyüktür. Kuzey ve kuzeybatı kısımları ana kaya üzerine oturmuştur. Höyüğün kuzey, güney ve doğu eteklerinde pınarlar yer almaktadır¹⁷⁴.

Tılan Höyükte çeşitli dönemlere ait malzeme grupları ele geçmiştir. Bu bağlamda Kalkolitik Dönem boyalı seramik parçaları, İlk Tunç Çağı'na ait el yapımı, basit ağız kenarlı kap parçaları ve Orta Tunç Çağı'na ait çok sayıda Suriye-Kilikia boyalı malzemeleri ele geçmiştir. Höyükten Miken- Kıbrıs boyalı seramik parçaları da ele geçmiştir. Bunun yanında Hellenistik, Roma, Ortaçağ'a ait sırlı çanak çömlek parçaları toplanmıştır. Orta Tunç Çağı'na tarihlendirilen ve örneklerinin Tarsus-Gözlükule ve Mersin buluntu örneği ile benzer olan bir adet ağırşak ve netlik kazanamayan bir adet silindir mühür ele geçen buluntular arasında yer almaktadır¹⁷⁵.

4.1.38. Alapınar Höyük

Kozan'ın 12 km güneyinde, aynı isimli köyün doğusunda yer almaktadır. Yüksekliği 15 m, boyutları 100x300 m olan höyük oval bir yapıya sahiptir (**Lev. XXV, Resim 38**). Höyük üzerinde yer alan meyve ağaçları ve beton bina yer almakta bu da Höyükte tahribata neden olmuştur. Anavarza antik kentin ise 20 km batısında yer alır. Höyüğün batısından Alapınar Deresi geçmektedir. Höyük yüzeyinde Kalkolitik Dönem, Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı, Geç Tunç Çağı, Demir Çağı, Hellenistik ve Roma Dönem'lerine ait seramik parçalarına rastlanılmıştır¹⁷⁶.

¹⁷³ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., s.417; K. Serdar Girginer vd., a.g.e., s.243; K. Serdar Girginer vd., a.g.e., ss.299-300.; Mustafa H. Sayar ve Erkan Konyar, (2007), Kozan (Adana) Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanter Çalışması 2005, *TÜBA Kültür Envanter Dergisi 6*, İstanbul: s.41.

¹⁷⁴ K. Serdar Girginer vd., a.g.e., s.242.; K. Serdar Girginer vd., a.g.e., s.299.

¹⁷⁵ Mustafa H. Sayar ve Erkan Konyar, a.g.e., s.41.; Erkan Konyar, (2006), Adana Höyük Araştırmaları: Kozan ve Yumurtalık İlçeleri, *ANMED 4*, Antalya: ss.63-64.

¹⁷⁶ K. Serdar Girginer vd., a.g.e., s.299.; İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., ss.420-421.; K. Serdar Girginer vd., a.g.e., s.242.

4.1.39. Yeniköy Höyük

Zeytinbeli-Ceyhan karayolunun üzerinde, Yeniköy'ün güneydoğusunda yer almaktadır. Yüksekliği 8 m, boyutları 45x60 m ölçülerinde oval biçimli küçük bir höyüktür (**Lev. XXV, Resim 39**). Höyüğün yamaçları tarım alanı kazanmak amaçlı yok edilmiş ve yerleşime ait sur yapısı açığa çıkarılmıştır. Sur 1.5 m yüksekliğinde ve 5x20 cm'lik sal taşları kullanılarak inşa edilmiştir. Surun temeli iri taşlarla örülmüştür. Toplanan çanak çömlekler Roma İmparatorluk Dönemi'ne aittir¹⁷⁷.

4.1.40. Zeytinbeli Höyük

Yeniköy Höyüğünün güney kesiminde yer almaktadır. Adana ili Yumurtalık ilçesinde yer alan diğer höyüklerle göre büyük boyutlu höyüklerdendir (**Lev. XXVI, Resim 40**). Yüksekliği yaklaşık olarak 12-17 m, boyutları 90x220 m ebatlarındadır. Tarımsal faaliyetler nedeniyle tahrip olmuştur. Toplanan seramik parçaları arasında "Suriye-Kilikya boyalıları" dikkati çekmektedir. Seramikler açık devetüyü veya devetüyü astar boya üzerine kırmızı, kahverengi ya da siyah renklidir. Seramikler üzerinde dalga, kafes, zikzak bezemeler yer almaktadır¹⁷⁸.

4.1.41. Gölovası Höyük

Ceyhan-Yumurtalık BOTAŞ santralının 3.5 km kuzeyinde, Golovası köyünün yaklaşık 2 km kuzeyinde yer almaktadır. Höyük, Mercimek Tepe/Boyalı Tepe isimleriyle de anılmaktadır (**Lev. XXVI, Resim 41**). Yüksekliği 22 m¹⁷⁹, boyutları 170x260 m ölçülerinde, yayvan bir höyüktür. Yumurtalık bölgesinin en büyük höyüklerinden bir tanesidir. Ele geçen seramikler "Suriye-Kilikya boyalıları" ve Roma İmparatorluk Dönemi çanak çömlek parçalarından oluşmaktadır¹⁸⁰.

4.1.42. Kemeroğlu Höyük

Zeytinbeli-Yumurtalık yolunun doğusunda yer almaktadır (**Lev. XXVII, Resim 42**). Yaklaşık 13 m yüksekliğinde, kuzey-güney doğrultusunda uzanmaktadır. Höyük üzerinde tahtadan bir baraka yer almaktadır. Tarım nedeniyle tahribat söz

¹⁷⁷ Mustafa H. Sayar ve Erkan Konyar (2006), Yumurtalık (Adana) Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanteri 2005, *TÜBA Kültür Envanter Dergisi 5*, İstanbul: s.26.

¹⁷⁸ Mustafa H. Sayar ve Erkan Konyar, a.g.e., s.26.

¹⁷⁹ Erkan Konyar, (2006), a.g.e., s.62.

¹⁸⁰ Mustafa H. Sayar ve Erkan Konyar, a.g.e., s.27.

konusudur. Höyüğün batısından Bağırsak Deresi, doğusundan Çeşme Deresi geçmektedir. Tunç Çağı'ndan Roma Dönemi'ne kadar seramik parçalarına rastlanılmıştır¹⁸¹.

4.1.43. Kaldırım Höyük

Adana ili, Yumurtalık ilçesine bağlı Kaldırım köyünde yer almaktadır. (**Lev. XXVII, Resim 43**). Adını köyün isminden almıştır. Yaklaşık 18 m yüksekliğindedir. Tarımsal faaliyetler nedeniyle tahribat söz konusudur. Höyük üzerinde kaçak kazı çukurları yer almaktadır. Höyük yüzeyinden Roma Dönemi'ne ait seramik parçalarına rastlanılmıştır¹⁸².

4.1.44. Domuztepe Höyük

Adana ili, Yumurtalık ilçesi, Yeşilköy sınırları içerisinde yer almaktadır. Köyün yaklaşık 6-7 km kuzeyindedir (**Lev. XXVIII, Resim 44**). Yüksekliği 20 m, 100x150 m ölçülerinde, yüksek ve konik biçimlidir. Höyük üzerinde yapılan tarım faaliyetleri tahribata ve höyüğün boyutlarında ve yükseltisinde erozyona neden olmuştur. Höyükte ilk yerleşim M.Ö. IV. bin yılları içinde olduğu düşünülmektedir. Bu dönemi III. bin yıl ve Demir Çağı izlemekte ve ele geçen seramikler üzeri geometrik bezemeli, çark yapımı devetüyü üzerine kırmızı kahve boyalı seramiklerden oluşmaktadır¹⁸³.

4.1.45. Karataşlı Höyük

Osmaniye ili, Cevdetiye Beldesi sınırlarında yer almaktadır (**Lev. XXVIII, Resim 45**). Karataşlı Höyükte ele geçen çanak çömlek buluntuları, Tarsus Gözlükule'deki Kalkolitik, İlk Tunç ve Orta Tunç örneklerine benzemektedir. Çanak çömlekler kırmızı boyalı çapraz desenli ve bu dönemi Hellenistik ve Roma Dönemi'ne ait seramikler takip etmektedir. Höyük yüzeyinden perdahlı ve çark yapımı çanak çömlek parçaları ele geçmiştir¹⁸⁴.

¹⁸¹ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., ss.526-527.

¹⁸² İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., ss.528-529.

¹⁸³ İsmail Salman ve M. Evren Kaya, a.g.e., s.537.

¹⁸⁴ Füsün Tülek, (2007a), Osmaniye İli Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanter Çalışması 2005, *TÜBA Kültür Envanter Dergisi* 6, İstanbul, s.51.

4.1.46. Kırmıtlı Höyük

Osmaniye ili, Kırmıtlı köyü sınırları içinde yer almaktadır (**Lev. XXIX, Resim 46**). Höyük üzerinden çanak çömlek parçaları, amfora dip parçaları ve geometrik desenli kiremit parçaları toplanmıştır¹⁸⁵.

4.1.47. Telkovan Höyük

Osmaniye ili, Toprakkale ilçesi, Aslanpınar köyünde yer almaktadır (**Lev. XXIX, Resim 47**), Hellenistik ve Roma Dönem'lerine ait çanak çömlek parçaları ele geçmiştir. Kaçak kazı çukuru içinden pişmiş topraktan bir ördek başı ve bir kadın başı bulunmuştur¹⁸⁶.

4.1.48. Şemsi Höyük

Osmaniye ili, Koçyurdu köyü sınırları içindeki yer almaktadır (**Lev. XXX, Resim 48**). Tarımsal faaliyetler nedeniyle höyük tesviye edilerek düzleşmiştir. Höyükten çok sayıda Orta Tunç Çağı çanak çömlek parçaları ele geçmiştir¹⁸⁷.

4.1.49. Akçasaz Höyük

Kadirli ilçesinin Kerimli köyü Yeşilyurt mevkiinde yer almaktadır (**Lev. XXX, Resim 49**). Yüksekliği 1-2 m olan höyük üzerinde tarımsal faaliyetler yapılmakta ve buna bağlı olarak höyük yüzeyi tesviye edilerek yayvan bir hale gelmiştir. Roma devrine ait az sayıda pişmiş toprak kap kırığı ile mavi camdan bilezik parçası bulunmuştur¹⁸⁸.

4.1.50. Aygir Höyük

Kadirli ilçesi, Azaplı köyünün 700 m kuzeybatısında konumlu bir höyüktür (**Lev. XXXI, Resim 50**). Höyük, tarım nedeniyle tesviye edilmiş ve tahrip olmuş

¹⁸⁵ Füsün Tülek, a.g.e., s.51.

¹⁸⁶ Füsün Tülek, a.g.e., s.51.

¹⁸⁷ Füsün Tülek, (2007a), a.g.e., s.51.

¹⁸⁸ Füsün Tülek, (2007b), Osmaniye İli Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanter Çalışması 2006, *TÜBA Kültür Envanter Dergisi* 6, İstanbul, s.64.

vaziyettedir. Höyükte, ETC, OTÇ'ye tarihlenen çanak çömlek parçaları ve Bizans yeşil sırlı boyalı çanak çömlek kırıkları bulunmuştur¹⁸⁹.

4.1.51. Azaplı Höyük

Kadirli ilçesi, Azaplı köyünün 500 m güneyinde yer almaktadır (**Lev. XXXI, Resim 51**). Azaplı Höyük, üstünde yoğun tarım yapılmakta ve yayvan bir hal almıştır¹⁹⁰.

4.1.52. Çıyanlı Höyük

Kadirli ilçesi, Aşağıçayanlı köyü Kaşıkulak mevkiinde yer almaktadır (**Lev. XXXII, Resim 52**). Çıyanlı Höyük tarım nedeniyle iyice tesviye edilmiş durumdadır. Ele geçen çanak çömlek parçaları Tunç Çağı'na tarihlenmektedir¹⁹¹.

4.1.53. Devletsiz Höyük

Kadirli ilçesi, Aşağıçayanlı köyünün güneybatısında, "Binbaşının Çiftliği"ne ait arazi içinde yer almaktadır (**Lev. XXXII, Resim 53**). Devletsiz Höyük, üzerinde tarım yapılmasına bağlı olarak yayvan formlu bir hal almıştır. Höyük üzerinde 7-8 adet obsidiyen alet, Tunç Çağı'na ve çoğu Neolitik Çağ'a ait olmak üzere çanak çömlek kırıkları bulunmuştur. Höyük obsidiyen buluntu ve vermesi açısından Osmaniye'de ki diğer höyükler içinde nadir bir höyüktür¹⁹².

4.1.54. Hindaplı Höyük

Sumbas ilçesi, Reşadiye köyünde yer almaktadır (**Lev. XXXIII, Resim 54**). Hindaplı Höyük, üzerinde tarım yapılan son derece yayvan formlu bir höyüktür. Höyükte, Kalkolitik Dönem, İlk Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı ve Demir Çağı'na ait çanak çömlek parçaları bulunmuştur¹⁹³.

¹⁸⁹ Füsün Tülek, (2007b), a.g.e., s.65.

¹⁹⁰ Füsün Tülek, (2007b), a.g.e., s.65.

¹⁹¹ Füsün Tülek, (2007b), a.g.e., s.65.

¹⁹² Füsün Tülek, a.g.e., s.65.

¹⁹³ Füsün Tülek, a.g.e., s.65.

4.1.55. Hünnaplı Höyük

Kadirli ilçesi, Hacıhaliloğlu köyü ile Kerimli köyü arasında yer almaktadır (**Lev. XXXIII, Resim 55**). 57 m rakımlı Hünnaplı Höyük konik formludur. Höyüğün kuzey tarafı makilik ve üzerinde tarım yapılmaktadır. Roma Dönemi çanak çömlek parçalarına rastlanmıştır¹⁹⁴.

4.1.56. Karahöyük

Kadirli ilçesinin Kerimli köyünün kuzeyinde yer almaktadır (**Lev. XXXIV, Resim 56**). Karahöyük'te tarım yapılmaktadır. Höyük üzerinde, İlk Tunç Çağı'na, M.Ö. II. bin yıla, Hellenistik, Roma ve Bizans devirlerine çanak çömlek parçaları bulunmuştur¹⁹⁵.

4.1.57. Kızılhöyük

Kadirli ilçesi, Kerimli köyünün güneyindeki yer alır (**Lev. XXXIV, Resim 57**). Kızılhöyük'ün batısından kuzey-güney doğrultusunda toprak bir köy yolu geçmektedir. Höyükte Kalkolitik ve İlk Tunç Çağları'na, M.Ö. II. bin yıla, Demir Çağı'na, Hellenistik ve Roma devirlerine çanak çömlek parçaları bulunmuştur¹⁹⁶.

4.1.58. Kızılömerli Höyüğü

Sumbas ilçesinin Kızılömerli köyü merkezinde yer almaktadır (**Lev. XXXV, Resim 58**). Kızılömerli Höyüğünün eski ismi "Frengili Höyük" olarak geçmektedir. Höyük üzerinde eski Türk mezarlarının olduğu mezarlık alanı yer almaktadır. Höyükten, İlk Tunç ve Demir Çağ'larına ait çanak çömlek parçaları ele geçmiştir¹⁹⁷.

4.1.59. Mustafalı Höyüğü

Sumbas ilçesi, Küçükçınar köyünde bulunmaktadır (**Lev. XXXV, Resim 59**). Mustafalı Höyüğü konik formlu ve eteklerinde tarım yapılmaktadır. Höyükten Son

¹⁹⁴ Füsün Tülek, a.g.e., s.65.

¹⁹⁵ Füsün Tülek, a.g.e., s.65.

¹⁹⁶ Füsün Tülek, a.g.e., s.65.; Marjory Veronica Seton-Williams, a.g.e., s.161.

¹⁹⁷ Füsün Tülek, a.g.e., s.65.

Kalkolitik, İlk Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı, Demir Çağı ve Roma Dönemi'ne ait çanak çömlek parçaları ele geçmiştir¹⁹⁸.

4.1.60. Nal Höyük

Kadirli ilçesi, Kerimli köyü güneyinde, Afşar Çiftliği karşısında yer alır (**Lev. XXXVI, Resim 60**). Nal Höyük tarım nedeniyle tahrip ve tesviye olmuştur. Höyükte Neolitik, Son Kalkolitik ve Tunç Çağları'na ait çanak çömlek parçaları ele geçmiştir¹⁹⁹.

4.1.61. Narlı Höyük

Sumbas ilçesi, Kızılömerli köyünün 1 km batısında yer almaktadır (**Lev. XXXVI, Resim 61**). Yayvan formlu olan höyük, tarımsal faaliyetler sonucu tahribata uğramıştır. Höyükte taş aletlerin yanında Kalkolitik Çağ, Tunç Çağı, Demir Çağı, Hellenistik ve Roma Dönem'lerine ait pişmiş toprak kap parçaları ele geçmiştir²⁰⁰.

4.1.62. Taşçıkan Höyük

Kadirli ilçesi, Azaplı köyü arazisinde, köyün 800 m kuzeydoğusunda yer almaktadır (**Lev. XXXVII, Resim 62**). Höyükten, çakmaktaşı dilgi, İlk Tunç Çağı'na Hellenistik ve Roma Dönemi'ne ait çanak çömlek parçaları ile yakın döneme ait lüle/pipo parçası ele geçmiştir²⁰¹.

4.1.63. Tepesidelik Höyük

Kadirli ilçesinin Kerimli köyü batısındaki Tepesidelik mevkiinde 29 m rakımda, köye kuş uçuşu 1 km uzaklıkta bulunan Tepesidelik Höyüğün batı yarısı tümünden tesviye edilmiştir (**Lev. XXXVII, Resim 63**). Höyükte Kalkolitik Çağ ile İlk ve Son Tunç Çağ'larına ait çanak çömlek parçaları bulunmuştur²⁰².

4.1.64. Yolaşan Höyük

Kadirli ilçesi, Kerimli köyü, Aşağı Mahallesi'nde, Kızılhöyük ile Nal Höyük arasında yer almaktadır (**Lev. XXXVIII, Resim 64**). Yayvan bir hal alan höyük

¹⁹⁸ Füsün Tülek, a.g.e., s.65; Marjory Veronica Seton-Williams, a.g.e., s.165.

¹⁹⁹ Füsün Tülek, a.g.e., s.65.

²⁰⁰ Füsün Tülek, a.g.e., s.65.

²⁰¹ Füsün Tülek, a.g.e., s.65.

²⁰² Füsün Tülek, a.g.e., s.66.

arazisinde tarım faaliyeti yapılmaktadır. Höyükte Son Kalkolitik, İlk Tunç ve Demir Çağ'larına ait çanak çömlek parçaları bulunmuştur²⁰³.

4.1.65. Amberinarkı Höyük

Höyük, Kadirli ilçesi, Amberinarkı köyü, Osmaniye-Kadirli karayolu üstünde yer alır (**Lev. XXXVIII, Resim 65**). Karayolu höyüğün üstünden geçerek höyüğü tahrip etmiştir. Höyük Seton-Williams tarafından ilk defa 1950 yılında saptanmış ve 120 m genişliğinde yayvan bir höyüktür. Yolun höyüğün üstünden geçmesi sonucu kesitinde mimari yapılara ait taş temeller görülmektedir. Kalkolitik ve Ortaçağ Dönem'leri aralığına ait çanak çömlek örnekleri ele geçmiştir²⁰⁴. Höyükten arta kalan az bir alan zeytinlik olarak kullanılmaktadır. Çok az görülen çanak çömlek parçaları son derece amorf ve küçük sırlı Ortaçağ mallarından oluşmaktadır²⁰⁵.

4.1.66. Mağaralı Höyük

Höyük, Toprakkale ilçesi, Sayhöyüğü köyünün 7 km kuzeydoğusunda yer almaktadır (**Lev. XXXIX, Resim 66**). Höyük üzerinde tarım yapılmakta ve yayvan bir form almıştır. 1950 yılı yüzey araştırmasında "Minareli Höyük" olarak adlandırılmıştır. Höyük, üç volkanik tepenin arasında kalan arazide, batıda bulunan volkanik püskürme alanının yakınındadır. Bu nedenle höyük üzerinde bazalt taştan mimari elemanlar halen durmaktadır²⁰⁶.

4.1.67. Yamalık Höyük

Höyük, Toprakkale ilçesi, Tüysüz beldesi, Karaçay Irmağı kuzeyinde, Adana-Osmaniye karayolu üzerinde yer almaktadır (**Lev. XXXIX, Resim 67**). 42 m rakımlı höyüğün büyük bir bölümü karayolu tarafından yok edilmiştir. Üzerinde tarımın yapılması nedeniyle tesviyeleşmiş durumdadır. Az sayıda Roma Dönemi seramik parçaları ele geçmiştir.²⁰⁷

²⁰³ Füsün Tülek, a.g.e., s.66.

²⁰⁴ Marjory Veronica Seton-Williams, a.g.e., s.148.

²⁰⁵ Füsün Tülek, (2009), Osmaniye İli Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanteri Çalışması (2007-2008), *TÜBA Kültür Envanter Dergisi* 7, İstanbul, ss.8-9.

²⁰⁶ Füsün Tülek, a.g.e., s.9; Marjory Veronica Seton-Williams, a.g.e., s.163.

²⁰⁷ Füsün Tülek, a.g.e., s.9.

4.1.68. Yapılıpınar Höyük

Osmaniye ili merkez Cevdetiye kasabasının batısında D-400 karayolunun hemen güneyinde yer almaktadır (**Lev. XL, Resim 68**). 10 m yüksekliğinde yayvan bir höyüktür. Dumlupınar Mahallesi'nde bulunan bu höyük, yerel olarak Yapılıpınar Höyük olarak bilinmektedir. Üzerinde tarım yapılmakta ve çevresinde konutlar yer almaktadır. Çakmaktaşı alet ve yongalar, yeşil taştan bir balta, Tunç Çağı, Demir Çağı, Hellenistik ve Roma Dönemi'ne ait çanak çömlek parçaları ele geçmiştir²⁰⁸.

4.1.69. Yusuf İzettin Höyük

Kadirli ilçe merkezine çok yakın, aynı isimli köyün güneyinde Kadirli-Sumbas karayolunun batısında yer almaktadır (**Lev. XL, Resim 69**). Höyükten Hellenistik, Roma ve Geç Roma Dönem'lerine ait çanak çömlek parçaları ele geçmiştir²⁰⁹.

4.1.70. Yanıkçiftlik Höyük

Merkez ilçe, Kırmıtlı köyü sınırlarında yer almaktadır. 2006 yılında saptanan, Mağralı Tepe nekropolünün yakınında yer almaktadır (**Lev. XLI, Resim 70**). Höyüğün kuzeyi eğimli bir yapıya sahiptir. Güney kısmı ise tepe noktasından kesilmiş gibi tesviye edilmiş durumdadır. Höyük yüzeyinde Demir Çağ, Hellenistik ve Roma, Dönemi'ne ait çanak çömlek kırıkları ele geçmiştir²¹⁰.

²⁰⁸ Füsun Tülek, a.g.e., s.9.

²⁰⁹ Füsun Tülek, (2010), Osmaniye İli Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanter Çalışması 2009, *TÜBA Kültür Envanter Dergisi* 8, İstanbul, s.44.

²¹⁰ Füsun Tülek, a.g.e., s.44.

DEĞERLENDİRME

Akdeniz Bölgesi'nin doğusunda yer alan Ovalık Kilikya kesiminde ki Adana ve Osmaniye illerinde toplam 70 adet höyük tez konusu içinde incelemeye dahil edilmiştir. Bölge kapsamında yer alan höyüklere bakıldığında en erken yerleşim Neolitik Dönem'den itibaren olmuştur. Konu dâhilinde yer alan höyükler; bölgenin coğrafi yapısına göre dağılımları, ilçelerin buldukları konumları, ilk yerleşimlerin hangi dönemde ve ilçe sınırlarında oldukları, bölge içinde yer alan höyüklerin Akdeniz, Ege, Suriye ve Mezopotamya ile olan ticari etkileşimleri üzerinde durularak değerlendirme yoluna gidilmiştir.

Adana ve Osmaniye illerinde yer alan höyükler, yapılan araştırmalar ve çalışmalar neticesinde elde edilen verilere bakıldığında en erken yerleşim Neolitik Dönem'de, Adana-Ceyhan ilçesinde ki Adatepe II, Tatarlı, Osmaniye-Kadirli ilçesinde ki Devletsiz ve Nal Höyük'te karşımıza çıkmaktadır. Bölge içinde yer alan höyüklere baktığımızda elde edilen buluntu verilerine göre höyüklerde ki yerleşimlerin daha çok Kalkolitik ve Tunç Çağ'larında arttığı görülmektedir. Ovalık Kilikya bölgesi içinde yer alan Adana ve Osmaniye illerinde ki yerleşimler buldukları ilçelere ve ele geçen çanak çömlek parçalarının dönemlerine göre değerlendirildiğinde (**Tablo 1**);

Adana ili Seyhan ilçesinde 8 adet höyük yer almaktadır. Bu höyüklerden en erken yerleşim Erken Tunç Çağı'nda Kastel ve Paşa Höyük'te görülmektedir. Kastel Höyük'te; Erken Tunç Çağı, Paşa Höyük'te; Erken Tunç Çağı, Hellenistik ve Roma Dönemi evreleri görülmektedir. Dikili Höyük, Gölbaşı Höyük, Höyük, Dervişler Höyük ve Çiftlik Höyük'te sadece Roma Dönemi'ne ait veriler tespit edilirken, Tepebağ Höyük'te ise ilk yerleşim Geç Tunç Çağı'ndan başlayarak, Demir Çağı, Hellenistik ve Roma Dönemi'ne kadar devam etmektedir.

Adana ili Yüreğir ilçesinde 10 adet höyük yer almaktadır. İlçede yer alan höyüklere baktığımızda en erken yerleşim Kalkolitik Dönem'de Misis Höyüğünde görülmektedir. Misis Höyüğünde; Kalkolitik Dönem, Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı, Geç Tunç Çağı, Demir Çağı, Hellenistik ve Roma Dönemi, Koca Höyük'te; en erken yerleşim Orta Tunç Çağı'ndan itibaren başlamakta ve Geç Tunç Çağı ile son bulmaktadır. İncirlik Höyük'te en erken yerleşim evresi Geç Tunç Çağı'nda başlamakta,

Demir Çağı ve Hellenistik Dönem'e kadar devam etmektedir. Camili Höyük, Kürkçüler Höyük, Höyük, Yarımca Höyük, Yerdelen Höyük ve Çiriş Höyük'te ise ele geçen bulgulara göre yerleşim sadece Roma Dönemi ile temsil edilmektedir.

Adana ili Ceyhan ilçesinde 11 adet höyük yer almaktadır ve bu höyüklerden en erken yerleşim Neolitik Dönem'de Adatepe II ve Tatarlı Höyük'te görülmektedir. Adatepe II Höyük'te; Neolitik Dönem'de başlayan yerleşim evresi, Kalkolitik Dönem, Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı, Geç Tunç Çağı, Demir Çağı, Hellenistik ve Roma Dönemi'ne kadar devam etmektedir. Tatarlı Höyük'te ise; Neolitik Dönem'de başlayan yerleşim evresi, Kalkolitik Dönem, Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı, Geç Tunç Çağı, Demir Çağı, Hellenistik ve Roma Dönemi'ne kadar kesintisiz devam etmektedir. Yarım Höyük ve Mercin-Boz Höyük'te en erken yerleşim Kalkolitik Dönem'de başlamış, Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı, Geç Tunç Çağı, Demir Çağı, Hellenistik ve Roma Dönemi ile temsil edilmiştir. Boyalı Höyük'te en erken yerleşim Kalkolitik Dönem'de başlamış, Orta Tunç Çağı, Geç Tunç Çağı, Demir Çağı, Hellenistik ve Roma Dönemi'ne kadar kesintisiz devam etmiştir. Molla Ahmet Höyük'te en erken yerleşim sadece Kalkolitik Dönem ile temsil edilmektedir. Sirkeli Höyük'te en erken yerleşim Kalkolitik Dönem'de başlamış, Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı, Geç Tunç Çağı, Demir Çağı ve Hellenistik Dönem ile birlikte son bulmuştur. Zincirli Höyük ele geçen bulgulara göre Roma Dönemi ile temsil edilmiştir. Pasgüden/Pascu Höyük'te Kalkolitik Dönem'de başlayan erken yerleşim, Erken Tunç Çağı, Geç Tunç Çağı ve Hellenistik ve Roma Dönemi ile temsil edilmektedir. Tülek Höyük'te en erken yerleşim Kalkolitik Dönem'de başlamış, Erken Tunç Çağı ve Demir Çağı ile temsil edilmektedir. Hacılar Höyük'te erken yerleşim Kalkolitik Dönem'de başlamış, Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı, Demir Çağı, Hellenistik ve Roma Dönemi görülmektedir.

Adana ili İmamoğlu ilçesinde 4 adet höyük yer almaktadır. İlçe sınırları içinde yer alan höyüklerden en erken yerleşim elde edilen veriler doğrultusunda Geç Tunç Çağı'nda tek evre ile temsil edilen Topraktepe Höyük'te görülmektedir. Eski Höyük, Kara Höyük ve Ayvalı Höyük'te sadece Roma Dönemi görülmektedir.

Adana ili Kozan ilçesinde 5 adet höyük yer almaktadır. İlçede bulunan höyüklerde en erken yerleşim Kalkolitik Dönem'de Tırmıl Höyük, Tilan Höyük ve Alapınar Höyük'te görülmektedir. Tırmıl Höyük'te; Kalkolitik Dönem, Erken Tunç

Çağı, Orta Tunç Çağı, Demir Çağı ve Hellenistik ve Roma Dönemi, Tilan ve Alapınar Höyük'te; Kalkolitik Dönem, Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı, Geç Tunç Çağı, Demir Çağı ve Hellenistik ve Roma Dönemi, Hamam ve Faydalı Höyük'te sadece Roma Dönemi görülmektedir.

Adana ili Yumurtalık ilçesinde 6 adet höyük yer almakta ve bu höyüklerden en erken yerleşim Kemeroğlu Höyük'te Geç Tunç Çağı'nda başlamış, Demir Çağı, Hellenistik ve Roma Dönemi'ne kadar devam etmiştir. Domuztepe Höyük'te Demir Çağ'da başlayan en erken yerleşim Hellenistik ve Roma Dönemi'ne kadar devam etmiştir. Yeniköy Höyük, Zeytinbeli Höyük, Gölovası Höyük ve Kaldırım Höyük'te yerleşim sadece Roma Dönemi görülmektedir.

Osmaniye ilinde 5 adet höyük yer almaktadır. Bu höyüklerden en erken yerleşim Kalkolitik Dönem'de Karataşlı Höyük'te görülmektedir. Karataşlı Höyük'te Kalkolitik Dönem'de başlayan yerleşim, Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı, Hellenistik ve Roma Dönemi ile son bulmuştur. Yapılıpınar Höyük'te Erken Tunç Çağı ile başlayan en erken yerleşim, Orta Tunç Çağı, Geç Tunç Çağı, Demir Çağı, Hellenistik ve Roma Dönemi ile temsil edilmektedir. Yanık Çiftlik Höyük'te en erken yerleşim Demir Çağ ile başlamış ve bu dönemi Hellenistik ve Roma Dönemi takip etmiştir. Şemsi Höyük'te en erken yerleşim Orta Tunç Çağı ile başlamış ve bu dönemle temsil edilmektedir. Kırmıtlı Höyük'te Roma Dönemi ile birlikte tek evre yerleşimi görülmektedir.

Osmaniye ili Toprakkale ilçesinde 3 adet höyük yer almaktadır. İlçede yer alan höyüklerde görülen en erken yerleşim evresi Telkovan Höyük'te Hellenistik Dönem ile başlar ve Roma Dönemi ile son bulmaktadır. Mağaralı ve Yamalık Höyük ise Roma Dönemi ile temsil edilmektedir.

Osmaniye ili Kadirli ilçesinde 14 adet höyük yer almaktadır. İlçede yer alan bu höyüklerden en erken yerleşim Neolitik Dönem'de Devletsiz ve Nal Höyük'te tespit edilmiştir. Devletsiz Höyük'te; Neolitik Dönem, Erken Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı görülmektedir. Nal Höyük'te; Neolitik Dönem, Kalkolitik Dönem, Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı ve Geç Tunç Çağı görülmektedir. Çıyanlı Höyük'te; Erken Tunç Çağı ve Orta Tunç Çağı, Karahöyük'te Erken Tunç Çağı, Hellenistik ve Roma Dönem'leri, Kızılhöyük'te Kalkolitik Dönem, Demir Çağı, Hellenistik ve Roma Dönemi

görülmektedir Taşçıkan Höyük'te en erken yerleşim Erken Tunç Çağı'nda görülmektedir. Höyükte Erken Tunç Çağı ile birlikte Hellenistik ve Roma Dönemi görülmektedir. Yolaşan Höyük'te en erken yerleşim Kalkolitik Dönemde görülmekte, Kalkolitik Dönem ile birlikte Erken Tunç Çağı ve Demir Çağı bulgularına rastlanılmıştır. Amberinarkı Höyük'te en erken yerleşim Kalkolitik Dönem ile başlamış, Kalkolitik Dönem, Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı, Geç Tunç Çağı, Demir Çağı, Hellenistik ve Roma Dönemi ile birlikte son bulmuştur. Yusuf İzzettin Höyük'te en erken yerleşim Hellenistik Dönem ile başlamış ve Roma Dönemi ile birlikte son bulmuştur. Aygır Höyük'te en erken yerleşim Erken Tunç Çağı'nda başlamıştır. Höyükte Erken Tunç Çağı ile birlikte Orta Tunç Çağı ve Roma Dönemi bulgularına rastlanılmıştır. Tepesidelik Höyük'te en erken yerleşim Kalkolitik Dönem'de görülmektedir. Höyükte Kalkolitik Dönem ile birlikte Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı ve Geç Tunç Çağı bulgularına rastlanılmıştır. Akçasaz, Azaplı ve Hünnaplı Höyük'te ele geçen bulgular neticesinde sadece Roma Dönemi ile temsil edilmektedir.

Osmaniye ili Sumbas ilçesinde 4 adet höyük yer almaktadır. İlçede yer alan höyüklerden en erken yerleşim Kalkolitik Dönem'de Narlı Höyük, Mustafalı ve Hindaplı Höyük'lerinde görülür. Narlı Höyük'te Kalkolitik Dönem ile başlayan en erken yerleşim, Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı, Geç Tunç Çağı, Demir Çağı, Hellenistik ve Roma Dönemine kadar devam etmiş ve son bulmuştur. Kızılömerli Höyük'te en erken yerleşim evresi Erken Tunç Çağı'nda görülmektedir. Erken Tunç Çağı ile başlayan yerleşimde Demir Çağı bulgularına rastlanılmıştır. Mustafalı ve Hindaplı Höyük'lerinde en erken yerleşim Kalkolitik Dönem'de görülmektedir. Mustafalı Höyük'te; Kalkolitik Dönem, Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı, Demir Çağı ve Roma Dönemi, Hindaplı Höyük'te; Kalkolitik Dönem, Erken Tunç Çağı, Orta Tunç Çağı ve Demir Çağı bulgularına rastlanılmıştır.

Ovalık Kilikya Bölgesi içinde incelenen Adana ve Osmaniye illerinde bulunan 70 adet höyüğün boyutlarına göre değerlendirildiğinde; 6 adet höyüğün (İncirlik Höyük, Yarım Höyük, Tülek Höyük, Topraktepe Höyük, Yeniköy Höyük ve Amberinarkı Höyük) çapları 150 m.'den küçük oldukları için küçük boyutlu, 9 adet höyüğün (Kastel Höyük, Dikili Höyük, Buruk Höyük, Molla Ahmet Höyük, Zincirli Höyük, Mercin-Boz Höyük, Hacılar Höyük, Zeytinbeli Höyük ve Domuztepe Höyük) çapları 150-250 m.

arasında oldukları için orta boyutlu, 9 adet höyüğün (Tepebağ Höyük, Misis Höyük, Sirkeli Höyük, Pascu Höyüğü/Pasgüden Höyük, Tatarlı Höyük, Tırmıl Höyük, Tilan Höyük, Alapınar Höyük ve Gölovası Höyük) çapları 250 m.'den büyük oldukları için büyük boyutlu höyükler kapsamında değerlendirilmiştir²¹¹.

Bölgedeki en yüksek höyük Adana ili Ceyhan ilçesinde bulunan 40-50 m arasında yüksekliği ile Mercin-Boz Höyük, en alçak höyük ise yine Adana ili Ceyhan ilçesinde yer alan 3 m yüksekliğinde ki Zincirli Höyüktür. Bölgede yer alan höyükler yayvan, konik ve geniştir. En geniş höyük Adana ili Seyhan ilçesinde yer alan 360x620 m çapında Tepebağ Höyük, en dar höyük ise Adana ili Yüreğir ilçesinde yer alan 60 m çapında İncirlik Höyük ile Adana ili Ceyhan ilçesinde bulunan 60 m çapındaki Tülek Höyüktür.

Ovalık Kilikya konumu itibariyle Akdeniz'e kıyısı olan bir bölge konumundadır. Adana ilinin güneyinde yer alan Yumurtalık ilçesi Akdeniz'e kıyısı olan yerleşim yerlerinden bir tanesidir. İlçede yer alan höyüklerden Gölovası, Kemeroğlu, Zeytinbeli, Kaldırım ve Domuztepe Höyük'leri konumları itibariyle denize yakın olan höyük yerleşimlerindedir. Bu höyüklerden Zeytinbeli ve Gölovası Höyük'leri Yumurtalık ilçesinin en büyük boyutlu höyüklerindedir. Zeytinbeli Höyük; yüksekliği 12-17 m, boyutu 90x220 m ölçülerinde, Gölovası Höyük ise yüksekliği 22 m, boyutu 170x260 m'dir. Deniz seviyesine en yakın olan höyük ise; 67 m rakımlı Gölovası Höyük'tür.

Kilikya, tarih boyunca çeşitli kavimlerin ve medeniyetlerin uğrak noktası olmuştur. Özellikle Ovalık Kilikya'nın düz, sulak alanları ve verimli ovası sayesinde her dönemde çevresinde yer alan Kıbrıs, Suriye ve Mezopotamya ile önemli ilişkilere sahne olmuş ve bu ilişkiler seramik malzemelerde kendini göstermiştir. Kalkolitik Dönem seramik buluntu örneklerinde Mezopotamya kültürü olan Halaf ve Ubeyd etkisi görülmektedir. Halaf etkisinin görüldüğü merkezler; Mercin-Boz Höyük, Molla-Ahmet Höyüğü, Tatarlı Höyüğü, Ubeyd etkili malzemeler ise; Hacılar Höyük, Molla-Ahmet Höyüğü, Tatarlı Höyük ve Sirkeli Höyük'te görülmektedir. Orta Tunç Çağı Ovalık Kilikya'sında Suriye etkili Suriye boyalı seramiği olarak da bilinen Kilikya-Suriye

²¹¹ A. Tuba Ökse, (2000), Bölgesel Yüzey Araştırmalarında Veri Değerlendirmeleri, *İDOL-5*, İstanbul, s.15 (Tezimizde ki höyüklerin boyutlandırılmasında A. Tuba Ökse'nin makalesinden yararlanılmıştır.).

Boyalı seramiği; Sirkeli Höyük, Mercin-Boz Höyük, Tilan Höyük, Tırmıl Höyük, Zeytinbeli Höyük ve Gölovası Höyük'te görülmektedir.

Kilikya'nın coğrafi yapısına bakıldığında sırtını kuzeyindeki Toros Dağları'na yaslamış vaziyette olup, Suriye, Mezopotamya ve Kıbrıs'a yönünü çevirmiştir. Akdeniz'e kıyısı olması nedeniyle Kıbrıs ve Ege ile olan ilişkileri Miken-Kıbrıs seramikleri üzerinde de kendini göstermiştir. Kilikya'da az da olsa etkisini gösteren bu seramik grubunun nasıl geldiği konusu bize ticari ilişkiler vasıtasıyla bağlantılı olduğunu göstermektedir. Miken-Kıbrıs seramiklerinin görüldüğü merkezler; Domuztepe Höyük, Misis Höyük, Zeytinli Höyük, Çiftlik Höyük, Pasgüden/Pascu Höyük, Sirkeli Höyük, Mercin-Boz Höyük, Alapınar Höyük, Tilan Höyük'tür.

Ovalık Kilikya bölgesinde yer alan höyüklerin yerleşim konumlarına bakıldığında, yerleşimlerin daha çok iç kesimlerde ovalık alanların hakim olduğu ve Seyhan ve Ceyhan Nehirlerinin geçtiği alanlarda yoğunluk kazandığı görülmüştür. Ovalık Kilikya'nın kuzeyi Toros Dağları ile çevrili olması nedeniyle en kuzeyinde ki yerleşim Adana ili Kozan ilçesinin kuzey kesiminde yer alan Hamam Höyük ile sınırlanmıştır. Ovalık Kilikya'da ilk yerleşimlerin Neolitik Dönem ile başladığını belirtmiştik. Bu höyüklerin yerleşim alanlarına bakıldığında Ceyhan, Kadirli ilçeleri ile Osmaniye ilinin kesiştiği düzlük ve ovalık kesimde konumlandığı görülmektedir. Neolitik ve Kalkolitik Dönem'den itibaren yerleşimler Ovalık Kilikya'nın orta kesiminde Adana, Osmaniye illeri ile kuzeyde Toros Dağları'nın güney kesiminde yer alan Osmaniye ili Sumbas ilçesi üçgeninde yoğunlaşırken, ETÇ'den itibaren yerleşimlerin Roma Dönemi'ne kadar Adana, Osmaniye illeri ile kuzeyde Kozan ilçesi, güneyde Yumurtalık ilçesine kadar bir yayılım gösterdiği görülmektedir. Dönemlere göre bakıldığında Neolitik Dönem'de 4, Kalkolitik Dönem'de 23, ETÇ'de 31, OTÇ'de 24, GTÇ'de 20, Demir Çağı'nda 26, Hellenistik Dönem'de 28 ve Roma Dönemi'nde 56 höyükte yerleşim görülmektedir (**Tablo 2**). Bu da bize ilerleyen tarihsel süreç içinde takip eden dönemler boyunca nüfusun arttığını göstermektedir.

Adana ve Osmaniye il ve ilçelerinde yer alan höyükler sayısal olarak değerlendirildiğinde; Adana ili Seyhan ilçesinde 8, Yüreğir ilçesinde 10, Ceyhan ilçesinde 11, Yumurtalık ilçesinde 6, İmamoğlu ilçesinde 4, Kozan ilçesinde 5 adet

höyük yerleşimi, Osmaniye ili merkezde 5, Kadirli ilçesinde 14, Toprakkale ilçesinde 3 ve Sumbas ilçesinde 4 adet höyük yerleşimi yer almaktadır (**Tablo 3**).

Höyüklerin dönemlerine göre ilçelerde ki yerleşim dağılımlarına sayısal olarak baktığımızda Neolitik Dönem yerleşimleri; iç kesimde yer alan Ceyhan ve doğu yönünde Kadirli ilçelerinin yer aldığı düz, ovalık ve sulak alanlarda yer aldıkları görülmektedir. Kalkolitik Dönem yerleşimleri; bölgenin coğrafi özelliklerine göre iç kesimlerde yer alan Ceyhan, Kadirli yönünden kuzeyde yer alan Toros Dağları'nın güneyinde yer alan Sumbas ve Kozan ilçeleri yönünde yer almaktadır. Erken Tunç Çağı yerleşimleri; Kalkolitik Dönem ile birlikte devam eden yerleşimlerin olduğu iç kesimdeki Kadirli, Ceyhan ilçeleri ve bunu kuzey yönüne doğru takip eden Sumbas ve Kozan ilçeleri yönünde yer alması dikkat çekmektedir. Orta Tunç Çağı yerleşimleri; iç kesimlerde yer alan Ceyhan, Kadirli ilçeleri yönünden Sumbas ve Kozan, ilçelerinin olduğu alana doğru yayılmaktadır. Geç Tunç Çağı yerleşimleri; iç kesimlerde yer alan Ceyhan, Yüreğir, Kadirli ilçelerinin olduğu alandan kuzeyde Kozan ve Sumbas ilçeleri yönünde dağılım göstermiştir. Demir Çağı yerleşimleri; iç kesimde yer alan Ceyhan, Kadirli ilçeleri yönünden kuzeyde Sumbas ilçesine doğru, daha sonra bu dönem yerleşimleri tekrardan iç kesimlerde Yüreğir, Seyhan ilçeleri ile Osmaniye ilinde ve Akdeniz kıyısına yakın yer alan Yumurtalık ilçesi yönünde yayılım göstermesi açısından dikkat çekmektedir. Hellenistik Dönem yerleşimleri; diğer dönem yerleşimlerinde olduğu gibi Ceyhan, Kadirli ilçeleri yönünden kuzeyde yer alan Toros Dağları'nın güneyinde ki Sumbas ve Kozan ilçeleri doğrultusunda devam etmiş, daha sonra ise Seyhan, Toprakkale ilçesi, Osmaniye ili ve Akdeniz kıyısında yer alan Yumurtalık ilçesinde doğru dağılım göstermiştir. Roma Dönemi yerleşimleri ise; daha çok iç kesimlerde yer alan Yüreğir, Kadirli, Seyhan, Ceyhan ilçeleri ile birlikte Akdeniz'e kıyısı olan Yumurtalık ilçesi yönünde yayılım göstermekte ve dönemsel olarak yerleşimin kuzey sınırını İmamoğlu, Sumbas ve Kozan ilçeleri oluşturmaktadır.

Ovalık Kilikya kesiminde yer alan yerleşimlerin çoğu yüzey araştırmaları ile tespit edilmiş, ancak sadece Adana ili Seyhan ilçesinde Tepebağ Höyük, Adana ili Ceyhan ilçesinde Sirkeli ile Tatarlı Höyük'lerinde arkeolojik kazı çalışmaları halen devam etmekte ve bu höyükler kendi içinde değerlendirildiğinde;

Tepebağ Höyük; Adana ili Seyhan ilçe merkezinde Seyhan Nehrinin kenarında yer almaktadır. Buranın Adana'nın ilk yerleşim yerlerinden biri olduğu ve ayrıca Kizzuwatna Krallığı'nın da başkenti olduğu düşünülmektedir. 19. yy'da Adana'ya gelen araştırmacı gezgin V. Langlois yaptığı gravüründe Tepebağ Höyük ile birlikte Taş Köprü ve Seyhan Nehri üzerinde küçük teknelerin yer aldığı görülmektedir²¹². Bu durum bize Akdeniz kıyısının içerilere kadar geldiği ve bir liman kıyısı olduğunu düşündürmektedir. Kazı çalışmalarında elde edilen bulgular neticesinde Geç Tunç Çağı'ndan Cumhuriyet Dönemi'ne kadar bir yerleşim görmüştür. Tepebağ Höyük Mezopotamya, Anadolu ve Ege arasında köprü görevi görmüştür. Özellikle Hellenistik Dönem baskılı Amphora kulpları (Rodos) ve Kıbrıs özelliği gösteren çanak çömlek parçaları²¹³ bu duruma örnek teşkil etmektedir. Ege ve Akdeniz ile olan ticaret ilişkilerinin Tepebağ'ın kenarında yer alan Seyhan Nehri yoluyla yapıldığını düşündürmektedir. Höyükte; Demir Çağ, Hellenistik Dönem yapı duvarı kalıntıları, çöp çukurları ile Demir Çağ, Hellenistik Dönem, Geç Tunç Çağı çanak çömlek parçalarına rastlanılmıştır.

Tatarlı Höyük, Adana ili Ceyhan ilçesini kuzeydoğusunda, Tatarlı köyünün girişinde yer almaktadır. Bölge içinde yer alan büyük boyutlu höyüklerden birisidir. Hitit kraliçesi III. Hattuşili'nin eşi Puduhepa'nın da yaşadığı yer olduğu düşünülmektedir. Ayrıca yapılan araştırmalar ve ele geçen bulgular ve ayrıca buranın Kizzuwatna ülkesi içinde yer alan Lawazantiya olma olasılığını ortaya koymaktadır²¹⁴. Burası, Hitit krallarının bayram ve törenlerini kutladıkları kutsal kent olarak karşımıza çıkmaktadır.

Tatarlı Höyük'te, Neolitik Dönem'den, Roma Dönemi'ne kadar uzanan bir iskân görülmektedir. Höyüğün tepe noktasında 23 odalı OTÇ-GTÇ Dönem'leri içinde değerlendirilen ve o dönemler içinde tadilat görmüş Tapınak Kompleksi yer almaktadır. Tapınak çevresinden Suriye, Mısır ve Kıbrıs özellikli eserler ele geçmiştir. Bu ele geçen malzemeler neticesinde bölgeler arası ticaretin ve etkileşimin olduğunu bize

²¹² K. Serdar Girginer, (2000), Tepebağ Höyük (URU Adaniia) Kizzuwatna Ülkesinin Başkenti miydi?, *Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana: Köprü Başı*, E. Artun, S. Koz (Eds.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, s. 81.

²¹³ Fatma Şahin, a.g.e., s.9.

²¹⁴ K. Serdar Girginer, a.g.e., ss.95-96.

göstermektedir. Ayrıca höyükte savunma amaçlı ve dış tehditlere karşı sur yapısı kalıntısı açığa çıkarılmıştır.

Sirkeli Höyük, Adana ili Ceyhan ilçesi, Sirkeli köyü sınırları içinde yer almaktadır. Sirkeli Höyükte Adana ilinde yer alan Tepebağ ve Tatarlı höyüklerinden sonra kazısı yapılan ve bölge arkeolojisine katkı saylayan büyük boyutlu höyüklerden birisidir. Sirkeli Höyük, konumu itibariyle Kuzey Suriye üzerinden Orta Anadolu'ya geçişi sağlayan önemli höyüklerdendir. Höyüğü önemli kılan bir başka nedenlerden biriside Hitit Kralı Muvattali, Mısır Firavunu Ramses ile yaptığı Kadeş Savaşı'na bu güzergâhtan geçmiş olması ve buraya Hititler tarafından kaya üzerine Muvattali'nin kabartmasının yapılmasıdır.

Sirkeli Höyük'te yapılan kazı çalışmalarında Geç Tunç Çağı yapı kalıntıları ve bu yapı kalıntılarının Demir Çağı'nda yapılan eklemelerle tekrardan kullanılmış olduğu ve yapı kalıntılarının dışında kubbeli ocak yapısı tespit edilmiştir. Geç Tunç Çağı yapıları Demir Çağı ve Hellenistik Dönem içinde tahribata maruz kalmıştır. Hellenistik Dönem yapılarının önceki dönemlere göre bağımsız yapıldığı görülmüştür. Höyükte Geç Tunç Çağı içinde sur yapısı açığa çıkarılmıştır. Geç Tunç Çağı içinde bölgede yer alan Tatarlı Höyüğünde açığa çıkartılan savunma amaçlı sur yapısı, Sirkeli Höyükte de görülmektedir.

Sirkeli Höyük'te, Kalkolitik Dönem'den Hellenistik Dönem'e kadar yerleşim görmektedir. Tunç ve Demir Çağ'larında Suriye, Mezopotamya ve Kıbrıs ile ticari ilişkiler ve etkileşim olmuştur. Ele geçen buluntular çerçevesinde Ovalık Kilikya içinde yer alan Mersin-Yumuktepe, Mersin-Soli, Tarsus-Gözlükule, Tatarlı Höyük ve Kinet Höyük ile benzer kültür özellikleri görülmektedir.

SONUÇ

Kilikia Pedias adı verilen Ovalık Kilikya bölgesi tarih çağları boyunca çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Böyle bir konumda olmasının nedenlerinin başında coğrafi konumu ve jeopolitik öneminden kaynaklanmaktadır.

Kilikya'nın doğu kesiminde yer alan Ovalık Kilikya; coğrafi yapısına göre incelendiğinde adından da anlaşıldığı üzere düz ve ovalıktır. Bu ovalık alanın kuzey kesimi Toros sıra dağları ile hilal şeklinde çevrilmiştir. Bölgeyi sulayan Seyhan ve Ceyhan Nehirleri bölgenin su kaynaklarını oluşturmuştur. Bu bakımdan Ovalık Kilikya içinde yer alan Çukurova; Türkiye'nin önemli ve verimli ovalarından bir tanesidir.

Kilikya'nın kuzeyinin Toros sıra dağları ile çevrili olması, Suriye ve Mezopotamya'nın Anadolu ile olan bağlantısı Toros Dağları'nda yer alan Kilikya Kapıları ile de adlandırılan Gülek Geçidi ile sağlanmaktadır. Bu geçit sayesinde İç Anadolu'nun Suriye ve Mezopotamya ile olan ilişkilerinin de gelişmesine neden olmuştur. Kuzey Suriye'den Anadolu'nun merkezine giden en uygun yolun geçmesi nedeniyle Asurlu tüccarlar için yol rotası olmuştur. Kilikya'nın verimli iklimi ve ormanları sayesinde özellikle Asurlu kralların Kilikya'ya olan seferlerinin başında sedir ağaçları yer almaktadır. Asurlu krallar tapınak yapımında kullandıkları ağaçları Kilikya'dan temin etmişler ve bölge ormanları Asurlular için cazibe noktası olmuştur.

Bölgenin geniş bir ovaya hâkim olması nedeniyle çeşitli medeniyetlerin uğrak noktası gerekse de iskân ve hâkimiyet noktasına sahip olmuştur. Kilikya Bölgesinde ilk yerleşimler Neolitik Dönem'de Tarsus Gözlükule ve Mersin Yumuktepe yerleşimlerinden bilinmektedir. Ancak Ovalık Kilikya içinde Adana ve Osmaniye illerini kapsayan araştırmalarda ise Neolitik Dönem'e ait ilk yerleşimler Adatepe II, Tatarlı, Devletsiz ve Nal Höyüklerinde başladığını görmekteyiz. Bu höyüklerde ele geçen malzeme gruplarının Yumuktepe ve Gözlükule seramik malzemeleri ile benzer olduğu ve ayrıca bu seramiklerin Suriye ve Mezopotamya ile türdeş olduğu sonucuna varılmıştır. İlk yerleşimlerden sonra Kalkolitik, Tunç ve Demir Çağı'nda ise bölge de höyük yerleşimlerin arttığı görülmektedir.

Ovalık Kilikya'nın Mezopotamya ve Suriye ile olan ilişkileri bölgede seramik malzeme gruplarına da yansımıştır. Kilikya-Suriye boyalıları olarak bilinen açık renkli seramik malzeme grubu bu ticari ilişki ve etkileşimin sonucunda bölge üzerinde yer alan Tilan Höyük, Gölovası Höyük, Tırmıl Höyük ve Zeytinbeli Höyük'te karşımıza çıkmaktadır.

Ayrıca bölge coğrafyasının deniz ticareti içinde uygun konumda olması Ovalık Kilikya'nın güneyinde yer alan Kıbrıs ve Ege adaları ile olan ticaret bağlantısını da ortaya çıkarmıştır. Kıbrıs ve Ege adaları ile olan ticaret sayesinde Kıbrıs-Miken seramik malzemeleri Ovalık Kilikya'nın kıyı kesiminden iç kesimlere kadar olan Misis Höyük, Pasgüden/Pascu Höyük, Sirkeli Höyük, Zeytinli Höyük, Çiftlik Höyük, Mercin-Boz Höyük, Domuztepe Höyük, Alapınar Höyük ve Tilan Höyük'te karşımıza çıkmaktadır.

Ovalık Kilikya'nın yer aldığı bölge günümüz coğrafyasında Çukurova olarak bilinmektedir. Çukurova kesimi eski dönemlerde en eski adıyla bilinen M.Ö. II. binde Kizzuwatna olarak karşımıza çıkmaktadır. Kizzuwatna Krallığı, o dönemde bile konumu itibarıyla de Hititler içinde çok önemli bir krallık konumundadır ve buna bağlı olarak Mezopotamya ve Suriye yol güzergâhında olması Hititler için stratejik bir öneme sahip olmuştur. Kizzuwatna kralları ile Hitit kralları arasında antlaşma imzalanmış ve bu antlaşma eşitliğe dayalıdır. Eşitlik anlayışına dayalı bu antlaşma Kizzuwatna kralı II. Sanassura ile imzalanmış ve Sanassura Antlaşması olarak tarihte yerini almıştır. Antlaşmanın içeriğini politik ilişkiler ve sınırlar oluşturmakta ve bu da Kilikya'nın bir kez daha önemini ortaya koymuştur.

Ovalık Kilikya'da yer alan höyük yerleşimlerinin konumları üzerinde durulduğunda birbirini takip eden bir yol üzerinde yer aldığı ve nehir, dere, çay gibi su kenarlarına yakın alanlarda konumlandığı görülmüştür. Örneğin; Ceyhan Nehri kenarında Sirkeli Höyüğü ile Misis Höyük, Seyhan Nehri kenarında ise Tepebağ Höyük yer almaktadır.

Tez konusu içinde yer alan 70 adet höyük çoğunluğu harita üzerinde de belirtildiği gibi düz ovalık alanlarda yer aldığı ve bunu cazip kılan nedenler ise hem çevresindeki su kaynakları hem de tarıma elverişli alanlar olarak değerlendirmek mümkündür. İlk yerleşimlerin Neolitik Dönem'den itibaren başladığı ancak asıl

yerleşim Kalkolitik Dönem ve Tunç Çağı'nda yoğunluk kazandığı ve böylece Roma Dönemi'ne kadar bir yerleşim olduğu görülmektedir.

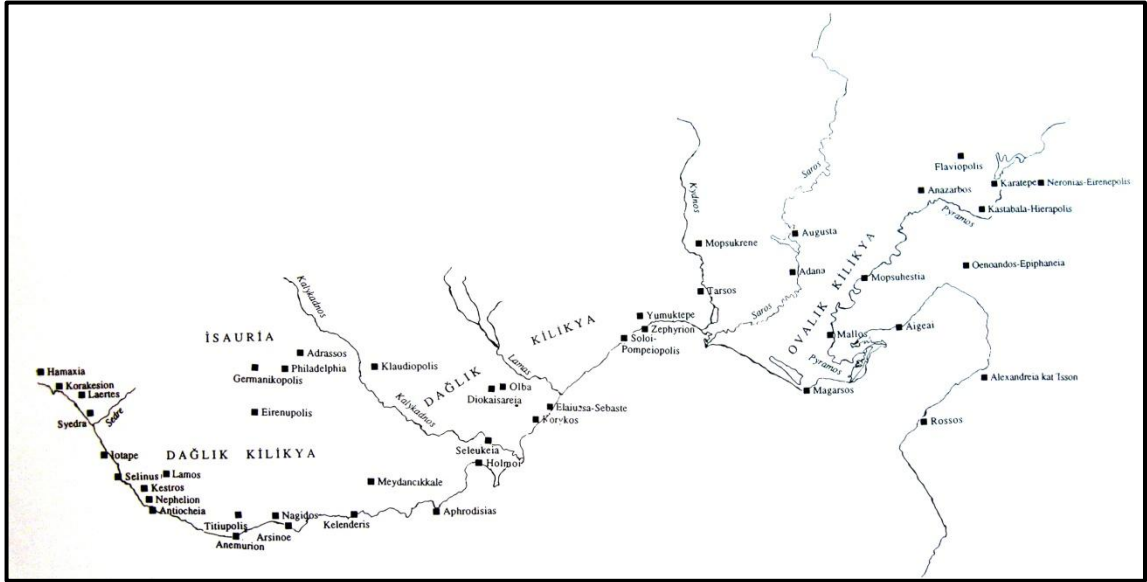

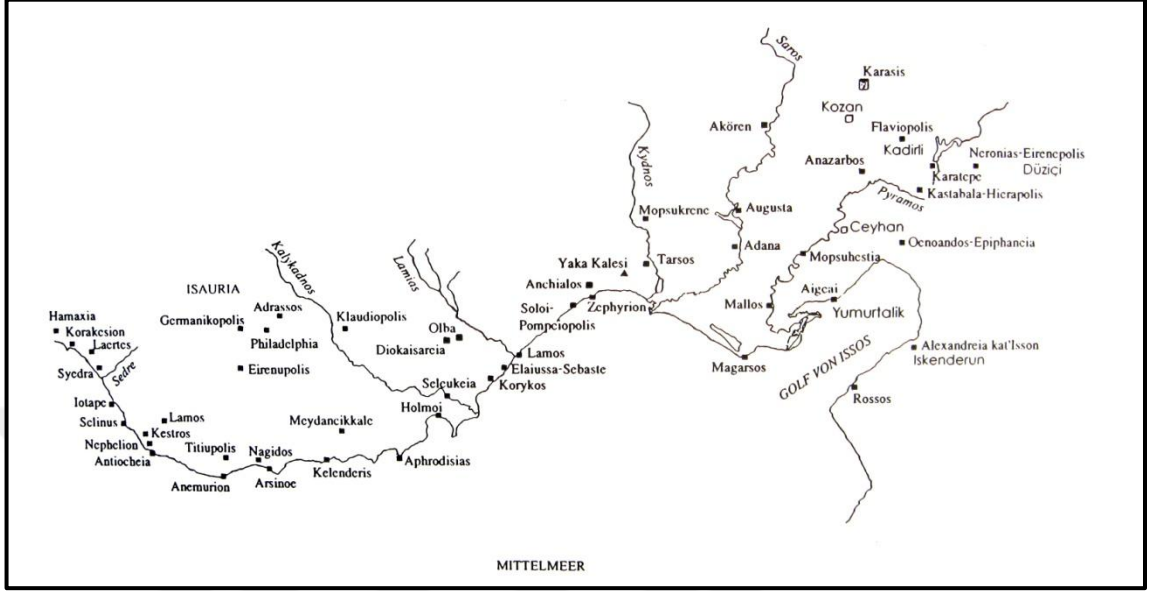
LEVHALAR

Harita: 1

Harita: 2

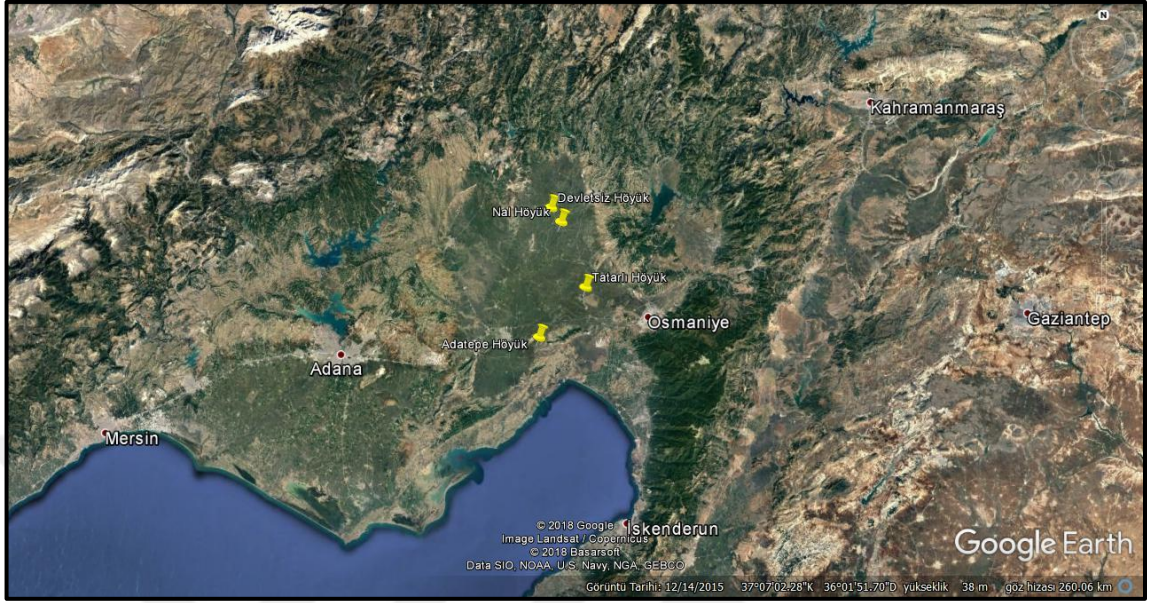

Harita: 3

Harita: 4

LEVHA III

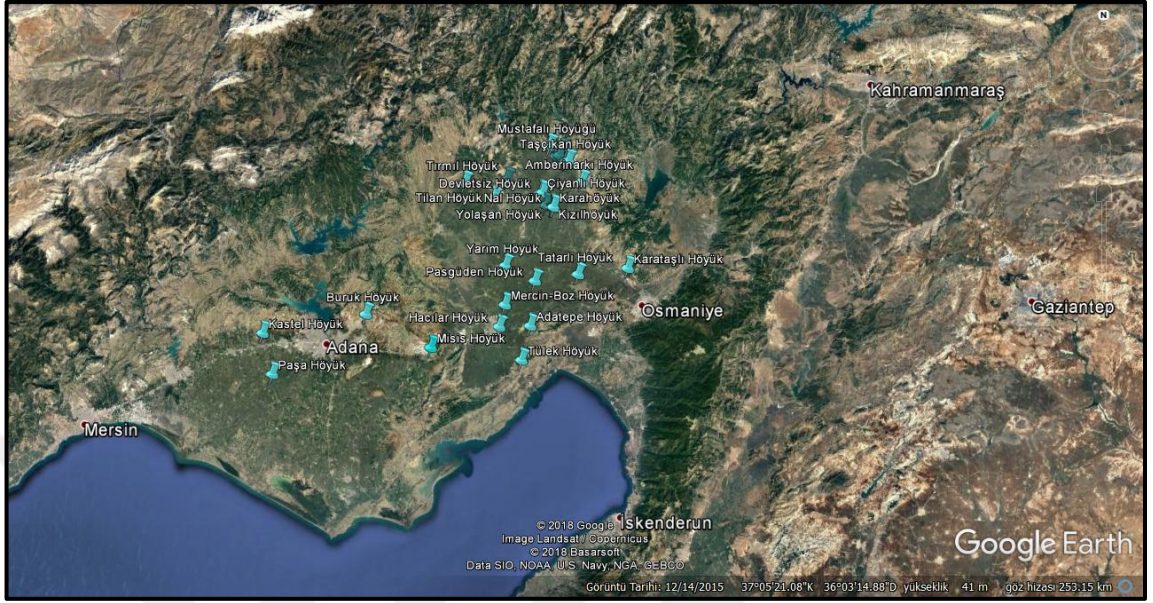

Harita: 5

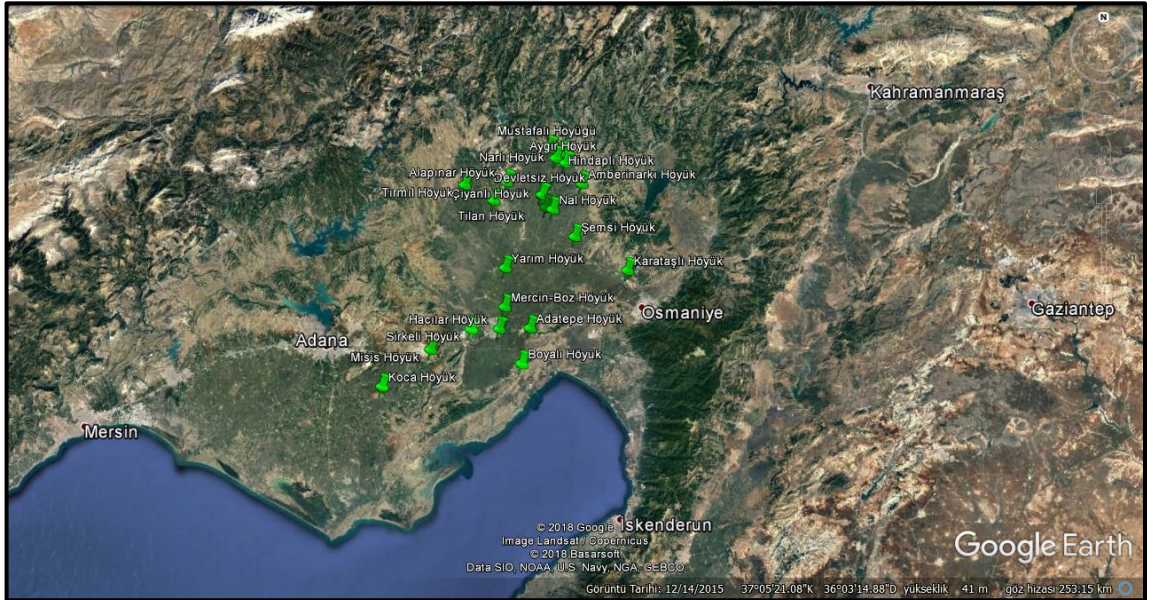

Harita: 6

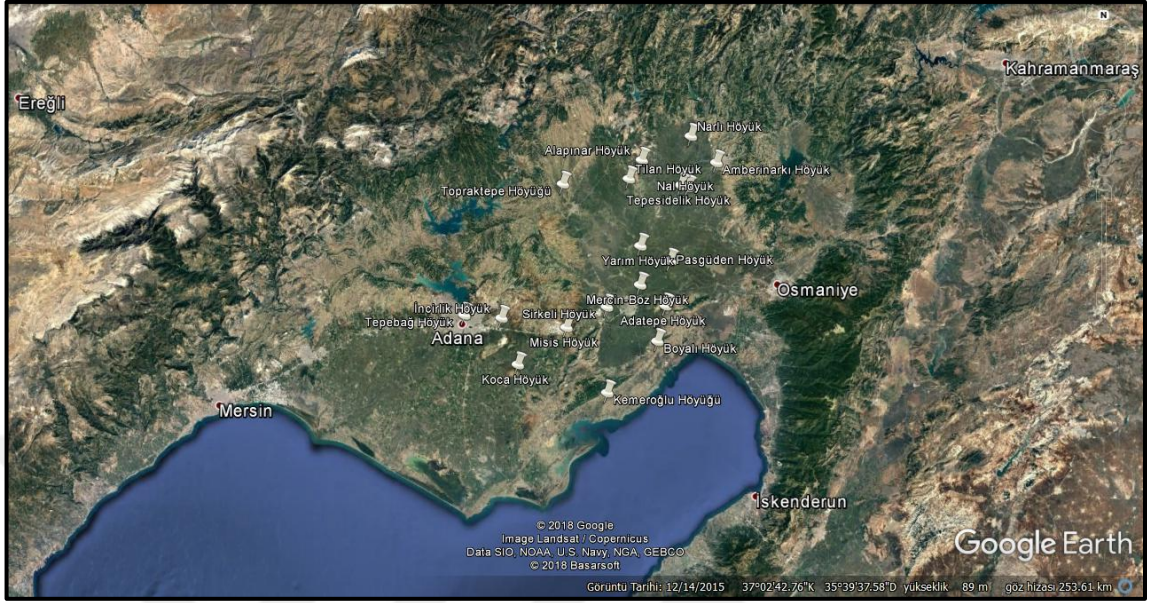
LEVHA IV

Harita: 7

Harita: 8

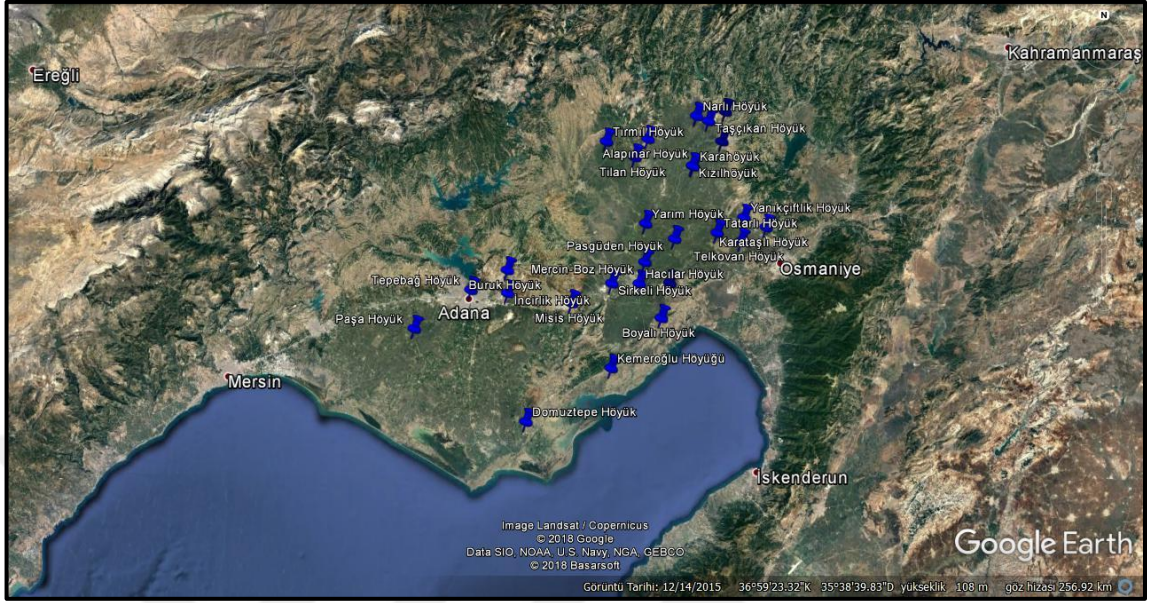

Harita: 9

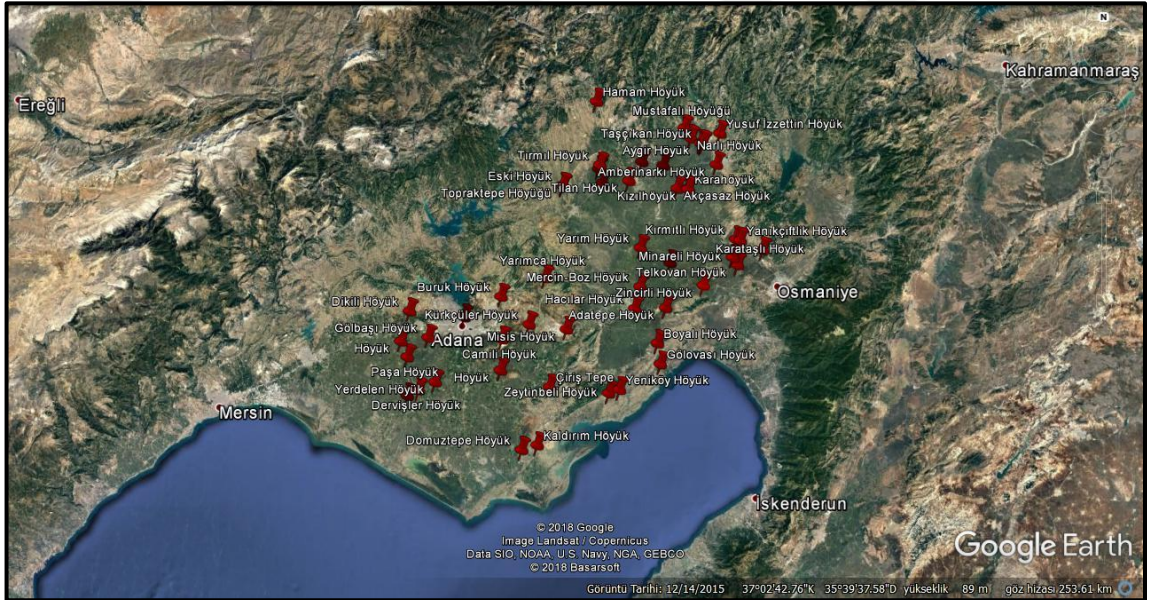

Harita: 10

LEVHA VI

Harita: 11

Harita: 12

LEVHA VII

Resim: 1

Resim: 2

LEVHA VIII

Resim: 3

Resim: 4

Resim: 5

Resim: 6

Resim: 7

Resim: 8

Resim: 9

Resim: 10

Resim: 11

Resim: 12

Resim: 13

Resim: 14

Resim: 15

Resim: 16

Resim: 17

Resim: 18

Resim: 19

Resim: 20

Resim: 21

Resim: 22

Resim: 23

Resim: 24

Resim: 25

Resim: 26

Resim: 27

Resim: 28

Resim: 29

Resim: 30

Resim: 31

Resim: 32

Resim: 33

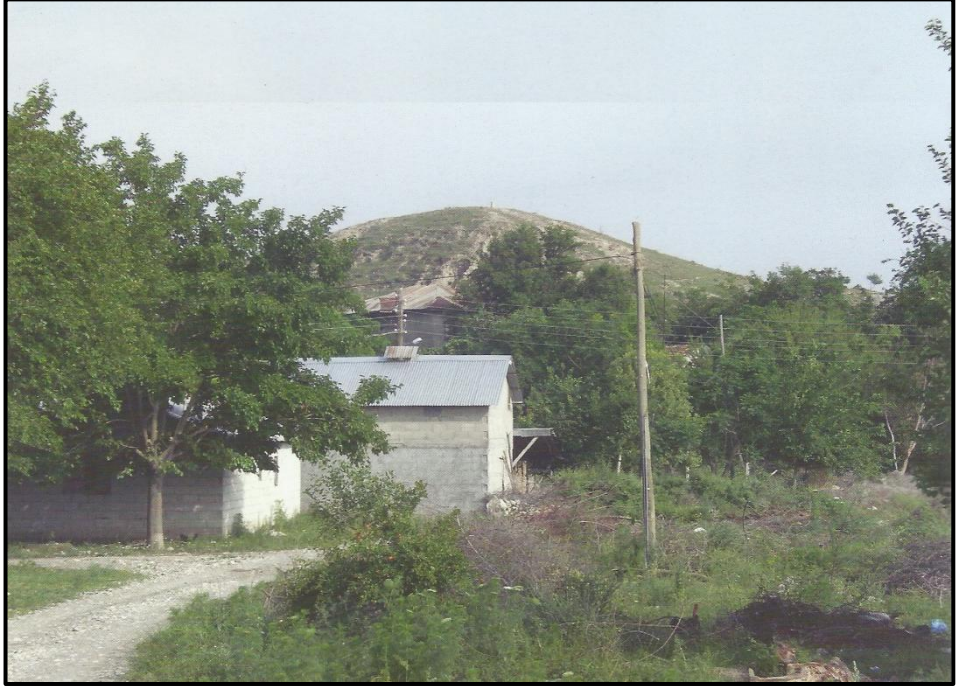
Resim: 34

Resim: 35

Resim: 36

Resim: 37

Resim: 38

Resim: 39

Resim: 40

Resim: 41

Resim: 42

Resim: 43

Resim: 44

Resim: 45

Resim: 46

Resim: 47

Resim: 48

Resim: 49

Resim: 50

Resim: 51

Resim: 52

Resim: 53

Resim: 54

Resim: 55

Resim: 56

Resim: 57

Resim: 58

Resim: 59

Resim: 60

Resim: 61

Resim: 62

Resim: 63

Resim: 64

Resim: 65

Resim: 66

Resim: 67

Resim: 68

Resim: 69

Resim: 70

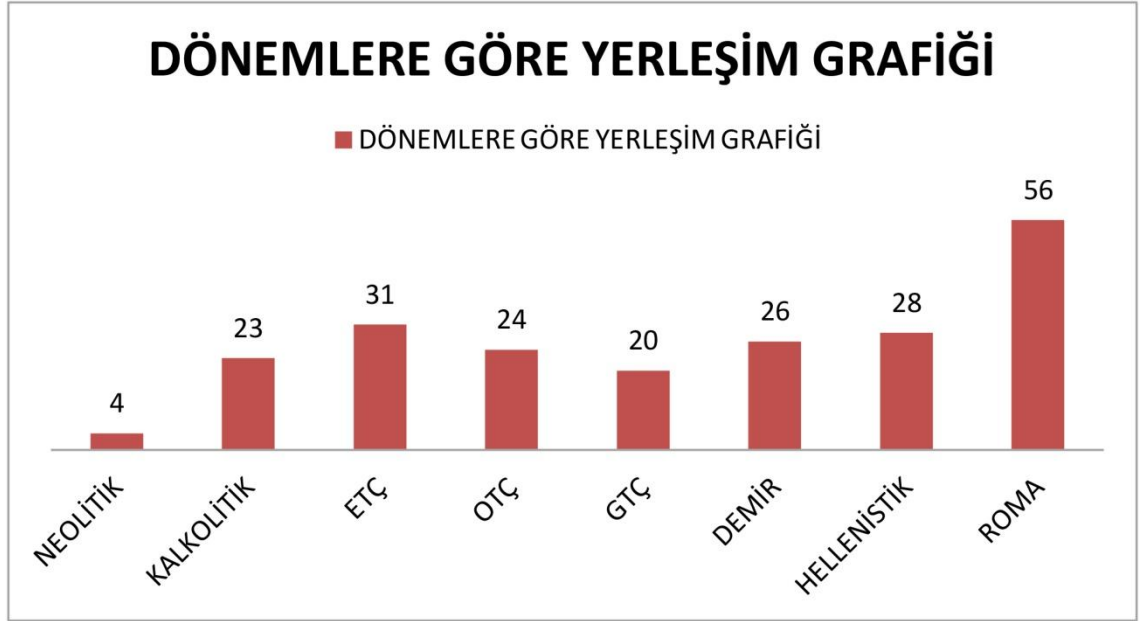

TABLÖLAR

Yerleşim Yeri Adı	Yeri / Mevkii	DÖNEMLER							
		Neolitik	Kalkolitik	ETÇ	OTÇ	GTÇ	Demir	Hellenistik	Roma
Kastel Höyük	Adana-Seyhan			X					
Dikili Höyük	Adana-Seyhan								X
Gölbaşı Höyük	Adana-Seyhan								X
Paşa Höyük	Adana-Seyhan			X				X	X
Höyük	Adana-Seyhan								X
Dervişler Höyük	Adana-Seyhan								X
Çiftlik Höyük	Adana-Seyhan								X
Tepebağ Höyük	Adana-Seyhan					X	X	X	X
İncirlik Höyük	Adana-Yüreğir					X	X	X	
Camili Höyük	Adana-Yüreğir								X
Kürkçüler Höyük	Adana-Yüreğir								X
Koca Höyük	Adana-Yüreğir				X	X			
Höyük	Adana-Yüreğir								X
Yarımcı Höyük	Adana-Yüreğir								X
Yerdelen Höyük	Adana-Yüreğir								X
Çiriş Tepe	Adana-Yüreğir								X
Buruk Höyük	Adana-Yüreğir			X			X	X	X
Misis Höyük	Adana-Yüreğir		X	X	X	X	X	X	X
Yarım Höyük	Adana-Ceyhan		X	X	X	X	X	X	X
Adatepe II	Adana-Ceyhan	X	X	X	X	X	X	X	X
Boyalı Höyük	Adana-Ceyhan		X		X	X	X	X	X
Molla Ahmet Höyüğü	Adana-Ceyhan		X						
Sirkeli Höyük	Adana-Ceyhan		X	X	X	X	X	X	
Zincirli Höyük	Adana-Ceyhan								X
Pasgüden/Pascu Höyük	Adana-Ceyhan		X	X		X		X	X
Mercin-Boz Höyük	Adana-Ceyhan		X	X	X	X	X	X	X
Tülek Höyük	Adana-Ceyhan		X	X			X		
Tatarlı Höyük	Adana-Ceyhan	X	X	X	X	X	X	X	X
Hacılar Höyük	Adana-Ceyhan		X	X	X		X	X	X
Topraktepe Höyük	Adana-İmamoğlu					X			X
Eski Höyük	Adana-İmamoğlu								X
Kara Höyük	Adana-İmamoğlu								X
Ayvalı Höyük	Adana-İmamoğlu								X
Hamam Höyük	Adana-Kozan								X
Faydalı Höyük	Adana-Kozan								X
Tırmıl Höyük	Adana-Kozan		X	X	X		X	X	X
Tılan höyük	Adana-Kozan		X	X	X	X	X	X	X
Alapınar Höyük	Adana-Kozan		X	X	X	X	X	X	X
Yeniköy Höyük	Adana-Yumurtalık								X
Zeytinbeli Höyük	Adana-Yumurtalık								X
Gölovası Höyük	Adana-Yumurtalık								X
Kemeroğlu Höyük	Adana-Yumurtalık					X	X	X	X
Kaldırım Höyük	Adana-Yumurtalık								X
Domuztepe Höyük	Adana-Yumurtalık						X	X	X
Karataşlı Höyük	Osmaniye		X	X	X			X	X
Kırmıtlı Höyük	Osmaniye								X
Yanık Çiftlik Höyük	Osmaniye						X	X	X

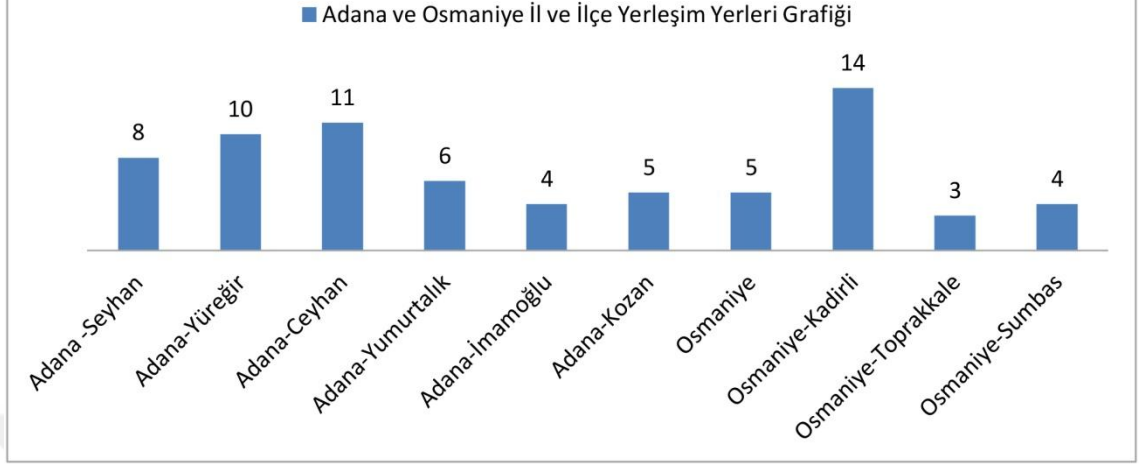
Şemsi Höyük	Osmaniye				X				
Yapılıpınar Höyük	Osmaniye			X	X	X	X	X	X
Telkovan Höyük	Osmaniye-Toprakkale							X	X
Mağaralı Höyük	Osmaniye-Toprakkale								X
Yamalık Höyük	Osmaniye-Toprakkale								X
Akçasaz Höyük	Osmaniye-Kadirli								X
Aygır Höyük	Osmaniye-Kadirli			X	X				X
Azaplı Höyük	Osmaniye-Kadirli								X
Çıyanlı Höyük	Osmaniye-Kadirli			X	X				
Devletsiz Höyük	Osmaniye-Kadirli	X		X	X				
Karaböyük	Osmaniye-Kadirli			X				X	X
Kızılhöyük	Osmaniye-Kadirli		X	X			X	X	X
Nal Höyük	Osmaniye-Kadirli	X	X	X	X	X			
Taşçıkan Höyük	Osmaniye-Kadirli			X				X	X
Tepesidelik Höyük	Osmaniye-Kadirli		X	X	X	X			
Yolaşan Höyük	Osmaniye-Kadirli		X	X			X		
Amberinarkı Höyük	Osmaniye-Kadirli		X	X	X	X	X	X	X
Yusuf İzzettin Höyük	Osmaniye-Kadirli							X	X
Hünnaplı Höyük	Osmaniye-Kadirli								X
Narlı Höyük	Osmaniye-Sumbas		X	X	X	X	X	X	X
Kızılömerli Höyük	Osmaniye-Sumbas			X			X		
Mustafalı Höyük	Osmaniye-Sumbas		X	X	X		X		X
Hindaplı Höyük	Osmaniye-Sumbas		X	X	X		X		
Toplam Yerleşim: 70		4	23	31	24	20	26	28	56

Tablo 1: Yerleşim Yerlerinin Dönemlere Göre Dağılımı

Tablo 2: Dönemlere Göre Yerleşim Grafiği

Adana ve Osmaniye İl ve İlçe Yerleşim Yerleri Grafiği

Tablo 3: Adana ve Osmaniye İl ve İlçe Yerleşim Yerleri Grafiği

KAYNAKÇA

- AKŞİT, Niyazi, (1984), **A'dan Z'ye Tarih Ansiklopedisi**, Serhat Dağıtım Yayınevi, İstanbul.
- ALKIM, U. Bahadır, (1965), "The Road from Sam'al to Asitawandawa, Contributions to the Historical Geography of the Amanus Region", **Anadolu Araştırmaları**, Cilt:II, Sayı: 1-2, İstanbul Üniversitesi Yayınları, İstanbul, ss.1-45.
- ALTAY, M. Hadi (1965), **Adım Adım Çukurova**, Kemal Matbaası, Adana.
- AYDINOĞLU, Ümit, (2005), "Kilikia'da Hellenistik Dönem Kentleri: Hellenistik Dönem Kentleşmesi, Kentler ve Kurucuları", **Tarih İçinde Mersin Kolokyum ve Sergisi II**, Mersin Üniversitesi Yayınları: No.14, Mersin, ss.13-20.
- BAHAR, Hasan, (1999), **Demirçağında Konya ve Çevresi**, Selçuk Üniversitesi Yaşatma ve Geliştirme Vakfı Yayınları, Konya.
- BİNG, J. Daniel, (1968), **A History of Cilicia During the Assyrian Period**, Indiana University Microfilms, Michigan.
- CANEVA, Isabella, (2003), "Mersin-Yumuktepe 2002", **ANMED 1**, Antalya, ss.38-39.
- ÇAMBEL, Halet ve ÖZDOĞAN, Mehmet, (1985). "1983 Yılı Domuztepe Çalımları", **6. Kazı Sonuçları Toplantısı**, Ankara, ss.259-272.
- DONBAZ, Veysel, (1997), "Eski Anadolu Koloni Çağında Anadolu'da Ticaret Hayatı", **Palmet I**, Sadberk Hanım Müzesi Yıllığı, İstanbul, ss.57-71.
- DURUGÖNÜL, Serra, (2004), "Krallar, Rahipler ve Korsanlar, Başlangıcından Roma Dönemi Sonuna Kadar Eski Çağ'da Mersin Bölgesi", **Sırtı Dağ Yüzü Deniz: Mersin**, Filiz, ÖZDEM (Ed.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, ss. 27-51.
- GARSTANG, John, (1937a), "Explorations in Cilicia: The Neilson Expedition, Preliminary Report", **LAAA XXIV/1**, Liverpool, pp.52-68.
- GARSTANG, John, (1937b), "The First Imperial Hittite Sculpture Found South of the Taurus", **The Illustrated London News 191/5129**, ss.210-211.

- GARSTANG, John, (1938), "Exploration in Cilicia: The Nelson Expedition, Preliminary Report II", **LAAA XXV/2**, Liverpool, pp.12-23.
- GATES, M. Henriette, (2003), "Kinet Höyük 2002", **ANMED 1**, Antalya, ss.17-19.
- GATES, M. Henriette, (2004), "2002 Season at Kinet Höyük (Yeşil-Dört Yol, Hatay)", **25. Kazı Sonuçları Toplantısı 1**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, ss.405-417.
- GİRGİNER, K. Serdar, (2000), Tepebağ Höyük (URU Adaniia) Kizzuwatna Ülkesinin Başkenti miydi?, **Efsaneden Tarihe, Tarihten Bugüne Adana: Köprü Başı**, E. Artun, S. Koz (Eds.), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, ss.70-85.
- GİRGİNER, K. Serdar, (2003), "Adana ve Çevresi Kizzuwatna Araştırmaları Projesi: M.Ö. 2.Binde Develi ve Tufanbeyli'nin Arkeolojik Önemi", **Bütün Yönleriyle Develi**, Develi, ss.231- 249.
- GİRGİNER, K. Serdar, (2004a), "Adana Yüzeysel Araştırmaları 2003 Tufanbeyli-Saimbeyli", **ANMED 2**, Antalya, ss.63- 67.
- GİRGİNER, K. Serdar, (2004b), "2002 Yılı Adana İli ve Çevresi Yüzeysel Araştırmaları (Tufanbeyli) ve Kizzuwatna Araştırmaları I", **21. Araştırma Sonuçları Toplantısı 1**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, ss.311- 324.
- GİRGİNER, K. Serdar, (2005a), "2003 Yılı Adana İli ve Çevresi Yüzeysel Araştırmaları (Saimbeyli)", **22. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, ss.159-174.
- GİRGİNER, K. Serdar, (2005b) "Kizzuwatna Araştırmaları Projesi: 2002 Yılı Adana ve Çevresi Arkeolojik Yüzeysel Araştırmaları ve Kummanni- Comana İlişkileri", **V. Uluslararası Hititoloji Kongresi Bildirileri**, Çorum 02- 08 Eylül 2002, Aygül, Süel (Ed.), Nokta Ofset, Ankara, ss.377-404.

GİRGİNER, K. Serdar, (2007), “2005 yılı Adana (Ceyhan) ve Kayseri (Develi) Yüzey Araştırmaları”, **24. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, ss.173-196.

GİRGİNER, K. Serdar (2016), “Tatarlı Höyük Kazıları Ve Kizzuwatna Arkeolojisindeki Yeri ve Önemi”, **Uluslararası "Tarihte Adana ve Çukurova" Sempozyumu Bildirileri Kitabı**, 17-19 Nisan 2015 Adana, Yılmaz, Kurt, M. Fatih Sansar (Ed), Adana, ss.91-108.

GİRGİNER, K. Serdar ve ERHAN, Fatih, (2005), “Adana Yüzey Araştırmaları 2004: Kozan”, **ANMED 3**, Antalya, ss.93-95.

GİRGİNER, K. Serdar, OYMAN GİRGİNER, Özlem ve ERHAN, Fatih, (2006), “2004 Yılı Adana ve Kayseri Yüzey Araştırmaları (Sarız ve Kozan)”, **23. Araştırma Sonuçları Toplantısı 2**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, ss.293- 308.

GİRGİNER, K. Serdar, ÖZDEMİR, H. Fahri ve KAPLAN, Betül, (2008), “2002–2006 Yılları Kapadokya ve Kilikya Yüzey Araştırmaları: Genel Bir Değerlendirme”, Atatürk Üniversitesi 50. Kuruluş Yıldönümü Arkeoloji Bölümü Armağanı, **Doğudan Yükselen Işık, Arkeoloji Yazıları**, Birol Can, Mehmet Işıklı (Haz.), İstanbul, ss.231-266.

GİRGİNER, K. Serdar, OYMAN GİRGİNER, Özlem, AKIL Hayriye ve TUFAN, M. Furkan, (2017), “2015 Yılı Tatarlı Höyük Kazısı Sonuçları”, **38. Kazı Sonuçları Toplantısı 2**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, s.443-454.

GJERSTAD, Einar, (1934), “Cilician Studies”, **RA 6/III**, Paris, pp.155-203.

GOLDMAN, Hetty, (1935), “Preliminary Expedition to Cilicia, 1934, and Excavations at Gözlü Kule, Tarsos, 1935”, **AJA XXXIX**, Archaeological Institute of America, pp.526-549.

GOLDMAN, Hetty, (1937), “Excavations at Gözlü Kule, Tarsos, 1936”, **AJA XLI/2**, Archaeological Institute of America, pp.262-286.

- GOLDMAN, Hetty, (1938), "Excavations at Gözlü Kule, Tarsos, 1937", **AJA XLII/1**, Archaeological Institute of America, pp.30-54.
- GOLDMAN, Hetty, (1956), **Excavations at Gözlü Kule, Tarsus, From the Neolithic through the Bronze Age**, Vol: II (Text-Plates), Princeton.
- GOTZE, Albrecht, (1940), **Kizzuwatna and the Problem of Hittite Geography**, London.
- GÜRBÜZ, Kemal, (1997), "Seyhan ve Ceyhan Delta'larının Kronolojik Evrimi ve Bunların Kıyı Değişimine Etkileri", **Yerbilimleri 30**, Adana, ss. 175-189.
- HARMANKAYA, Savaş, (2002), "Türkiye İlk Tunç Çağı Araştırmaları Üzerine Bir Değerlendirme", **TAY-Türkiye Arkeolojik Yerleşmeleri-4a/4b**, İstanbul, ss.7-41.
- HERODOTOS, (2014), **Herodot Tarihi**, Müntekim, Ökmen (Çev.), İş Bankası Kültür Yayınları, X. Baskı, İstanbul.
- HILD, Friedrich ve HELLENKEMPER, Hansgerd, (1990), **Kilikien und Isaurien, Tabula Imperii Byzantini**, Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften, Wien.
- HOFFMANN, Adolf, POSAMENTİR, Richard ve SAYAR, H. Mustafa, (2014), "Eisenzeitliche Keramik aus Kilikien", **Hellenismus in der Kilikia, BYZAS 14**, Deutschen Archäologischen Instituts, İstanbul, ss.1-17.
- JEAN, Éric, (2001), "La Cilicie: Pluralité et unité", **Le Cilicie: Espaces et Pouvoirs Locaux Actes de la Table Ronde Internationale/ Kilikia: Mekanlar ve Yerel Güçler (M.Ö. II. bin yıl –M.S. 4. yüzyıl)**, Uluslararası Yuvarlak Masa Toplantısı Bildirileri, Varia Anatolica XII, 2-5 Kasım 1999, Eric, Jean, M. Ali Dinçol, Serra Durugönül, (Ed.), İstanbul, pp.5-12.
- KAPLAN, Aytül (2015), "Hellenistik ve Roma Döneminde Kilikia Pedias (Çukurova) Yerleşimleri", Yayınlanmamış Doktora Tezi, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Konya.

- KONYAR, Erkan, (2006), “Adana Höyük Araştırmaları: Kozan ve Yumurtalık İlçeleri”, **ANMED 4**, Antalya, ss. 61-64.
- KONYAR, Erkan, (2007), “Kizzuvatna’nın Doğu Sınırları: Adana, Osmaniye ve Kahramanmaraş Höyükleri’nde 2006 Yılı Araştırmaları”, **ANMED 5**, Antalya, ss.86-92.
- KÖKTEN, İ. Kılıç, (1958), “Tarsus-Antalya Arası Sahil Şeriti Üzerinde ve Antalya Bölgesinde Yapılan Tarih Öncesi Araştırmaları”, **TAD VIII/2**, Ankara, ss.10-16.
- KURT, Mehmet, (2006), “MÖ. I. Binyıl Asur Anadolu İlişkilerinde Kilikya Bölgesi”, **Bulleten LXX**, Sayı: 257, Ankara, ss.1-23.
- KURT, Mehmet, (2008), “Que Ülkesi ve Yeni Asur Devleti’nin Anadolu Politikası Bakımından Önemi”, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Yıl: 2008, Sayı: 3, Afyon, ss.117-133.
- KURT, Mehmet, (2009a), “Kilikya’da Yeni Asur Egemenliği ve Yerel Güçler”, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Yıl: 2009, Sayı: 21, Konya, ss. 327-337.
- KURT, Mehmet, (2009b), “Kronikler Işığında Ovalık Kilikya’nın Yeni Babil Devleti İçin Stratejik ve Ekonomik Önemi”, **Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, Yıl: 2009, Sayı: 22, Konya, ss. 185-195.
- LEMAIRE, André, (1991), “Recherches De Topographie Historique sur Le Pays De Qué (IXe-VIle siècleav. J. C.), **Anatolia Antiqua I**, Paris, ss.265-275.
- NOVÁK, Mirko, KOZAL Ekin, KUMMEL Christoph, AHRENS Alexander ve LAUBE Ingrid, (2009), “2006-2007 Yıllarında Sirkeli Höyük’te Yapılan Türk-Alman Kazıları”, **30. Kazı Sonuçları Toplantısı 3**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, ss.297-310.
- NOVÁK, Mirko, KOZAL, Ekin, (2010), “Sirkeli Höyük’te 2008 Yılı Çalışmaları”, **31. Kazı Sonuçları Toplantısı 3**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, ss.477-490.

NOVÁK, Mirko, KOZAL, Ekin, (2013), “Sirkeli Höyük 2011 Yılı Çalışmaları”, **34. Kazı Sonuçları Toplantısı 1**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, ss.413-428.

OYMAN GİRGİNER, Özlem (2006), “Orta Ve Geç Tunç Çağlarında Çukurova ve Batı Anadolu’ya Genel Bir Bakış”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 3 (Arkeoloji Özel Sayısı), Adana, ss. 103-126.

OYMAN, Özlem, (2003), “Çukurova ve Çevre Kültür Bölgelerinin M.Ö. II. binde Ege ile olan Bağlantıları”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara.

ÖKSE A. Tuba, (2000), “Bölgesel Yüzey Araştırmalarında Veri Değerlendirmeleri”, **İDOL-5**, İstanbul, ss.14-17.

ÖZDEMİR, Hakkı Fahri, (2008a), “Yukarı Ova (Ceyhan Ovası) Hellenistik Dönem Seramiği”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Adana.

ÖZDEMİR, H. Fahri (2008b), “Ceyhan-Yukarı Ova Yüzey Araştırmalarında Bulunan Hellenistik Dönem Kalıp Yapımı Kaseler”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 17, Sayı: 2, Adana, ss. 295-328.

ÖZYAR, Aslı, DANIŞMAN, Günhan ve ÖZBAL, Hadi, (2005), “Tarsus-Gözlükule 2003 Yılı Disiplinler Arası Araştırmalar”, **22. Araştırma Sonuçları Toplantıları 2**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, ss.87-92.

RAMSAY, W. Mitchell, (2000), **Tarsus Aziz Pavlus’un Kenti**, Zoroğlu, Levent (Çev.), Türk Tarih Kurumu, Ankara.

RUGE, W., (1921), “Kilix”, **RE VII/I**, Stuttgart, pp. 390–391.

AKDOĞAN, Rukiye, (2017), “Hititler Döneminde URU Adaniya”, **Archivum Anatolicum**, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Yayınları, Cilt: 11, Sayı: 1, No: 381, Ankara, ss.11-12.

- SALMAN, İsmail ve KAYA, M. Evren, (2008), **Adana İlçeler Kültür Envanteri II**, Ulusoy Ofset, Adana.
- SAYAR, H. Mustafa, (1999), “Antik Kilikya’da Şehirleşme”, **XII. Türk Tarih Kongresi**, Cilt:1, Türk Tarih Kurumu, Ankara, ss.193-216.
- SAYAR, H. Mustafa, (2004), “Tarsos ve Mallos; Nehirlerin Suladığı Zengin Çukurova Topraklarını Paylaşmayan Komşular”, **Colloquium Anatolicum III**, Türk Eskiçağ Bilimleri Enstitüsü, İstanbul, ss.215-223.
- SAYAR, H. Mustafa ve KONYAR, Erkan, (2006), “Yumurtalık (Adana) Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanteri 2005”, **TÜBA Kültür Envanter Dergisi 5**, İstanbul, ss. 23-31.
- SAYAR, H. Mustafa ve KONYAR, Erkan, (2007), “Kozan (Adana) Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanter Çalışması 2005”, **TÜBA Kültür Envanter Dergisi 6**, İstanbul, ss. 37-46.
- SETON-WILLIAMS, M. V., (1954), “Cilician Survey”, **Anatolian Studies**, Vol: IV, London, pp. 121-174.
- SEVİN, Veli, (1997), **Anadolu Arkeolojisi**, Der Yayınları, İstanbul.
- STRABON, (2000), **Antik Anadolu Coğrafyası (Geographika: XII, XIII, XIV)**, Pekman, Adnan (Çev.), Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- ŞAHİN Fatma, (2015), “Erken Tunç Çağı’nda Doğudan Batıya Köprü: Çukurova”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 24, Sayı: 1, Adana, ss.285-302.
- ŞAHİN Fatma, (2016), “Tepebağ Höyük 2014-2105 Yılı Kazı Çalışmaları”, **37. Kazı Sonuçları Toplantısı 2**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, ss.191-208.
- ŞAHİN Fatma, (2017), “Adana/Tepebağ Höyük 2105 Yılı Sonuçları”, **38. Kazı Sonuçları Toplantısı 3**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, ss.151-172.

- ŞAHİN Fatma, (2017), “Akdeniz Bölgesi’nde Yeni Bir Kazı: Adana-Tepebağ Höyük”, **ANMED 15**, Antalya, ss.1-10.
- TOPDAL, Esra, (2007), “Kilikia Eyaleti: Kentler Ve Roma Yönetimi”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İzmir.
- TÜLEK, Füsün , (2007a), “Osmaniye İli Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanter Çalışması 2005”, **TÜBA Kültür Envanter Dergisi 6**, İstanbul, ss. 47-62.
- TÜLEK, Füsün , (2007b), “Osmaniye İli Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanter Çalışması 2006”, **TÜBA Kültür Envanter Dergisi 6**, İstanbul, ss. 63-76.
- TÜLEK, Füsün , (2009), “Osmaniye Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanteri Çalışması (2007-2008)”, **TÜBA Kültür Envanter Dergisi 7**, İstanbul, ss. 7-23.
- TÜLEK, Füsün , (2010), “Osmaniye Arkeolojik Kültür Varlıkları Envanter Çalışması 2009”, **TÜBA Kültür Envanter Dergisi 8**, İstanbul, ss. 43-64.
- ÜNAL, Ahmet ve GİRGINER, K. Serdar, (2007), **Kilikya-Çukurova İlkçağlardan Osmanlılar Dönemine Kadar Kilikya’da Tarihi Coğrafya, Tarih ve Arkeoloji**, Homer Kitabevi, İstanbul.
- ÜNAL, Ahmet, (2002), **Hititler Devrinde Anadolu I**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul.
- ÜNAL, Ahmet, (2003), “Hititler, Akdeniz ve Liman Kenti Ura”, **OLBA VI**, Mersin, ss.13-35.
- ÜNAL, Ahmet, (2005), “Doğu Akdeniz, Kilikya ve Güney Anadolu Sahillerinde Grek Varlığı Sorunu”, **Ramazan Özgan’a Armağan**, İstanbul, ss.453-474.
- ÜNAL, Ahmet, (2006), “Eski Çağlarda Çukurova’nın Tarihi Coğrafyası ve Kizzuwatna (Adana) Krallığı’nın Siyasi Tarihi”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, Cilt: 15, Sayı: 3 (Arkeoloji Özel Sayısı), Adana, ss.15-44
- von der OSTEN, Hans Henning, (1930), **Explorations in Hittite Asia Minor 1929**, Oriental Institute Communications. Univ. de Chicago 8, Chicago.

YAĞCI, Remzi, (1999), “MÖ. III-II. Binde Kilikia’da Ticaret”, **OLBA II**, Mersin, ss.17-24.

YAĞCI, Remzi, (2002), “Soli/Pompeiopolis 2001 Kazıları”, **24. Kazı Sonuçları Toplantısı 1**, Kültür ve Turizm Bakanlığı, Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü, Ankara, s.285-294.

YILMAZ, Zeynep, (2008), “Seramik Buluntuların Işığı Altında M.Ö. III. Binde Çukurova Bölgesi”, Yayınlanmamış Yüksel Lisans Tezi, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Adana.

DİZİN

-A-

Adana, 3, 4, 5, 6, 7, 17, 19, 20, 22, 24, 25, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 42, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 57, 58, 59, 60, 65, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, 117
Asur, 12, 23, 31, 40, 42, 43, 44, 67, 113, 114

-C-

Ceyhan, 20, 22, 24, 25, 29, 32, 33, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 58, 59, 67, 111, 112, 114

-Ç-

Çukurova, 6, 7, 17, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 28, 29, 33, 34, 35, 37, 43, 52, 54, 55, 67, 110, 111, 113, 114, 115, 116, 117

-D-

Dağlık Kilikya, 6, 31, 42, 43

-E-

Erken Tunç, 12, 15, 33, 35, 51, 115

-H-

Hilakku, 12, 23, 42
Höyük, 6, 27, 28, 46, 49, 51, 55, 58, 61, 63, 64, 65, 67

-K-

Kadmos, 24
Kalkolitik Dönem, 12, 32, 33
Kilikia Pedias, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 17, 19, 20, 21, 23, 27, 46, 67, 113

Kilikya, 3, 4, 5, 6, 12, 17, 19, 20, 21, 23, 24, 27, 31, 32, 33, 34, 35, 37, 39, 40, 42, 43, 44, 46, 59, 67, 112, 113, 114, 116

Kilix, 24, 115

Kizzuwatna, 23, 29, 33, 37, 38, 39, 40, 55, 111, 112, 116

-N-

Neolitik, 12, 31, 32, 55, 62, 63, 67

-O-

Orta Tunç, 12, 15, 35, 36, 39, 49, 52, 58, 60, 61, 63

Osmaniye, 3, 4, 5, 6, 7, 17, 19, 29, 32, 46, 52, 53, 54, 60, 61, 62, 64, 65, 66, 113, 116

Ovalık Kilikya, 6, 17, 22, 31, 43, 67

-P-

Paleolitik çağ, 31

Pedias, 17, 20, 24

Phoinix, 24

-Q-

Que, 12, 23, 42, 43, 44, 114

Quweh, 23

-S-

Seyhan, 20, 22, 25, 29, 38, 46, 47, 48, 67, 112

Strabon, 20, 23, 24

-T-

Tarsus Çayı, 22

Thebai, 24

Trakheia, 20

